

Pacsek József

Zsúfoltság és magány

A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései

A fogvatartottak elhelyezése kapcsán a közelmúltban két, az emberi jogok védelmére hivatott szervezet több iránymutató álláspontot tett közzé. Jelen dolgozat ezekből kiindulva tesz kísérletet a kérdéskör elemzésére, a hasznosítható felvetések megfogalmazására.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön különleges biztonságú körletén (KBK) elhelyezett fogvatartott beadvánnyal fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához (EJEB).¹ A beadvány elfogadását követően indult eljárásban az elítélt sérelmezte, hogy

- a KBK-n való elhelyezés és annak meghosszabbításának indokát nem közlötték vele, a döntés ellen pedig nem volt helye jogorvoslatnak;
- a zárkáját csak mesterséges fény érte;
- a szellőzés nem volt megfelelő;
- a WC-nek nem volt sem ülőkéje, sem teteje;
- naponta végeztek testüreg-vizsgálatot;
- nem tarthatott magánál karórát, tollat, fésűt, teafiltert vagy irodaszert;
- csak korlátozott számú könyvet, újságot kaphatott;
- minden esetben megbilincselték, amikor elhagyta a zárkát;
- a látogatás lebonyolítása körülményes volt, mert a bv. intézet távol esett a hozzátartozói lakhelyétől;
- a látogatások során a testi érintkezést nem tették lehetővé számára;
- teljes elszigeteltségben töltötte a büntetést, fogva tartott társakkal nem találkozhatott, a zárkát naponta csak egy órára, a szabad levegőn tartózkodás idejére hagyhatta el.

Mindezek eredőjeként a beadvány szerint a magyar hatóságok megsértették az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény 3.² és 13.³ cikkét.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (Bíróság) előtti eljárásban a magyar kormány (Kormány) hivatkozott a Bíróság esetjogára, amely szerint az embertelen bánásmódnak el kell érnie egy minimális szintet ahhoz, hogy a 3. cikk hatálya alá essen. Ennek a minimumszintnek a megítélése relatív, az eset összes körül-

¹ Application no. 30042/08

² 3. Cikk – Kínzás tilalma: Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

³ 13. Cikk – Hatékony jogorvoslathoz való jog: Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.

ményétől függ, úgy mint a bánásmód időtartama, annak fizikai és lélektani hatásai, továbbá néhány esetben a nem, a kor és az áldozat egészségi állapota.

A Kormány álláspontja szerint a IV. biztonsági csoportban alkalmazott intézkedések nem tekinthetők indokolatlannak a legsúlyosabb bűncselekményeket elkövető elítéltek vonatkozásában, és nem haladják meg a 3. cikk által még megengedett szintet.

Az elítélt személyes körülményei önmagukban nem indokolhatják az őrzési fokozat csökkentését, hiszen a szökés vagy a büntetés-végrehajtás rendjének veszélyeztetése nemcsak az önerőből elkövetett cselekményeket foglalja magában, hanem a külső segítséggel, illetve bűnözői kapcsolatok felhasználásával végrehajtott tevékenységet is, amelyre egy enyhébb fokozatú őrzés mellett jóval nagyobb lehetőség nyílik.

A kormányzati álláspont megjelenítette azt is, hogy a KBK-n történő elhelyezés nem jelentette a fogvatartotti jogok indokolatlan korlátozását, és utalt arra is, hogy a fogvatartott kapcsolattartása megfelelően – esetenként a szabályozáshoz mérten gyakrabban is – biztosítva volt.

A KBK-n való tartózkodás indokoltsága és az elhelyezés okainak a fogvatartottal való közlése körében a Kormány képviselője rámutatott arra, hogy a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (Bv. sztv.) 30. §-ának (3) bekezdése szerint „Nem hozható a fogvatartott tudomására a fogvatartás biztonságát érintő azon adat, mely olyan intézkedéssel kapcsolatban keletkezett, amelyet a fogvatartott törvényi rendelkezés következtében eltérni köteles. A fogvatartott szabadulásakor a szolgálati vagy államtitkok kivételével – kérésére – ezeket az adatokat is megismerheti.”

A büntetés végrehajtásával összefüggő jogorvoslat körében pedig a Kormány hangsúlyozta, hogy a kérelmező részére a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.) 36. § (1) bekezdésének g) pontjában biztosított általános panaszjog lehetővé tette, hogy ezeket az indokokat olyan szervvel (pl. az ügyészséggel) megvizsgáltassa, amely a büntetés-végrehajtás szervezetétől független és intézkedésre jogosult.

A kérelmező ezzel a lehetőséggel élt, és jogi képviselőjén keresztül panaszt nyújtott be a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészséghez. A panaszt az ügyészség érdemben kivizsgálta, és elutasította, megállapítva azt, hogy a különleges biztonsági körleten való elhelyezés a magyar jogszabályokkal összhangban történt. A kérelmező ezt követő ismételt panaszára adott válaszában az ügyészség részletes indokolással támasztotta alá álláspontját, amely szerint a fogvatartás kapcsán nem sérültek a kérelmezőnek az Egyezmény 3. cikkében biztosított jogai.

A kormányzati állásponttal szemben a Bíróság úgy találta, hogy a hatóságok semmivel nem ellensúlyozták a meghosszabbított magánzárka-fogság által a kérelmező testi és szellemi állapotára gyakorolt káros hatásokat, így a kérelmezővel szemben hosszú ideig alkalmazott szigorú felügyeleti rendszer kumulatív

hatásai és fogvatartásának körülményei olyan szenvedést okoztak neki, amely meghaladta a fogvatartással szükségképpen együtt járó szenvedés mértékét.

Mindezek nyomán a Bíróság megállapította, hogy a kérelmező embertelen és megalázó bánásmódban részesült.

A hatékony jogorvoslat biztosításával összefüggésben a Bíróság kifejtette, hogy nincs meggyőzve arról, hogy az ügyészség hatásköre túlnyúlik a börtönhatóság által meghozott, visszatartott minősített információkon alapuló döntés jogszerűségének vizsgálatán. Ilyen körülmények között az ügyészség nem végezhet érdemi felülvizsgálatot annak érdekében, hogy a 13. cikk értelmében az illetékes nemzeti hatóság hatékony jogorvoslatot nyújthasson. Mivel az ügyészségnek nem volt valódi hatásköre arra, hogy megváltoztassa a döntést, a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az Egyezmény 3. cikkével együtt értelmezett 13. cikket is megsértették.

Mindezek nyomán a Bíróság 6 000 euro nem vagyoni kár megtérítésére kötelezte a magyar államot.

Ugyancsak az EJEB előtt folyamatban volt ügyben⁴ a fogvatartott sérelmezte, hogy a fővárosi székhelyű bv. intézetekben a túlszűfolt zárkában történt fogvatartása során embertelen és megalázó bánásmódban részesült, ami sérti az Egyezmény 3. cikkét. Az érintett bv. intézetek zsúfoltságát a magyar hatóságok elismerték, ugyanakkor a kormányzati álláspont szerint a kérelmezőnek a börtönhatóságokhoz és a büntetés-végrehajtás (törvényességi) felügyeletét ellátó ügyészséghez kellett volna panaszt benyújtania, amit nem tett meg, így nem merítette ki a hazai jogorvoslati lehetőségeket. A Bíróság ez utóbbi körben mellőzte a további vizsgálódást, mert a hatóságok elismerték a zsúfoltság tényét, ezért a jogorvoslati lehetőségek nem tudták biztosítani a kérelmező panaszának orvoslását. Mindezek együttes eredőjeként a Bíróság 12 000 euro nem vagyoni kártérítést ítélt meg a kérelmező számára, és akként vélekedett, hogy az ügyben szükséges adminisztratív és gyakorlati lépések megtételével biztosítani kell a hatékony jogorvoslat lehetőségét, ezt meghaladóan pedig a Bíróság a hatóságoktól az elítéltek megfelelő fogvatartási körülményeinek biztosítása érdekében gyors választ vár el.

A fogvatartottak elhelyezésének problematikája nemcsak a nemzetközi emberi jogi fórumokon került előtérbe, hanem az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is folytatott e körben vizsgálatot.⁵

Az ombudsman vizsgálatát kezdeményező elítélt panasza szerint a KBK-n a felügyeleten kívül senkivel sem érintkezhet, a fogvatartottaktól teljesen elszigetelik, a szinte teljes izoláció pedig személyiségromboló hatású. Sérelmezte továbbá, hogy a fogvatartás helyéül kijelölt bv. intézet távol esik a hozzátartozói lakó-

⁴ Application no. 30221/06

⁵ AJB-2606/2010. számú ügy

helyétől, a sétaudvar valójában egy körbefalazott térség, a zárka ablakára szerelt kilátásgátló pedig akadályozza a napfény bejutását. Ezen túlmenően panaszolta, hogy egyes rezsimszabályok (pl. telefonálás lehetősége) a KBK-n elhelyezett fogvatartottakra hátrányos rendelkezéseket tartalmaznak, valamint jelezte azt is, hogy álláspontja szerint az intézet parancsnokának jutalmazási gyakorlata – olyan fenyítés törlése, amelynek az alapjául szolgáló szabadságelvonást a kérelmező már letöltötte – a jogintézmény céljával ellentétes.

Az ombudsmani jelentés utal arra, hogy az elítélt panaszai tárgyában többször került sor ügyészi intézkedésre, melynek eredményeképpen a távbeszélő igénybevételének rendje és a jutalmazás körében előadott panaszok orvoslása is megtörtént. Az illetékes főügyészség kezdeményezte azt is, hogy az elítélt részt vehessen a bv. intézet kultúr csoportjának munkájában, illetve több természetes fény jusson a zárkába.

Az országgyűlési biztos külön figyelmet fordított a KBK-n való elhelyezés szabályozására, kiemelten vizsgálva azt, hogy az érintett fogvatartott számára rendelkezésre áll-e megfelelő jogorvoslat. A vizsgálat megállapítása szerint a Bv. tvr. 33. §-ának (4) bekezdése, valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (R.) 45. §-ának (1) bekezdésnek rendelkezései nincsenek összhangban, mert a Bv. tvr. a különleges biztonságú zárkába, vagy körletre helyezésre nem ad felhatalmazást. A KBK-ra helyezést az országos parancsnok által kijelölt bizottság rendelheti el, és tarthatja fenn. A bizottság rendelkezést hoz a körleten való elhelyezés fenntartásáról vagy megszüntetéséről. A rendelkezés nem tartalmaz indokolást, és nem küldik meg sem a fogvatartott, sem az intézetparancsnok részére. A döntésről csak az intézetparancsnok kap értesítést, a fogvatartott tájékoztatására nem kerül sor.

A vizsgálat eredménye nyomán – utalván az EJEB, a CPT⁶ és az Európai Börtönszabályok⁷ e körben releváns elvárásaira is – az országgyűlési biztos megállapította, hogy a KBK-ra helyezésre megfelelően szabályozott és garanciákkal ellátott eljárási rend hiánya – a jelenlegi eljárás önkényessége – visszásságot okoz az embertelen és megalázó bánásmód alkotmányos tilalmával, valamint a jogorvoslattal összefüggésben, amely visszásság elsősorban a jogi szabályozás hiányosságára és ellentmondásosságára vezethető vissza.

Az embertelen bánásmód tilalma megsértésének közvetlen veszélyét pedig a nagyfokú izoláltság hordozza magában, különös figyelemmel arra, hogy a rendelkezésre álló erőforrások (az intézetben mindössze 1 fő pszichológus dolgozik) nem teszik lehetővé a KBK negatív hatásainak megfelelő ellensúlyozását.

⁶ A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére létrehozott Európai Bizottság

⁷ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2006) 2 ajánlása a tagállamok számára az európai büntetés-végrehajtási szabályokról

A fogvatartás tárgyi körülményeivel és a személyi állomány intézkedéseivel összefüggésben az ombudsman nem állapított meg alkotmányos visszásságot. Mindezek eredőjeként az országgyűlési biztos azt a javaslatot tette a közigazgatási és igazságügyi miniszternek, hogy a belügyminiszterrel együttműködve dolgozza ki, illetve módosítsa a KBK-ra helyezés törvényi és rendeleti feltételeit, és teremtsék meg a független jogorvoslati fórumhoz (bv. bíróhoz) való fordulás lehetőségét a döntés ellen. Ezen túlmenően az ombudsman ajánlást tett a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának, hogy a KBK káros hatásainak csökkentése érdekében a gyakorlatban is alkalmazható, részletes iránymutatást dolgozzon ki, és vizsgálja meg az érintett bv. Intézetekben a foglalkoztatás biztosításának, a foglalkoztató helyiség kialakításának és felszerelésének, valamint a kilátásgátlók mielőbbi átalakításának lehetőségét.

E három döntés közzététele jó kiindulási alapja lehet a törvényes bánásmód – ide értve az elhelyezést is – és a jogorvoslathoz való jog érvényesülése aktuális helyzetének áttekintéséhez.

Az EJEB, illetve az országgyűlési biztos által vizsgált panaszok az illetékes ügyészségek előtt is ismertek voltak.

A KBK-n elhelyezett fogvatartottak fogvatartási körülményeivel és rezsimszabályaival összefüggésben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség számos alkalommal végzett vizsgálatot, és a panaszos fogvatartottak meghallgatására is sor került. Az ellenőrzések során megállapítást nyert, hogy a zárka az építészeti előírásoknak megfelelően ablakkal ellátott helyiség, ezért valóságidegen az EJEB ítéletének állítása, hogy a zárkában csak mesterséges fény áll rendelkezésre.

Kiemelendő, hogy a CPT 2009. évi látogatásáról készült jelentés szerint a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön különleges biztonságú körletén a fogvatartás tárgyi feltételei egészében véve megfelelőek, a zárkában a természetes és mesterséges megvilágítás jó színvonalú, és a helyiségek is tiszták.⁸

Az ügyészi vizsgálatok megállapították, hogy a fogvatartott birtokában tartható tárgyak korlátozása⁹, a bilincs alkalmazása¹⁰, valamint a zárt fülkében foganatosított látogatások lebonyolítása¹¹ a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően történt.

A látogatófogadás biztosítása vonatkozásában megállapítható, hogy a bv. intézet valóban távol esett a fogvatartottak kapcsolattartóinak lakóhelyétől, azonban a bv. intézet részint biztosította a látogatófogadás lehetőségét, részint pedig számos alkalommal került sor arra, hogy a fogvatartott fővárosi székhelyű bv. intézetben fogadhatta a látogatót.

⁸ Material conditions of detention in the eight single cells of Sátoraljaújhely Prison's KBK were, on the whole, adequate. Access to natural light and artificial lighting and ventilation were of a good standard, and the premises were clean. [CPT/Inf (2010)16]

⁹ R. 46. § (4) bek. g) pont

¹⁰ R. 48. § (1) bek.

¹¹ R. 90. § (2) bek.

A KBK-n történő elhelyezés szabályozása körében az alábbiak kiemelése indokolt.

Az elítélt különleges biztonságú zárkába helyezését a befogadási bizottság legfeljebb három hónapra rendelheti el, melyet két alkalommal, három-három hónappal meghosszabbíthat. Az ezt meghaladó időre az országos parancsnok által kijelölt bizottság rendelheti el a különleges biztonságú zárkába helyezést fenntartását. Az elhelyezés indokoltságát a bizottság hat hónaponként felülvizsgálja. Az elítélt különleges biztonságú körletre helyezését a bizottság legfeljebb hat hónapra rendelheti el, melyet az elhelyezés indokának fennállása esetén meghosszabbíthat. A különleges biztonságú körleten történő elhelyezés indokoltságát a bizottság hat hónaponként felülvizsgálja.

A rendelkezésre álló adatok szerint az elítélt elhelyezése során a büntetés-végrehajtási szervek e rendelkezéseket betartották.

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (Bv. sztv.) 30. §-ának (3) bekezdése szerint nem hozható a fogvatartott tudomására a fogvatartás biztonságát érintő azon adat, mely olyan intézkedéssel kapcsolatban keletkezett, amelyet a fogvatartott törvényi rendelkezés következtében eltérni köteles. A fogvatartott szabadulásakor a minősített adat kivételével – kérésére – ezeket az adatokat is megismerheti.

E törvényi rendelkezés alapján a büntetés-végrehajtási szervezet nem sértett jogszabályt, amikor a KBK-n történő elhelyezés indokáról a fogvatartottat nem tájékoztatta.

A fogvatartottak védői több alkalommal fordultak kérelemmel, illetve panasszal a büntetés-végrehajtási szervekhez és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészséghez részint a KBK-n való elhelyezés indokainak megismerése, részint pedig a fogvatartott másik bv. intézetbe való átszállítása érdekében. A kérelmeket a büntetés-végrehajtási szervek elutasították. E döntések ügyészi felülvizsgálata során jogszabálysértésre utaló körülmény nem volt megállapítható, a KBK-n való elhelyezés indokairól pedig az ügyészség – még annak esetleges ismeretében – sem adhatott volna tájékoztatást.

A Bv. sztv. 8. §-ának a) pontja szerint az intézet parancsnoka felelős az intézet (intézmény) feladatainak törvényes végrehajtásáért, annak rendjéért és biztonságáért.

Az R. 36. §-ának (1) bekezdése alapján a fogvatartás biztonsága olyan állapot fenntartását jelenti, amelynél az intézetben, illetve büntetés-végrehajtási feladat teljesítése miatt az intézet területén kívül tartózkodó személyek élete, testi épsége, szabadsága, a büntetés-végrehajtás anyagi javainak sértetlensége, valamint a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan ellátása a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően biztosított.

A fogvatartás biztonságának biztosítása mindenekelőtt tehát az intézet parancsnokának feladat- és hatásköre. Az egyes fogvatartottak klasszifikációja, a biztonsági kockázatok feltérképezése és a szükséges biztonsági intézkedések meghatározása természetsszerűleg egyfajta mérlegelési tevékenység eredménye.

A hatályos szabályozás szerint az ügyészi törvényességi felügyeleti jogosítványok tárházában a felülmérlegelés lehetősége nem lelhető fel.

Az intézet parancsnokának a biztonság körében hozott döntésének felülmérlegelése azt is jelentené, hogy a felügyeleti és az irányítási típusú jogosítványok közötti határvonal elmosódna, és a felülbírálat kapcsán az ügyész voltaképpen olyan irányítási jogosítványokkal rendelkezne, amelyet a törvény valójában az intézet parancsnokának biztosít.

Mindezek okán a KBK-n való elhelyezés kérdésében való döntés ügyészi felülvizsgálata kívül esett a bv. felügyeleti ügyészi tevékenység értelmezési tartományán. Fentiek együttes eredőjeként az ügyészi vizsgálatok az elhelyezési körülményekre és a fogvatartott jogai biztosításának törvényességére fókuszáltak. Valamennyi vizsgálat megállapította, hogy a fogvatartott törvényben meghatározott jogait¹² a fogvatartás során megfelelően biztosították, a szigorúbb rezsim-szabályok alkalmazása ebbéli jogsérelmet nem okozott.

A KBK-n történő elhelyezés körében elvi oldalról és garanciális okokból természetesen felvethető olyan szabályozás kidolgozása, amelyben a speciális rezsimben történő fogvatartást elrendelő büntetés-végrehajtási szervezeti döntés ellen független fórumhoz lehet fordulni jogorvoslatért. Az új büntetés-végrehajtási törvény 2009-ben elkészült változata – megfelelően az országgyűlési biztos elvárásainak – tartalmazott olyan rendelkezést is, amely szerint a biztonsági csoportba sorolást megállapító bv. intézeti döntés ellen a bv. bíróhoz lehet fellebbezni. A törvény tervezetével kapcsolatos szakmai konzultációk nyomán a hatékony és a jogállamiság követelményének megfelelő jogorvoslat megteremtésének szükségessége körében konszenzus látszott kialakulni, ugyanakkor a bv. bíró eljárását elemző publikációkban¹³ hangsúlyt kapott az is, hogy egy ilyen szabályozás kimunkálása arányérzékelt igényel, mert annak végső eredőjeként a bv. bíró lenne a felelős a büntetés-végrehajtás biztonságáért.

A bv. bíró – vagy esetleg a bv. felügyeleti ügyész – ilyen hatóköre az intézet biztonságáért felelős parancsnok hatáskörét is korlátozná, de mindenképpen a hatáskör megosztáshoz vezetne. Nem kétséges ugyanakkor az sem, hogy a külső kontrol a szervezeti érdekek esetleges öncélú érvényesítésének is gátja lehetne.

A büntetés-végrehajtási szervezet intézményrendszerétől független felülbírálati fórum azonban csak akkor tudja rendeltetését betölteni, ha a döntéshozatalhoz szükséges valamennyi releváns és aktuális információ rendelkezésre áll,

¹² Bv. tvr. 36-36E. §

¹³ Ld. pl. Szűcs András: A büntetés-végrehajtási bíró jogintézményéről de lege ferenda. Magyar Jog, 2009. évi 6. szám, 327-331. o.

ennek biztosítása érdekében pedig a jelenlegi processzusnál differenciáltabb eljárásrend kidolgozására és az információk akadálymentes áramlásának megteremtésére van szükség. Ennek hiányában a „külső” jogorvoslat hatékonysága kétséges lehet, mert éppúgy magán hordozhatja a formalitás jegyeit, mint a büntetés-végrehajtási szervezet alaprendeltetésével ellentétes döntések lehetőségét.

Nem mellőzhető az sem, hogy a fogvatartott megismerhesse a döntés leglényesebb indokait – ezek egyébiránt a jogszabályokból is kiolvashatók¹⁴ – anélkül természetesen, hogy az információ védelmére vonatkozó szabályok sérülnének.

A különleges biztonságú körleten, illetve zárkában elhelyezett fogvatartottak rezsimjének olyannak kell lennie, amely alkalmas arra, hogy csökkentse az elszigeteltségből adódó ártalmakat. Kerülni célszerű a fogvatartott birtokában tartható tárgyak szükségtelen – és olykor kevésbé okszerűnek tűnő – korlátozását, és meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy a fogvatartott valamilyen foglalatossággal tölthesse az idő nagyobb részét. Kiemelést érdemel, hogy a fogvatartottak foglalkoztatását és programlehetőségeinek feltérképezését felölelő 2005-ben elvégzett vizsgálat megállapításai szerint a fogvatartottak megfelelő foglalkoztatásának lehetőségei elmaradnak a kívántaktól.¹⁵

Különösen igaz ez a KBK-n elhelyezett fogvatartottak esetében, ahol a foglalkoztatás – ide értve a munkáltatást is – lehetőségei lényegesen szűkösebbek, mint a „normál” rezsimben, ezért a tétlenség káros hatásainak megelőzésére szerényebb eszköztár áll rendelkezésre, amit az egyszemélyes elhelyezés és a nagyfokú elszigeteltség tovább szűkít.

Mindezek okán pártolandó minden olyan törekvés, ami elősegíti a szabadidő hasznos eltöltését.

A különleges biztonságú körleten működő zárkák kialakítása során különös figyelemmel kell lenni arra, hogy az ott elhelyezett fogvatartott rendszerint hosszabb időt, akár több évet is eltölthet a körleten. A KBK sajátosságai folytán nincs lehetőség arra, hogy a fogvatartottat másik, jobb adottságú zárkába helyezhessék el, ezért fokozott jelentősége van annak, hogy a zárka kialakítása lehetővé teszi-e a huzamosabb tartózkodást, elegendő mozgás- és légtér áll-e rendelkezésre, megfelelő-e a szellőzés, van-e természetes fény, lehetősége van-e a fogvatartottnak arra, hogy a zárkát „otthonosabbá” tegye. E vonatkozásban a vizsgálatok nem tártak fel jogszabálysértést, de a természetes fényviszonyok elmaradnak egy átlagos zárka kondíciótól, ezért az ebbéli fejlesztés jól szolgálhatja az elhelyezési körülményekre vonatkozó szabályok hatályosulását.

A bv. intézetek elhelyezési körülményeivel összefüggésben a fogvatartottak általában az intézetek túltelítettsége, illetve a zárka állapota vagy a kötelező felszerelési tárgyainak hiányosságai körében terjesztenek elő panaszt az ügyészségen.

¹⁴ R. 42. §

¹⁵ Aleku Mónika – Csordás Sándor – Pacsek József: A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete. *Börtönügyi Szemle*, 2006. évi 1. szám, 65-78. o.

A kötelező felszerelési tárgyak biztosítása érdekében a bv. törvényességi felügyeleti ügyészek minden alkalommal megtették a szükséges intézkedéseket., a megfelelő mozgástér és légtér biztosítása azonban olyan probléma, amelynek orvoslása az ügyészi törvényességi felügyeleti hatáskörön messze túlmutat.

Természetesen mind helyi, mind pedig országos viszonylatban is ismert, hogy a bv. intézetek többségében nem érvényesül az R. 137. §-ának (1) bekezdésében írt rendelkezés, amely szerint a zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre lehetőleg¹⁶ hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiataloké, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.

A zsúfoltság csökkentése érdekében a megyei főügyészségek számos alkalommal felhívták a bv. intézetek parancsnokainak figyelmét a hatályos jogszabályi rendelkezések betartásának követelményére, a Legfőbb Ügyészség pedig rendszeresen jelezte a problémát az irányítási jogkörrel rendelkező tárca, illetve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsoksága felé. Mindezek nyomán is – hosszabb időszakra visszatekintően – általában javultak a fogvatartás körülményei, több új bv. intézet létesítésére, illetve korszerűsítésére került sor.

Az intézményfejlesztés eredményei azonban differenciáltan jelentkeztek, az egyes bv. intézetek zsúfoltsága pedig nem, vagy csak átmenetileg mérséklődött.

Hangsúlyozni kell, hogy az ügyészség és a büntetés-végrehajtás között intézményes költségvetési kapcsolat nincs, az ügyészi törvényességi felügyeleti eszköztár a jogsértő állapot megállapításán és az annak megszüntetése érdekében tett kezdeményezésen túl további instrumentumokkal nem rendelkezik.

Erre figyelemmel a túltelítettséget sérelmező fogvatartotti panaszok ügyész általi elbírálása során érdemi – a férőhelyek számát növelő – ügyészi intézkedésre nincs lehetőség. Mindezekre figyelemmel tehát okszerű az Emberi Jogok Európai Bíróságának megállapítása, amely szerint a zsúfoltságot sérelmező fogvatartotti panasz kapcsán az ügyészhez fordulás lehetősége nem jelent hatékony jogorvoslatot, ugyanakkor az ügyészség a jogorvoslatot erősítő intézkedéseket tehet. E téren hasonló az ombudsman és más külső ellenőrző hatóságok jogköre is.

A zsúfoltság csökkentése nem kétséges, hogy költségvetési forrásokat igényel, azonban azok korlátossága okán célszerű lehet feltérképezni a rezsimszabályok esetleges módosításában rejlő tartalékokat, illetve a foglalkoztatás bővítésének lehetőségeit.

A fogvatartási feltételek optimalizálását célzó elképzelések között helye lehet a fogvatartottak bv. intézetek közötti „rotációjának”, melynek során a zsúfolt intézetben hosszabb ideje elhelyezett elítélteket áthelyezik a létszámviszonyok tekintetében kedvezőbb adottságú bv. intézetekbe; felvethető az intézet elhagyásával járó jutalmak alkalmazásának kiterjesztése és a munkáltatás kereteinek szélesítése is.

¹⁶ A „lehetőleg” és a „lehetőség szerint” szövegezés – 2010. november 24-i hatállyal – a 12/2010. (XI. 9.) KIM rendelet nyomán került a jogszabályba.

A túltelítettség csökkentését az EJEB e körben hozott döntése is indukálhatja, mert a határozatból arra is lehet következtetni, hogy a strasbourgi bíróság a zsúfoltságot sérelmező panaszokat lényegében normatív alapon, a kérelmező fogvatartott számára ténylegesen rendelkezésre álló mozgástér alapján bírálja el. Túl azon, hogy a „strasbourgi esetjog megkerülhetetlen orientációs eszköz az emberi jogoknak a börtönökben való tiszteletben tartását vigyázó minden más szervezet, fórum számára”,¹⁷ nem lehet kizárni azt sem, hogy az ilyen panaszok tömegessé válnak, a Bíróság által megítélt kártérítés összege pedig idővel a bv. Intézeti férőhelyek bővítésére fordítandó forrásokkal is összemérhetővé válhat.

Mindezek együttesen a büntetés-végrehajtási jog megújítására irányuló törekvések erősítésének irányában hatnak, mert az ismertetett esetek is jelzik, hogy a normatív szabályozás korszerűsítése – akár költségvetési többletforrások igénye nélkül is – jól szolgálhatja a fogvatartás törvényességét és az emberi jogok biztosítását.

¹⁷ Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2001. 117. o.

Fliegauf Gergely

Mivel foglalkozik a börtöntudomány?

David Gordon Scott pönológiai alaptémái
és néhány kritikai, illetve elméleti megfontolás

Bevezetés

Jelen tanulmányban nem áll módunkban, hogy a téma hazai tudományos előzményeit tárgyaljuk, néhány kutatást és lényeges munkát azonban meg kell majd említenünk. Írásunkat ugyanakkor vitaindítónak, és nem egy bizonyos könyv recenziójának szántuk. Egyrészt a forráskritika miatt több ez a cikk David Scott könyvének recenziójánál, másrészt nem is elégíti ki a recenzió ismérveit, hiszen a 227 oldalas mű¹ néhány oldalával foglalkozik csupán. Fontos megemlíteni, hogy a részben elemzett könyv első része valóban a pönológia fogalmi kereteivel foglalkozik, második része azonban azzal, hogy hogyan kell elméleti esszét írni a tárgyban.

A művészet és a tudomány egyaránt interpretálja a körülöttünk lévő világot, és amint egy törekvés, megközelítési mód önálló arculatot nyer, valamelyest stílusként tekintünk rá. A művészetben például ilyen a fotórealizmus, amely a festészet eszközeivel közel olyan részletgazdagságot kíván elérni, mint a fotóművészet. A kriminológia tudományában pedig ilyen a chicagói iskola, amely például alaptézisének fogadja el Edwin Sutherland differenciált asszociációs elméletét², azaz azt a vélekedést, hogy a bűnözés tanulás eredménye, és nem vezethető le közvetlenül az etnikai hovatartozásból.

Vajon létezik-e ilyen alapvetés, avagy program-meghatározás a büntetésttanban?

Aki sok ideje tevékenykedik valamely tudományterületen, annak a munkája egy idő után a hobbijává is válik, nem képes elszakadni attól a gondolati alapelemtől, amit az adott tudomány sugall, a mindennapi életben szőtt párbeszédei és emberi kapcsolatai is e mentén szerveződnek. Lehet, hogy nem túlzás azt állítani, hogy az ilyen ember a tudományt művészként gyakorolja, szenvedélyesen, munkaidő nélkül; aki, ha az Internetet bújja, akkor hasonló témákat szemlél, és a könyvesboltokban is a „tudományrokon” polcokon válogat. Ilyen alapon az a kérdés merülhet fel, hogy létezik-e „pönologizmus”, amit úgy magyarázhatnánk, hogy körülírható-e a büntetésttan és a börtönügy tudományos vizsgálata olyan módon, hogy az – stílusosan megnevezve – életfogytiglan tart? Talán erre tett kísérletet David Scott.

¹ Scott, David G.: *Penology*. London, Sage Publications, 2008.

² Sutherland, Edwin H.: *Principles of Criminology*. Chicago, University of Chicago Press, 1924.

David Scott munkásságának egyedisége és jelentősége

Ha az ember gyakran van jelen a Facebookhoz hasonló szerkezetű kriminológiai weboldalon, a Crimspace-en³, vagy a Facebook *European Group for the Study of Deviance and Social Control*⁴ profilján, azt látja, hogy börtönügyben David Gordon Scott az egyik legaktívabb szereplő. Ha csak azokat a linkeket olvassuk el, amelyekre utal, már akkor is alapos betekínthetést nyerhetünk a brit börtönvilágba.

David Gordon Scott a Central Lancashire-i Egyetem kurzusvezetője – 1994-től tanít az egyetemen. Mestere Barbara Hudson, aki maga is pönológus, az Interneten olvasható az *Understanding Justice: An introduction to Ideas, Perspectives and Controversies in Modern Penal Theory*⁵ című terjedelmes könyve. Scott a Howard League⁶ és az Amnesty International tagja, valamint a SAGE folyóiratok⁷ egyik lektora.

Főiskolai oktatóként zavarba ejtő David Scott tantárgyi tematikáit olvasnom, és egyben meglehetősen irigység is tölt el, amikor a tanmeneteket olvasom, mert nem tudom elképzelni, hogy ezeket a gondolatokat egyáltalán képesek-e befogadni a Central Lancashire-i Egyetem mesterkurzusának hallgatói. Scott négy tantárgyért⁸ felelős az egyetemen. Az első címe: „A menekült gondolkodás: kritikai bevezetés a pönológiába”. Ebben a szabadságvesztés-büntetés történettudományi, szociológiai és filozófiai háttérét elemzi, kitér a börtön filozófiai igazolására, valamint a büntetés és a börtön szociológiájára. Második tantárgyának címe: „A börtön belső ellentmondásai”. Fontos megjegyezni, hogy ilyen fejezet cím olvasható a Boros–Csetneky-féle Börtönpszichológia című tankönyvben is⁹ – Csetneky László tollából. Scott ebben a kurzusban a büntető szakmapolitika és a büntető gyakorlat közötti ellentmondásokra világít rá. A börtön jelenségét kritikai és abolicionista szempontból elemzi, ugyanakkor felvonultat néhány nem büntető jellegű alternatívát. Ez a megközelítésmód hazánkban is nagyon az előtérben van, elég csak a resztoratív igazságszolgáltatással¹⁰ kapcsolatos eredményeket említeni. E tantárgy kapcsán Scott kitér a börtönbeli kábítószer-problémára is. Ez a téma is felbukkant már a hazai szakirodalomban – minimálisan Huszár László és a jelen cikk szerzőjének jóvoltából. A harmadik kurzus címe:

³ <http://www.crimspace.com/> [2011-11-07] Kriminológiai és büntető igazságszolgáltatási hálózat, amelyen jelen cikk szerzőjének is van profilja:

<http://www.crimspace.com/profile/GergelyFliegauf> [2011-11-07]

⁴ *A deviancia és a társadalmi ellenőrzés tanulmányozására létrejött európai csoport*

⁵ Kb.: Az igazságszolgáltatás megértése: a modern büntetés-elmélet elvei, kilátásai és ellentmondásai. (Az eredeti címben szereplő „justice” szó igazságot és igazságszolgáltatást egyaránt jelent.)

⁶ Howard League for Penal Reform – <http://www.howardleague.org> [2011-11-07]

⁷ <http://online.sagepub.com/> [2011-11-07] A büntetés-végrehajtási szakemberek számára a *Prison Journal* a leginkább ajánlható kiadványuk.

⁸ Forrás: http://www.uclan.ac.uk/ahss/lancashire_law_school/david_scott.php [2011-11-07]

⁹ Boros János – Csetneky László: *Börtönpszichológia*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000.

¹⁰ Lásd: Kerezsi Klára: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Budapest, Complex, 2006. VII. fejezet. 189-257. old.; Gönczöl Katalin: *A helyreállító igazságszolgáltatás – helyreállítható bizalom*. Élet és Irodalom, XLXI. évfolyam, 39. szám, 2007. szeptember 27.

„Miért börtön?“, és ahogy Scott írja, ez a három részből álló kurzus-sorozat befejező része. Ebben a klasszikus szociológiai büntetéstan nagy alakjainak (pl. Durkheim, Rusche, Foucault) műveit interpretálja, továbbá a hallgatókat arra ösztökéli, hogy sajtóanyagokat és hivatalos jelentéseket elemezzenek. (Ilyen típusú oktatással én először Szegál Borisz óráin találkoztam, amikor a Debreceni Egyetemen tanultam. Persze azóta láttam ilyen módszert már több egyetemen is.) A negyedik kurzus önállóan választható, a címe: „Társadalmi igazságszolgáltatás és az emberi jogok”.

A tanmenet szerint a kurzusok során a büntetés és a börtön politikai és jogi filozófiáját tárgyalják. Kitérnek a bűnözés és a társadalmi egyenlőtlenség kapcsolatára, valamint felteszik azt a kérdést, hogy az emberi jogok képesek-e együtt létezni a társadalom többi tagjának természetes jogaival és a társadalmi haszonelvűség, azaz az utilitarizmus elveivel. Ez a dilemma sokszor felmerül, amikor a Rendőrtiszti Főiskolán (2012-től Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar) egyes szakmai problémákat a hallgatóimmal vitatunk meg. A kérdés a következő a börtönbeli öngyilkossággal kapcsolatban is, ahogy arról nemrég egy szakmai konzultáción beszélgettünk börtönpszichológusokkal és biztonsági tisztekkel: Vajon az élet feltétlen védelme, az emberi jogok tiszteletben tartása, vagy a személyi állomány természetes jogai (pl. a munkaidő betartásához való jog) az előbbre valók a börtönben? Látszik tehát, hogy Scott rendkívül érdekes témákat feszeget a műveiben. Ebben a cikkben a *Büntetéstan* című könyvének bevezetőjével fogunk behatóbban foglalkozni.

A pönológia definíciója

Napjaink hazai pönológusai közé Horváth Tibor¹¹, Mezey Barna¹², Vókó György¹³, Lőrincz József¹⁴, Kabódi Csaba¹⁵, Huszár László¹⁶ és Ruzsonyi Péter¹⁷ tartozik, a fentebb említett Kerecsi Klárán és Gönczöl Katalinon kívül. Az említett szerzők többsége jogász végzettségű. Műveikben ők is körbejárják a büntetéstan fogalmát, azonban most értelmezzük Scott definícióját: *„A pönológia egy olyan multidiszciplináris tudomány, amelynek célja a büntető szankciók alkalmazásának vizsgálata és tanulmányozása. Leginkább a büntetőintézetek létének indokoltságát, karakterisztikáját és hatékonyságát helyezi a központba.”*¹⁸

¹¹ Horváth Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*. Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete-Akadémiai Kiadó, 1981.

¹² Mezey Barna: *Régi idők tömlőcei. Büntetések, börtönök, bakók*. Budapest, Rubicon-Ház Bt., 2010. (Rubicon Könyvek)

¹³ Vókó György: *Büntetés-végrehajtási jog*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2008.

¹⁴ Lőrincz József: *Büntetőpolitika és börtönügy*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2009.

¹⁵ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: *Büntetéstan alapfogalmak*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2005.

¹⁶ Huszár László: *Roma fogvatartottak a büntetés-végrehajtásban*. Belügyi Szemle, 1999. 7-8.

¹⁷ Ruzsonyi Péter: *A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. Nevelésméleti tansegédlet*. Budapest, BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya, 2003. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 2003/2.)

¹⁸ Scott, David G. i. m. 7. old.

Ebből a definícióból az következik, hogy a pönológia nem csupán a jogtudomány és jogelmélet eredményeit használja fel, hanem alkalmazza a filozófia, a pszichológia, a földrajz, a történettudomány, a szociológia, a szociálpolitika és a kriminológia alapfogalmait, illetve eredményeit is. A fenti felsorolásból mindamelllett kitűnik, hogy az említett tudományterületek egyáltalán nem idegenek a jogelmélettől – véleményem szerint például a szociálpolitikai forrásanyag bevonása tükröződik a resztoratív igazságszolgáltatás elméletében –, továbbá az is, hogy a büntetéstani nem jelenti csupán a hatályos vagy hatályát veszett büntető anyagi, eljárásjogi vagy végrehajtási jogszabályok értelmezését. Scott szerint a pönológusokat a büntetés fejlődése is érdekli, ahogy azt látjuk Mezey Barna, Vókó György, Kabódi Csaba vagy Lőrincz József műveiben is. A pönológusok emellett a büntetés gazdasági és politikai vonulatait is vizsgálják.¹⁹

Scott szerint a pönológusok elméleti szakemberek, akik nem művelik a büntetés gyakorlatát, azonban, ha a hazai helyzetet nézzük, a fent említett szerzők közül néhányan jelenleg is a büntetés-végrehajtási szervezet gyakorló tagjai, és dolgoztak börtönben mielőtt a tudósi pályára léptek. Scott ebben az értelemben tehát leválasztja a gyakorló fegyőröket az elméleti szakemberek táboráról. Azt állítja, hogy a gyakorlati szakembereket szinte csak a gépezet működése, a törvények, az eljárások és azok nyilvánvaló hatékonysága érdekli, vagy inkább foglalkoztatja. Ez nagyjából nem is vitatható, és, ha megnézzük néhány, tisztán jogi szemléletű és természetű magyar pönológiai publikációt, szintén ezt tapasztaljuk.

Scott úgy véli, hogy a pönológust az is érdekli, hogy kit büntetünk meg, milyen cselekményért, mikor és miért. Hazánkban ezek merész kérdéseknek hatnak, amelyekkel szinte csak a publicisztika foglalkozik. Ez meglehetősen szomorú, hiszen ezeket a kérdéseket a rendszerváltás előtt egy ideológia fogta össze: „A rendszer ellenségeit büntetjük meg a szocialista erkölcsbe ütköző tetteikért” (pl. a közveszélyes munkakerülésért, a természet elleni fajtalanságért és az üzletszerű kéjelgésért), és úgy tűnik, hogy ennek helyébe egy igazabb ideológia nem léphetett még (pl. felmerülhet a kérdés: Tényleg nem büntetjük a munkakerülést?).²⁰

Scott azonban még ennél is tovább megy: kijelenti, hogy számos pönológus (köztük ő is) idézőjelbe teszi azt a szót, hogy „bűnözés”. Erre a következő érveket hozza fel:

1. A bűnözés és a büntetés közötti kapcsolat rendkívül komplex, és a pönológusok más összetevőket is vizsgálnak, amelyek befolyásolják a büntetéseket.
2. A bűnözés szó tartalma és jelentései is gyakran vitathatók.
3. Lehet olyan alternatív kifejezéseket használni mint: a „gondok”, a „problémás viselkedés” arra a célra, hogy leírjuk a szabályszegést és a „rossz cselekedeteket”.

¹⁹ Ez hazánkban sajnos „ingoványos”, félreértelmezhető területnek számít: Huszár László hivatkozott cikke is politikai töltetűvé vált, holott egyáltalán nem az volt a szerző szándéka.

²⁰ E helyütt a „cigánybűnözés” kifejezés, amely az utóbbi évtizedben teljesen átpolitizálódott, „illegitim” használatára is gondolok. Ehhez hasonló jelenségekkel természetesen nemcsak hazánk küzd az EU országai közül.

A harmadik ponttal kapcsolatban a következő súlyos ellentmondás, illetve kritika merülhet fel: ha igaz az, hogy a fogvatartottak nem kifejezetten a „bűnözés” miatt kerültek be a börtönbe, hanem ezért például a társadalmi igazságtalanságok is okolhatók, akkor hogyan várjuk el, hogy az emberi jogok egyik vezető témájaként szereplő *impunitás* (a bűncselekmények feletti szemhunyas, a büntetés alóli kibúvás) is legyen hatékonyan és a jogszabályok szerint büntetendő. Ez kettős mércének tűnik: az életvitelszerűen elkövetett lopás és rablás nem „bűnözés”, viszont a fogvatartottak verése szigorúan „büntetendő” (mert az impunitás hivatali „bűnözés”). Felmerül itt a kérdés, hogy egy igazi pönológusnak tényleg nem kell-e a börtönben dolgoznia, avagy legalább kutatnia.

Scott azt állítja, hogy a pönológia elméleti tudomány, hiszen a büntetést és a bebörtönzést teoretizálja, illetve leginkább a hatalom kérdéseivel foglalkozik. Vélekedése szerint a pönológiát olyan egyéb strukturális kontextusban kell értelmezni és művelni, mint az életkori sajátosságok, a társadalmi nem, a sexualitás, az anyagi források és az észlelt etnikai hovatartozás. Ezzel a kijelentéssel teljes mértékben egyetérthetünk, hiszen nem létezik felelős börtöntudomány, amely nem foglalkozik például a fiatalkorúakkal, a nőkkel, a börtönbeli és a börtönhöz köthető speciális kereskedelemmel (pl. a lehúzásokkal vagy a Rivotril-forgalommal), illetve Magyarország esetében a romákkal. Ezek a témák a mai magyar diskurzusban tabuhoz közeli státuszt foglalnak el, azonban szakmai fórumokon, egyetemi és főiskolai szemináriumokon vagy weboldalaikon²¹ éles viták keretében állnak.

Running themes in penology: a pönológia vezető témái – David Scott szerint

Scott szerint szinte mindegy, hogy a pönológia mely területén kezdünk kutatásba vagy szakcikk írásába, léteznek olyan témák, amiket nem lehet megkerülni, és szinte minden tanulmányban meg kellene említeni őket. Ezeket a témákat nevezte Scott *running themes*-nek²², amit talán úgy fordíthatnánk, hogy aktuális vitapontok, avagy olyan kérdések, amelyekkel érdemben kell foglalkozni. A következő oldalakon meg fogjuk vizsgálni ezeket a témákat, valamint igyekszünk hozzájuk fűzni néhány magyar vonatkozású megjegyzést, illetve kísérletet teszünk arra, hogy a vitapontokat kritikai szemszögből értékeljük. Érződik a fenti kinyilatkoztatáson, hogy David Scott mintegy trendalkotó kíván lenni a brit és – aktív nemzetközi tevékenysége miatt – a nemzetközi pönológiában, de mégsem állíthatjuk, hogy egyfajta kiáltványt fogalmazott meg.

²¹ Pl. <http://ciganybunozes.blog.hu/> [2011-11-07]

²² Scott, David G. i. m. 14-15. old.

1. téma: A börtön alternatívái

A bűnözésre, avagy a „rossz cselekedetekre” olyan szankciókkal is lehet válaszolni, amelyek nem feltétlenül jelentik a gyanúsított személy szabadságának elvonását, avagy letartóztatását. Ez jelenthet bármilyen közösségi büntetést, vagy a károk valamilyen enyhítését, amely nélkülözi az egyén bezárását. Scott könyvének szellemiségéből az következik, hogy ő morális értelemben megfelelő alternatív szankciókra gondol. Nehéz ezt a tételt úgy megfogalmazni, hogy ne ütközzük olyan jogi kifejezésekbe mint az őrizet, elzárás, közérdekű munka és így tovább. Maga a jogrendszer is felkínál alternatívákat, sőt néha kitér a szabadságvesztés-büntetés ultima ratio jellegére. Itt azt kell meglátnunk, hogy léteznek olyan szankciók is, amelyek nem jogi, vagy félig jogi, hanem szociálpolitikai vonatkozásúak; léteznek emellett exkluzív és inkluzív közösségi normák, továbbá sajnos léteznek olyanok is, amelyek a társadalom implicit akaratnyilvánításából következnek. Ezeket a normarendszereket egy széles spektrum elemeiként kell felfogni, és lehetőleg láttatni is. Ezen a téren sajnos nem csupán a morálisan jó eszközökről van szó, mint például a resztoratív igazságszolgáltatás, hanem olyan mellékhatásokról is, mint a paramilitáris biztonsági tevékenységet folytató vállalkozások civil szervezeti köpönyegbe való bújtatása, vagy a börtönőrök másodállás-vállalása illegális szervezeteknél.

A lényeg az, hogy ennek a rendszernek az elemei, minden egyes elem, egy-ségesülve vannak hatással a deviáns magatartásra, és a bűnöző életvitelű ember fejében, tudati szinten nem válik szét, nem lesz világos, hogy mi az elemek közötti különbség. Egy deviáns személyben például egy egyenruhás biztonsági őr látványa akár nagyobb magatartásmódosulást eredményezhet, mint egy szolgálatban lévő egyenruhás rendőre. Ugyanígy: egy feltűnően kigyúrt, a másodállásból meggazdagodott börtönőr nagyobb respekttel rendelkezik a körleten, mint a becsületes társa; sőt előfordulhat, hogy a szervezeten belül inkább neki van tekintélye, mintsem az előjáróinak.

2. téma: Az emberi jogok

Az Európai Börtönszabályok preambuluma negyedik bekezdése²³ az emberi méltóság sérelmének tilalmát írja elő, ami mellett megemlíti olyan büntetés-végrehajtási funkciókat mint a kezelés, az intézet biztonsága (security), a fogvatartottak biztonsága (safety), a fegyelem, a megfelelő körülmények, az értelmes elfoglaltság és a reintegráció előkészítése. Scott szerint az embertársunk méltóságának elismerése normatív alapszabály (hiszen jogszabályban van megfogalmazva, valamint a közösségnek ez az egyik legfontosabb összetartó ereje), és ebbe beletartozik az is, hogy a fogvatartott jogait el kell ismerni, tudomásul kell venni, hogy az elkövető is ember, valamint a szenvedése is emberi – mint bármelyikünké.

²³ Council of Europe, Committee of Ministers: *Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules*. „Stressing that [...]”

Ha ezek nem teljesülnek, a börtön nem úgy működik, ahogyan azt a létesítői megálmodták. Természetesen nem lehet a börtön létesítőjéről mint egyetlen személyről, vagy egy körülhatárolható csoportról beszélni, hiszen a börtön társadalmi termék. A kimondott és kimondatlan társadalmi célokat pedig nem lehet egymástól szétválasztani olyan élesen, ahogy a jog egyes magatartásokat legalissá, másokat pedig illegálissá minősít. Utópisztikusnak tűnhet egy olyan elképzelés, hogy minden ember jogkövető. Ilyen szempontból sajnos vágyálom egy olyan börtön is, ahol minden az egyetemes jót szolgálja, ahogy azt az utilitáriánus Jeremy Bentham írta le *Panopticon* című művében. Már Bentham is érdekes kettősséget²⁴ fedezett fel a társadalmi vélekedések körében a fogvatartottakat illetően. „Néhányan elfelejtik, hogy a fogvatartott a börtönben emberi lény, mások pedig azt, hogy megbüntetni rakták őt oda.”²⁵ A panopticon szó azt jelenti, hogy „minden látható”, azaz a fogvatartottak a zárkáikban, az emeletes, tartályszerű (zárkagaléria) épületben, a középén húzódó őrtoronyból figyelemmel kísérhetők. Manapság ez nem képzelhető el – néhány börtönépülettől eltekintve (Hollandia, Mexikó, Kuba), azonban a „minden látható” elvet a bekamerázás helyettesítheti, de ezzel szemben is emberi jogi akadályok merülnek fel. Példa lehet erre a finn börtönökben a body packerek (testükben nyeléssel drogot elrejtő személyek) zárkáinak bekamerázása, ami ellen aggályokat²⁶ vetett fel a CPT.

Nagyon úgy tűnik tehát, hogy az emberi jogok egymás érvényesülését korlátozhatják a börtönben. Ezzel természetesen Scott is tisztában van, hiszen erről a kérdésről is vezet kurzust, ahogy azt a fentiekben részleteztük.

3. téma: A munkaerőpiac

Itt értünk el egy olyan ponthoz, ami a magyar társadalmi diskurzus keretei között talán nehezebben érthető. E tézis szerint a büntetés természete és formája, valamint a munkaerő-piaci igények között erős kapcsolati rendszer működik. Elég itt a munkatáborokra vagy a Gulagokra gondolnunk, hogy értsük, miről is van szó. Nils Christie és Thomas Mathiesen tovább megy, Christie szerint az állam a vétkes személyek vagyónát elkobozza, és nem adja vissza, hanem börtönökben dolgoztatja őket, ahelyett, hogy más megoldást találna. A munkanélküliség nem azt jelenti, hogy az emberek nem dolgoznak, hanem azt, hogy nincsenek regisztrálva.²⁷ Számos ilyen egykori „feketemunkással” lehet találkozni a magyar börtönökben is. Hazánkban jelenleg olyan társadalmi problémák szemtanúi is lehetünk, amelyek olyan kijelentéseket szülnek, hogy „Felnőtt úgy két [roma] generáció, hogy nem tudják mi az iskola, mi a munka. Elengedték a ke-

²⁴ Dinwiddy, J. R. – Twining, W. L.: *Bentham – selected writings of John Dinwiddy*. Stanford, Stanford University Press, 2004, 81-85. old.

²⁵ Idézi Dinwiddy – Twining 81. old.

²⁶ CPT: *Visit report to Finland*. CPT/Inf (2009) 5 110-113. §

²⁷ Christie, Niels: *Limits to pain*. – http://www.prisonpolicy.org/scans/limits_to_pain/ [2011-11-09], 1981

züket, nem törődött velük senki, ezért vannak sokan börtönben”.²⁸ Mathiesen szerint pedig minél több börtönt épít egy társadalom, annál nyilvánvalóbbá válik, hogy a börtön elvesztette a hatékonyságát.

Ilyen szempontból nagyon érdekes, hogy a fegyelem mellett éppen a profitot termelő munka volt a fő cél a holland tuichthuis-ok (fogházak vagy dologházak) létrehozásánál is a XVII. században²⁹, sőt az alkoholisták börtönbeli munkavégzésének is ez volt az alapja a skandináv államokban. Fájó, hogy ebből azt a következtetést vonhatjuk le: a magyar romák börtönbéli felülreprezentáltságának az is lehet egyfajta oka, hogy rájuk a kinti munkaerőpiac nem tart igényt. Észre kell vennünk továbbá, hogy bármilyen börtönrendszerben, bármilyen új speciális rezsim létrehozásának éppen a hatékony munkavégzés az egyik pillére. Azaz a börtönreform céljai furcsa módon valamelyest összecsengenek azokkal a profitorientált és önkényes befektetői célokkal, amelyek a rabokban csak olcsó munkaerőt látnak.

4. téma: A börtön legitimitása

A legitimitás politológiai fogalom, valaminek vagy valakinek az elfogadottságát, elismertségét jelenti. Ez az elfogadás az alaposságra és a jogszerűségekre terjed ki, de nem fedi le teljesen a jog által elfogadott (legális) társadalmi jelenségeket. A börtön legitimitása ilyen szempontból sokrétű. Egyrészt kérdéses, hogy a börtön mint intézmény széles körben elfogadott-e. Másrészt morális kérdés, hogy a börtönben milyen szokások állhatnak fenn. Példaként említhetjük a kezelhetetlennek tartott fogvatartottak körbeszállítását. A (börtönrendszerekre vonatkozó, nem feltétlenül magyar) jogszabály nem tiltja, hogy a fogvatartottat másik intézetbe szállítsák, ha az illető az intézet biztonságára veszélyt jelent. Azonban kérdéses, hogy hogyan lehet minősíteni azt a döntéssorozatot, amely azt eredményezi, hogy a fogvatartott szinte állandóan szállításban van. Törökországban az ezredforduló utáni években éhségstrájkhullám indult el a fogvatartottak körében. A börtönökben egy olyan szokás alakult ki, hogy az éhségstrájkot folytató rabokat más, szigorúbb intézetekbe szállították; ha azonban felhagytak az étkezés megtagadással, maradhattak. Ezt az eljárást kritizálta a CPT is.³⁰ Az ír börtönökben a kábítószer és a gengszersedés okozott hasonló problémát.³¹

További kérdés, hogy bizonyos hivatalos személyek vajon legitimek-e a börtönben. Ilyen lehet az összeférhetetlenség, valamint a fegyőrcsaládok jelenléte a börtönökben. Meg kell említeni azt is, ha egy börtönőr olyan politikai mozgalom

²⁸ Fürjes Judit: „A mostani cigányvezetőknek csak a lábuk kandikál ki a pénzeszsákból”. hvg.hu, 2010. február 8. – http://m.hvg.hu/velemeney/20100208_roma_cigany_borsod/2 [2011-11-09], (Lakatos Attila, Borsod megyei cigányvajda szavai)

²⁹ Mathiesen, Thomas: *Prison on trial*. Waterside Press, 2006, 41-42. old.

³⁰ CPT: *Hunger strikes and prison interventions in Turkey: continuation of the visit by the European Committee for the prevention of torture*. – <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/2001-01-18-eng.htm> [2011-11-09]

³¹ Rogan, Mary: *Ill-treatment and accountability in Irish prisons: The CPT report*. – <http://maryrogan.wordpress.com/2011/02/12/ill-treatment-and-accountability-in-irish-prisons-the-cpt-report/> [2011-11-09]

tagja, amelynek alapelvei kifogásolhatóak. A frissen rekrutált brit börtönőrök például nem lehetnek szélsőjobboldali szervezetek tagjai egy 2001-es előírás szerint.³² Kérdéses lehet az is, hogy egy bizonyos intézeti eljárás (pl. külső beszállítói szerződések kötése) érdekfüggetlennek mondható-e. A börtönről fontos tudni, hogy nem önálló képződmény, azaz nem független a társadalomtól, amelyben nemcsak fizikai helyet foglal el, hanem minden bizonnyal illegitim szerepeket is betölt.

Scott szerint a börtön legitimitása a büntető hatalom morális és politikai validitásától, érvényességétől függ.

5. téma: A kevesebb jogosultság

Egy gyakran hangoztatott nézet szerint a börtönbeli adottságok nem lehetnek magasabb színvonalúak, mint a legszegényebb dolgozó ember életkörülményei. Ezzel a vélekedéssel számos párhuzamos gondolatmenetet fel lehet fedezni a magyar közgondolkodásban és gyakran még a tiszthelyettesi állomány körében is. A rendszerváltás környékén az volt a fentihez hasonló hazai vélemény, hogy „Még a sorkatonáknak sincs olyan dolguk a laktanyában, mint a raboknak a börtönben”, vagy „Vannak olyan hajléktalanok, akik a hideg közeledtével kisebb súlyú bűncselekményt követnek el, csak hogy bekerülhessenek a börtönbe, ahol meleg van, és van mit enni”. A későbbi években ez a „gondolatmenet” inkább a börtönbeli szolgáltatások köré csoportosult: „Minek nekik sokcsatornás műholdas tévé?”. Manapság már az adóforintokról van szó, a politikai diskurzusban megjelenik a börtön költsége és a hétköznapi beszéd részévé válik a fogvatartottak napi tartási díja. „És akkor szorozd meg ezt 365-tel, ennyibe kerül nekünk egy évben, ennél sokkal olcsóbb megoldás lenne a lőszer” – ilyen és ehhez hasonló kijelentéseket lehet hallani a tömegközlekedési eszközökön és nyilván másutt is. Scott szerint egy ilyen doktrína elfogadása azt rejti magában, hogy a fogvatartottak dehumanizálhatók.

Való igaz, hogy a fenti jelenség nélkül nagyon nehéz megérteni a börtön valóságát. Egyrészt azért, mert a börtönökben dolgozó végrehajtó állomány éppen azzal a társadalmi és gazdasági háttérrel rendelkezik, amely ilyen nézeteket termel. Ez azt is jelenti, hogy a börtönben a végrehajtó állomány gondolkodásában ezek a nézetek teljesen legitimek, és valószínűsíthető, hogy ezek a személyek ellenzik az emberi jogok érvényesülését. Másrészt a személyi állomány önkategorizációja azt eredményezi, hogy a fogvatartottakhoz képest hátrányban érzik magukat. Ez az észlelt hátrány pedig versengést szül. A börtönben esszenciális a *külsőcsoport attribúció*³³, ami a legrövidebben úgy foglalható össze, hogy a saját csoporttal szemben a másik csoport tagjait különbözőknek

³² HM Prison Service: *Staff Membership of Racist Groups and Organisations*. 8100 Recruitment, Promotion and Exit of Staff. 42/2001

³³ Lásd bővebben: Hogg, Michael A. – Cooper, Joel: *The SAGE handbook of social psychology*. London, SAGE Publications, 2007.; Crisp, Richard J. – Turner, Rhiannon N.: *Essential Social Psychology*. London, SAGE Publications, 2010. – 2. fejezet

látjuk, nem kedveljük őket, morális értelemben elítéljük magatartásukat, és – talán ez a legmarkánsabb – a külső csoportot homogénnek, a csoport tagjait egymáshoz képest egyformának látjuk.

Ilyen helyzetben a végrehajtó állománnyal kapcsolatba lépő fogvatartott egy csoport reprezentánsaként fog megjelenni, nem pedig egyénként. Ennek az lesz az egyik következménye, hogy a személyi állomány szimbolikus előítélet áldozatává válik, például a rabok úgy hívják az őrköt, hogy „kuttyák”; és természetesen az őrk is hasonlóképpen vélekednek a rabokról. Ezt a jelenséget nem lehet letagadni a börtönnel kapcsolatban, mert teljes mértékben áthatja a börtön valóságát, annak ellenére, hogy a börtönre vonatkozó jogszabályok szellemisége teljesen mást sugall. Ennek az a következménye, hogy a személyi állomány kettős mérce alapján látja el feladatát a munkahelyén. Minél jobb és hatékonyabb egy börtönrendszer, annál kevesebb feszültséget jelent ez a kettős mérce.

A Scott által leírt jelenséget a szociálpszichológia már régen leírta és körbejárta a *társas identitás* fogalom megalkotásával³⁴, azonban ez korábban még nem nagyon kapott helyet a pönológiában.

6. téma: A menedzseri szemlélet

A börtönbeli menedzseri szemlélet egy olyan hitvallás, amely szerint egy a hatékonyságon, a hatásosságon (efficiency) és a közgazdaságtudományon alapuló vezetési stílus képes lenne megoldani a jelenlegi büntetés-végrehajtási krízist, és az anyagi források felhasználása jobban valósulna meg. Krízisként itt a következő destruktív vagy demoralizáló elemeket kell érteni: túltelítettség, kábítószer-probléma, öngyilkosság, önkárosítás, börtönlázadás, a személyi állomány létszámhiánya, gyors fluktuációja, a fiatal, tapasztalatlan végrehajtói állomány és így tovább. Az említett krízistényezők majdnem mindegyike fennáll régióink összes büntetés-végrehajtási szervezeténél.³⁵ Jelen cikk szerzőjének véleménye szerint³⁶ az összes fentebb említett kríziselem egy összetett problémahalmaz köré csoportosul, és ez a kábítószer-probléma. A kábítószer-bűnözés ugyanis alapjaiban változtatta meg a börtönök fogvatartotti struktúráját, csak egyet említünk ezek közül: kiélesítette az etnikai konfliktusokat. Ebből következően a jó börtönmenedzser igyekszik a kábítószer-problémára fókuszálni.

Scott szerint az elmúlt húsz évben ez a menedzseri ethosz hatotta át az Egyesült Királyság közhivatalait. A közhivatali ethosz azonban nagyban függ az adott társadalom kultúrájától és történetétől. Az Egyesült Királyság hazánkhoz

³⁴ Részletesen lásd: Smith, Eliot R. – Mackie, Diane M.: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris, 2004. – 6. fejezet

³⁵ Weinlandt, Caren – Stöver, Heino: *Final Report on Prevention, Treatment, and Harm Reduction Services in Prison, on Reintegration Services on Release from Prison and Methods to Monitor/Analyse Drug use among Prisoners*. Final Report Work Package 5 (Current approaches to monitor/analyse drug use among prisoners April 2008. Drug policy and harm reduction SANCO/2006/C4/02), Directorate General for Health and Consumers, 2008.

³⁶ Fliegauf Gergely: *A börtön és a kábítószer kapcsolata: Európai és hazai kriminológiai helyzet-elemzés (I. rész)*. Rendvédelmi Füzetek, 2011/3. 5-75. old.

és régió többi országoz képest is globális politikai nagyhatalomnak számít, továbbá gazdasági értelemben is jóban függetlenebb, mint térségünk államai. Bármennyire is igaz tehát a menedzseri szemlélet mögött megbúvó utilitáriánus, jobbító törekvés, más közegben nehezen alkalmazható. Ilyen nehézségekkel mindig találkozunk a tőlünk nyugatabbra látogató hazai börtönügyi delegációk.

Kritikaként merülhet fel Scott nézetével szemben, hogy a börtönben vannak olyan speciális szakfeladatok is, amelyekre nem terjedhet ki a menedzseri szemlélet. Ilyen speciális feladat lehet például a tömeges ellenszegülés felszámolása, avagy a börtönlázadás során szükséges tennivalók összessége. Nem volt még olyan börtönlázadás a világon, amely gazdasági szempontból hatékony lett volna, azonban több olyan börtönlázadás volt, amelynek a jelentősége olyan mértékű volt, hogy képes volt börtönrendszereket átalakítani az ethoszra való tekintet nélkül. Mindenképpen ide sorolandó az attikai, az új mexikói és a Strangeways-börtönlázadás³⁷. Mindhárom lázadás hosszú távú eredménye, hogy a fogvatartotti programok racionalizálása felé vitte a börtönrendszereket. És éppen ebből sarjad ki Scott menedzser-ethosza, legalábbis a Strangeways-lázadás után készült Woolf-jelentés³⁸ szellemisége. Érdekes tehát a közelmúltban lezajlott börtönlázadásokra koncentrálni, mert a jövőbeli ethoszt olvashatjuk ki belőlük. Ilyen volt például az angliai Ford nyitott börtönben lezajlott lázadás³⁹ 2011. január elsején. Az esemény kiváltó oka az volt, hogy a szilveszteri italozás után a fogvatartottak nagy része nem volt hajlandó alávetni magát az alkohol- és drogteszteknek, és felgyújtották a barakkrendszerű börtönt. Némileg erre emlékeztetett a kaliforniai chinó-i börtönlázadás⁴⁰ is, legalábbis, ami a vandalizmust illeti. Mindkét lázadás a közelmúltban zajlott le, és egy érdekes elemet hordoznak magukban a korábbi lázadásokhoz képest, ez pedig a huliganizmus, a céltalan rombolás és tombolás. Érdekes tehát a pönológiának Albert Kircidel Cohen *szubkultúra-elméletére*⁴¹ visszatekinteni.

További kritikai szempont lehet az is, hogy – mint írtuk – a börtön nem független a külvilágtól, és ezért a jelenlegi, a legenyhébb kifejezéssel is kellemetlennek mondható gazdasági folyamatok nem hagyják az intézeteket érintetlenül. Erre lehet példa a francia börtönőrök lázadása⁴², akik elbarikádozták az általuk őrzött létesítményeket, és nem engedték, hogy a szállítójárművek megközelítsék azokat. Mindezt a béreik rendezéséért tették. Ebben a helyzetben is segít a menedzseri ethosz, azonban szinte biztos, hogy éppen a menedzsment súlyos döntési hibái vezettek ahhoz, hogy a helyzet egyáltalán kialakulhatott.

³⁷ Bővebben: Fliegauf Gergely: *A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák (1. rész)*. Börtönügyi Szemle, 2006. 4. 43–56. old.

³⁸ Woolf, Harry Kenneth: *Woolf report prison disturbance, April 1990. Report of an inquiry by the Rt. Hon. Lord Justice Woolf (Parts I. & II.) and His Honour Judge Stephen Tumin (Part II.)* (HMSO, 1995).

³⁹ Részletek: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-12102266> [2011-11-12]

⁴⁰ Részletek: <http://www.insidesocal.com/chinvalleynow/2009/08/bloody-aftermath-of-prison-rio.html> [2011-11-12]

⁴¹ Cohen, Albert K.: *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe, IL, Free Press, 1955.

⁴² Részletek: <http://www.economist.com/node/13653923> [2011-11-12]

7. téma: A börtönártalmak

Mindent összegezve talán három csoportba sorolhatjuk a börtönártalmakat. Az első csoportba a *klasszikus börtönártalmak* tartoznak, amelyeket a múlt század hatvanas és hetvenes éveiben írtak le neves szerzők.

A második csoportba a *hozott börtönártalmak* tartoznak, amelyeket többnyire a nyolcvanas évek végétől kezdtek felfedezni nem kifejezetten pönológiával foglalkozó szerzők. Ezen ártalmak közös jellemzője, hogy nem a börtön direkt következményeiként jönnek létre, hanem már a börtön előtt jelen voltak a bűnelkövető életében, de a börtön ezeket az ártalmakat jelentősen felerősíti. Ilyen például a *drop out* jelensége, az az életesemény, amikor a gyermekkorú személy kiesik a közoktatás keretei közül. Ha később börtönbe kerül, a státusza még inkább romlik. Ha egy, az oktatási rendszerből kieső gyermek apja kerül börtönbe, a gyermek iskoláztatási esélyei csökkennek. Ilyen börtönártalom a kábítószer-probléma, a gengszersedés, az intézeti kör⁴³ és még sorolhatnánk.

A börtönártalmak harmadik csoportja az *immanens börtönártalmak* óriás halmaza. Ezeknek az a közös jellemzője, hogy pönológusok írták le őket a kilencvenes évek elejétől, valamint az is egy fontos közös vonás, hogy ezek az ártalmak a börtön valóságának szerves (immanens) részei, amelyeket nem lehet letagadni, de olyan vehemensek, hogy gyakran tabutémák, és az egész társadalom rosszabbik arcát mutatják meg, nemcsak a börtönét.

Eme ártalmak leírói eleve tagadják azt a Goffmanhoz⁴⁴ köthető nézetet, hogy a börtön teljesen el lenne különülve a társadalomtól. Csak a két legfontosabb immanens ártalmat⁴⁵ említjük meg itt: az egyik a *retribúció*, azaz a társadalmi implicit bosszútudat börtönön belüli érvényesülése, a másik pedig a *reluktancia*, azaz a börtönártalmakkal szembeni passzív tenni nem akarás, a szociálpszichológia terminológiájával élve: a status quo alapú konformizmus.

Mindezek után meglepő, hogy egy brit, önmagát elméleti tudósnek tartó pönológus a börtönártalmak címszó alatt Gresham Sykes 1958-as keltezésű, szinte mindenütt idézett, klasszikus munkájára⁴⁶ – amely a *depriváció-elmélet* első leírása – utal csupán. Ez persze nem zárja azt ki, hogy a börtönártalmak elemzése fontos pönológiai téma lenne.

⁴³ **Institucionalizációs börtönártalom.** Azt jelenti, hogy a fogvatartott a börtönbe kerülése előtt is valamilyen állami- vagy magánintézményben volt, vagy annak szigorú felügyelete alatt állt, illetve a szabadulása után is ez várható. Például kábítószer-elvonó kezelés alatt állt a bekerülése előtt, és amikor szabadul, ismét drogambulanciára kerül rövid időn belül. E példa már hazánkban is igen gyakori jelenség.

⁴⁴ Senna, Joseph J. – Siegel, Larry J.: *Introduction to criminal justice*. West Publ. Co., 1992, 342. old.

⁴⁵ A börtönártalmakról lásd bővebben: Fliegauf Gergely – Ránki Sára: *Fogva tartott gondolatok*. Budapest, L'Harmattan, 2008.

⁴⁶ Sykes, Gresham: *Society of Captives: A Study of Maximum Security Prison*. Princeton, Princeton University Press, 1958.

8. téma: A börtönreform

Egyes érvelések szerint a börtönt humánusabbá és hatékonyabbá lehet tenni. A humanitáriánus megközelítés szerint a börtön képes a rehabilitációra, ha a célokat összehangolják a kliensek igényeivel, sőt a börtön jó életkörülményeket is teremthet.

Minden bizonnyal igaz ez az állítás a kábítószer-használókra, akik gyakran azért nyilatkoznak pozitívan a börtönökről, mert le tudnak szokni a szenvedélyükről. Nagy kérdés azonban, hogy a börtön után mi történik velük. A kevesebb jogosultság témájának (lásd 5. téma) inverz megfogalmazása ez a tétel, azonban mégsem jelenti azt, hogy ugyanarról a jelenségről lenne szó. A börtönreform ugyanis még inkább erősíti a társadalom korábban részletezett rosszallását, de ettől függetlenül még egy olyan törekvés, amiről éppen a társadalom fejlődése érdekében nem ajánlatos lemondani. Ha egy börtönreformot ellenző személynek közeli rokona kerül börtönbe, egyből képes érteni ezeket a célkitűzéseket.

A börtönreform azonban nem lehet örökéletű. A Bentham-testvérpár is Szentpétervárott dolgozhatott börtönépítésként⁴⁷, azonban százötven évvel később mégis ugyanazon országban épült ki a Gulagok rendszere. Ezért lehet talán igaz Roberto Bolaño börtönrém-tézise⁴⁸, amely szerint a börtönben mindig és mindenhol újabb szörnyűségekkel lehet találkozni, amikor már naivan azt hittük, hogy mindent láttunk. A pszichológia ezt a jelenséget *retraumatizációnak*⁴⁹ nevezi. A börtönreform tehát folyamatosan megtorpan, elhal, majd újraéled, azaz mindenképpen betölt valamilyen funkciót, ami a társadalom túlélését szolgálja.

9. téma: A büntető hatalom

A büntető hatalom a büntetés alkalmazását, a fegyelmezést, valamint az egyes emberi magatartások kontrollját, valamint korlátozását jelenti Scott szerint. A büntetés-kritikusok⁵⁰ szerint a büntető hatalom rendre a számkivetett és a szegény emberek ellenében érvényesül. Érdekes, antropológiai ízű, de a kritikai kriminológiától sem távol álló nézet ez a pönlógiában. Az ősi társadalmakban az áldozatiság és a számkivetettség alig különbözött egymástól, azokat az embereket áldozták fel az istenek oltárán, akiket egyébként kiközösítettek volna. Ugyanígy a kannibalizmus áldozatai sem a legtehetősebb emberek közül kerültek ki, azaz a társadalom befolyásos tagjai „bekebelezték” az elesetteket.⁵¹ A bekebelezés és a kitaszítás (inklúzió és exklúzió) a kritikai kriminológusok szerint ma is létezik, napjainkban a jogrendszer csupán legitimizálja ezeket a folyamatokat.

⁴⁷ Bentham, Jeremy: *The works of Jeremy Bentham*. Volume 10. Adamant Media Corporation, 2006, 250. old.

⁴⁸ Bolaño, Roberto: 2666. Picador, 2009, 901. old.

⁴⁹ Ford, Julian D.: *Posttraumatic Stress Disorder: Scientific and Professional Dimensions*. Elsevier Inc., 2009, 89. old.

⁵⁰ Példa lehet erre Gabriel de Tarde műve, a *Penal philosophy*, ami eredetileg francia nyelven jelent meg 1890-ben. Ebben a könyvben Tarde többek között a vándorló életmódot élő népek és a város-államok közötti ellentétéről értekezik, és azt sugallja, hogy a büntetés moralizációja innen ered.

⁵¹ Részletesebben lásd: Young, Jock: *Cannibalism and Bulimia. Patterns of Social Control in Late Modernity*. Theoretical Criminology. 1999/3, 387. old.

Felmerül a kérdés: Vonhatunk-e valódi analógiát az ítélkezési gyakorlat hiányosságai és elődeink áldozati rítusai között? Egy immár klasszikusnak számító szimulált szociálpszichológiai kísérletben⁵² a vizsgálati személyeknek az esküdtek szerepét kellett játszaniuk. A videófelvételen a vádlottak ellen nem bizonyítékerejű vádpontokat is felhoztak, azaz jogi értelemben semmis tényeket, amelyekről a bíró szerepét játszó színész kijelentette, hogy nem szabad figyelembe venni őket az ítélkezés során. A kísérletben részt vevő személyek ezeket a bizonyítékokat mégis figyelembe vették. Érdekes módon a vizsgálati személyek sokkal nagyobb arányban vették figyelembe a bűnösségre utaló, nem bizonyítékerejű vádpontokat, mintsem a vétlenségre utalóakat. Ebből az eredményből arra következtethetünk, hogy „esküdteket” jobban érdekelte az emberáldozat, mint a jogérvényesülés.

Ezt szinte minden emberi jogi kérdés ügyében elmondhatjuk a börtön kapcsán: azokat a börtönőröket, akik szándékosan és excesszív, mértéket nem ismerő vagy megengedhetetlen módon meggyalázzák a fogavatartottak emberi jogait, valójában jobban érdekli a „A vér folyjon!” elv, mint a „Legyen minden jogszerű és igazságos!” tézis érvénysülése. Az a gond, hogy ilyen magasröptű eszmefuttatások a végrehajtói állomány fejében valószínűleg nem mennek végig, idő sincs erre, valamint egyfajta csoportnyomás is készíti őket arra, hogy így viselkedjenek.

A fenti kérdésre olyan szempontból adhatunk választ, hogy megvizsgáljuk a vádlott rendelkezésére álló pénz mennyiségét és az ítélet elkerülhetőségének esélyét, illetve e kettő közötti kapcsolatot. Ha a két jelenség között nem lenne semmilyen kapcsolat, akkor mindenki mindig és minden feltétel mellett hihetne a büntető igazságszolgáltatásban. Azonban ez nem így van. Számos korrupciós ügyről tudósít a sajtó, és már magyar büntetés-végrehajtási intézetbe került korrupcióval vádolt egykori ügyész⁵³, illetve ügyvéd is.

10. téma: A társadalom védelme

A társadalom védelme azt jelenti, hogy a bűnözők azért kerülnek a börtönökbe, hogy a társadalom becsületes tagjait megvédjük tőlük és attól a fenyegetéstől, amit létükkel jelentenek. Scott szerint a börtönbeli biztonsági jellegű fejlesztéseket gyakran ezzel az érveléssel igazolják. Több szempontból is kritizálható ez a nézet.

⁵² Thompson, William C. – Fong, Geoffrey T. – Rosenhan, D. L.: *Inadmissible evidence and juror verdicts*. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 40 (3), Mar 1981, 453-463. old.

⁵³ Lásd: Sírva fakadt a vesztegetésért börtönre ítélt egykori ügyész. – <http://www.origo.hu/itthon/20101102-hat-ev-borton-varga-gergely-egykori-ugyesznek.html> [2011-11-12]. A cikk címe is sejteti a mindennapi retribúciót, a bosszúszomjat. A bulvár(sajtó) számára nem az a lényeg, hogy a vádlottat elítélték, hanem hogy az hogyan viselkedik az ítélet kihirdetése közben. Ez a generált érzelm párhuzamos azzal az érzéssel, amit a tömeg élt át a középkorban, amikor valakit nyilvános megkínóztak.

Egyrészt az Osborne⁵⁴ és – évtizedekkel korábban – Schrag⁵⁵ által is hangsúlyozott tétellel, amely szerint a börtönfalak nem biztos, hogy azért állnak, hogy onnan a fogvatartott ne szökjön meg, hanem ezért, mert a társadalom nem kíván direkt módon szembesülni a szegénnyel. Azaz a fenyegetéstől való implicit félelem igaz és valós, de legalább olyan hangsúlyos a szegény érzése is.

Goffman⁵⁶ ezt a tételt úgy fűszerezi, hogy mindenki hajlamos a tényeket félreértelmezni, sőt erre az agyi kapacitásunkat is használjuk, és csak a félelem és a szegény tart minket vissza ebben. Azaz a börtönök egyfajta célja, hogy rettegésben és félelemben tartsa az embereket annak érdekében, hogy szembesüljenek önmagukkal. Nem szabad azonban elfelejtkezni arról, hogy ez csupán egy retorikai jellegű kijelentés. A börtönbeli biztonság ilyen célt is szolgálhat, nemcsak a Scott által felvetett önigazolást.

Természetesen van igazság Scott állításában, és az általa felvetett téma megkerülhetetlen, azonban meg kell említeni, hogy biztonsági fejlesztések nélkül a „börtön” valóban nem lenne börtön egy idő után; valamint, hogy a statikus biztonság mellett a dinamikus biztonságot is lehet fejleszteni, ami önmagában a társadalom felé nem, vagy kevésbé önigazoló gesztus. A dinamikus biztonság önigazolása inkább az, hogy a börtönbeli kommunikáció nemcsak a kezelés, hanem a biztonság fontos eleme is.

A börtön biztonsági fejlesztését valóban a társadalom védelmével igazoljuk, azonban más, börtönrel kapcsolatos jelenség is ezen a módon nyer igazolást – ez pedig a represszív büntetőpolitika hatása. Azaz észre kell venni, hogy a biztonsági túlsúly egy magasabb szintű szakmapolitika vagy politika része lehet. Egyes börtönviszonyok között a biztonsági túlsúly nemcsak önigazolás, hanem önvédelem is. Egyes ötleteket (pl. speciális rezsimek létrehozását) azért nem lehet a börtönben megvalósítani, mert az sértené az intézet biztonságát. Lehet, hogy egy ilyen kijelentés a tényeken alapszik, azonban igen gyakran csak üres érveken. Ezt a szociálpszichológia – a már említett – *status quo alapú konformizmusnak* nevezi.

Ide sorolható talán az a nézet is, hogy a biztonsági fejlesztés – főleg a zártláncú kamerák körleten való alkalmazása – gyakran az emberi erőforrás kivonását jelenti, azaz nem feltétlenül önigazolás, hanem inkább „fedezékbe bújás”. A biztonsági rendszernek azonban az egyik sarkalatos pillérét képezik a technikai feltételek, amelyek nélkül a börtön szintén működésképtelen. Emberi jogi szempontból a kamerák kihelyezése mégis inkább fontos eljárási biztosíték. Ezzel azonban szintén vissza lehet élni, és a szabályokat ki lehet forgatni. Egy ír börtönben⁵⁷ például arra hivatkoztak, hogy egy csuklótöréssel végződő

⁵⁴ Osborne, Thomas Mott: *Within Prison Walls*. The Echo Library, 2010. 132-139. old.

⁵⁵ Schrag, Clarence C.: *The Correctional System: Problems and Prospects*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, January 1969. Vol. 381, 1: 11-20. old.

⁵⁶ Goffman, Erving – Lemert, Charles C. – Branaman, Ann: *The Goffman Reader*. Blackwell Publishing, 1997, 103-111. old.

⁵⁷ CPT: *Visit report to Ireland*. CPT/Inf (2011) 3, 30-35. §

ügy kapcsán a felvételeket csak 28 napig őrizték meg, így nem tudják azokat a vizsgáló bizottság rendelkezésére bocsátani. Ebben az esetben a biztonsági fejlesztés valóban önigazolás volt, azonban nem a társadalom felé, hanem a börtön személyi állománya felé.

A börtönbiztonsági fejlesztések egyik, csúcstechnológiát sem nélkülöző éke az úgynevezett „testüreg-vizsgáló biztonsági berendezés”. Ez a *Body Orifice Security Scanner* (BOSS) képes gyorsan és hatékonyan minden nazálisan, orálisan, análisan és vaginálisan, vagy a test egyéb helyein elrejtett, biztonságra veszélyes tiltott tárgyat felderíteni a fogvatartottak szervezetében⁵⁸. A készülék szürke műanyagból készült trónusszerű ülőalkalmatosság, a fogvatartottat akár rögzíteni is lehet benne, és a gyártója szerint „az erőszakos bűncselekmények ellen véd”. Sokakban kérdés merülhet fel, hogy ez a készülék valójában micsoda és milyen célt szolgál, főleg akkor, ha a fenti gondolatokat figyelembe vesszük. A BOSS alkalmazása szintén nem igazol semmit a társadalom felé, hanem a börtön belső (pl. drogmentes) biztonságát szolgálja. Jogi és biztonsági értelemben természetesen minden rendben van, azonban a vizsgált személy megalázó helyzetére a fejlesztők nyilván nem gondoltak.

11. téma: A rehabilitáció

A rehabilitáció szintén a büntetés igazolása, amely szerint a börtön képes arra, hogy helyreállítsa (restore) a fogvatartott korábbi kompetenciáit. Végül is szó szerint ezt is jelenthetné a resztoratív igazságszolgáltatás, azonban: „a resztoratív megközelítés azért tekinthető a hagyományos szankcionálási megközelítéssel eltérő paradigmának, mert elsődleges kérdése nem az elkövetőre, hanem az okozott sérelemre vonatkozik, szemben az elkövető büntetését vagy rehabilitációját célzó megközelítésekkel”⁵⁹. Fellegi Borbála, az idézet szerzője arra a következtetésre jut, hogy resztoratív szemlélet nem képes felváltani a hagyományos igazságszolgáltatást, ugyanakkor annak szerves részévé is kellene válnia. Tehát a helyreállítás különbözik a rehabilitációtól.

A rehabilitáció – ahogy Scott is írja – a fogvatartottra mint egyénre vonatkozik. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy a minimális cél az, hogy a fogvatartott legalább olyan állapotban kerüljön ki az intézetből, mint ahogyan oda bekerült, azaz a börtönártalmak kizárása lehetne a rehabilitáció fő összetevője. Scott a rehabilitációtól nagyobb feladatok megoldását várja, hiszen azt állítja, hogy a rehabilitáció célja a korábbi kompetenciák helyreállítása. Ez kérdéses, ugyanis ez a célkitűzés a meglévő nyugat-európai börtönkondíciók mellett sem reális. A nem reális célkitűzés pedig nem igazolható vissza. Vagy talán mégis? Scott a rehabilitációt a könyvében még egy alkalommal meghatározza.⁶⁰ Itt azt írja, hogy a rehabilitációs modell közel áll a medikális (azaz gyógyí-

⁵⁸ Lásd részletesen: <http://www.bodyorificesecurityscanner.com/us/> [2011-11-12]

⁵⁹ Fellegi Borbála: *Büntetés és/vagy helyreállítás: A resztoratív igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Doktori értekezés.* Budapest, ELTE TTK, 2008. 54. old.

⁶⁰ Scott, David G. i. m. 208. old.

tó) paradigmához, tágabb értelmében pedig abban segít, hogy az elkövetők tartózkodjanak a további bűncselekményektől. Ezek szerint a rehabilitációnak legalább három tartalmi eleme van Scott szerint:

- a kompetenciák helyreállítása,
- a gyógyítás/kezelés,
- a reszocializáció/reintegráció.

Itt is azzal a jelenséggel találkozunk, hogy a reintegráció/reszocializáció/rehabilitáció hármas cél vagy funkció nem határolható el egymástól, minden bizonnyal átfedik egymást. Nem vitatható, hogy a pönológiának ezzel a kérdéssel foglalkoznia kell, azonban talán fontosabb lenne a fogalmak elhatárolása.

12. téma: A kockázat

A börtön szempontjából a kockázat kifejezés leggyakrabban akkor bukkan fel, amikor azokat az ártalmakat és veszélyeket próbáljuk összegyűjteni, amelyeket a fogvatartott mint egyén a jövőben jelenteni fog. Scott nem említi a börtöngengék által jelentkező kockázatot, valamint a börtönlázadások kockázatát, pedig ezek nélkül nehezen lehet értelmezni a börtönt. Scott azonban nem is inkább a veszélyre akar rámutatni, hanem inkább arra, hogy a kockázatelemzési rendszer gyakorlata önkényes és megkérdőjelezhető. A kockázatelemzés végül is azonos a klasszifikációval, azaz a fogvatartottak osztályozásával, hiszen mindkettő kategorizáció. A személyészelelés mindig torzít a tárgyészeleléshez képest, és sztereotípiák, előítéletek, sőt diszkrimináció alapján történik a naiv kategorizáció (azaz, hogy kit milyen skatulyába rakunk be magunkban). Ez különösen éles lehet egy olyan helyzetben, ahol a tér fizikai értelemben zárt, és nem lehet a kategorizált személyt elkerülni, hanem esetleg csak elkülöníteni. Minél zsúfoltabb egy börtön, annál élesebb ez a jelenség.

További megfontolásra érdemes tényező, hogy a börtön nemcsak fizikai értelemben zárt, hanem társas értelemben is: az egyénnek valamilyen szerepet fel kell vállalnia a túléléshez. Az amerikai börtönökben ez azt jelenti, hogy valamilyen etnikai csoporthoz kell csatlakozni a börtönben, és ezen belül kell a hierarchiában helyet foglalni; míg az európai börtönökben elsősorban a hierarchiában kell megtalálnia a fogvatartottnak a helyét, és az etnikai hovatartozás másodlagos. Ezért az amerikai és az európai szakirodalom fókuszja is eltér egymástól.

Kitűnik, hogy mindkét esetben a rab egyéni szinten kockázatot értékel, és a leglényegibb kérdése az, hogy milyen körülmények között esik a legkevesebb bántódása. Azaz az egyén a csoportok nyomásának megfelelően viselkedik a börtönben; ezért is kérdéses az egyéni változók (pl. az ítélet hossza, a kriminalitás foka, az életkor stb.) alapján kategorizálni a fogvatartottakat, azonban tény, hogy néhány változó mégiscsak bejósoló erejű (pl. a bűncselekmény jellege, a fizikai erőnlét vagy az intelligencia szintje).

13. téma: A társadalmi megosztottság

Scott azt a kérdést teszi fel, hogy vajon a börtönbeli társas helyzetben ki nyer, és ki veszít? A válasz feltehetően a társadalmi változók függvénye szerint keresendő. A pönológia ilyen értelemben élesen fókuszál a társadalmi nemre, az életkorra, az etnikai hovatartozásra, a társadalmi kirekesztettségre és a szegénységre.

Tóth Herta egy sokat idézett kutatási beszámolójában⁶¹ a következőket írja: „A női büntetés-végrehajtási intézetek kis számából adódó egyik fő probléma, hogy a nehéz megközelíthetőség miatt a fogva tartott nők családtagokkal való kapcsolattartása gyakran veszélybe kerül, és ez mind a kalocsai, mind a mélykúti intézet esetében érezhető.” Ebből a kijelentésből úgy tűnik, hogy a fogva tartott nőknek nehezebb sorsuk van, mint a férfiaknak.

„Az idős fogvatartottak együtt vannak elhelyezve a fiatalabbakkal, így általában próbálnak lépést tartani velük, alkalmazkodnak a súrlódások elkerülése végett. A megfelelő odafigyelés nélkül könnyen a fiatalabb rabtársaik szolgájává válhatnak” – véli Májer Péter, 2011-ben végzett rendőrtisztai főiskolás hallgató ki-tűnő szakdolgozatában.⁶² Ez a két mondat körülírja az időskorú fogvatartottak nehéz helyzetét a börtönökben.

A fiatalkorú fogvatartottak szintén veszélyeztetettek. Két alapvető csoportjuk létezik a veszélyeztetettség szempontjából: a börtönbeli erőszak áldozatai (1), illetve a börtönbeli erőszak elkövetői (2). Az áldozatok az elszenvedett, gyakran rémséges sérelmek (pl. szexuális erőszak) hatására traumatizálódnak, és pszichológiai értelemben elvesztik az integritásukat, alkalmatlanok lesznek a szabad életre. A másik oldalon állók, az elkövetők pedig olyan szerepeket fejlesztenek ki a tetteik hatására, amelyek miatt a későbbi börtönkarrierjük során folyamatos harccal és küzdelemmel kell bizonyítaniuk, hogy megérdemlik a hierarchiában elfoglalt helyüket.

A dániai Herstedvester Intézetben több inuit (korábbi elnevezésük szerint: eszkimó) származású fogvatartottat helyeztek el az egyébként szexuális bűnelkövetők kezelésére létesült épületben. A fogvatartottak nem tudták, hogy mennyi időt kell az intézetben tölteniük, mert a szabadságelvönásuk határozatlan ideig tartott. Mindegyikük sérelmezte, hogy nemcsak a szabadságukat vették el, hanem távol is kell lenniük az otthonuktól, Grönlandtól.⁶³ Ezt a helyzetet kettős büntetésnek élték meg. Az etnikai kisebbségbe való tartozás tehát megváltoztatja a börtönélményt. Érdekes azonban ezen a téren a mindennapi narratívára is hivatkozni, amely szerint a társadalmi többség a börtönben sok esetben kisebbség. Ez is etnikai színezetű probléma a börtönökben. Az *Amerikai história* X című filmben a főhősnek – a kezdetben neonáci nézeteket valló Dereknek –

⁶¹ Tóth Herta: *MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló*. Budapest, CEU, 2005. 16. old.

⁶² Májer Péter: *Időskorú fogvatartottak. Szakdolgozat*. Budapest, Rendőrtisztai Főiskola, 2011. 34. old.

⁶³ CPT: *Visit report to Denmark*. CPT/Inf (2008) 26. 79. §

Lamont, egy afroamerikai fogvatartott azt mondja a börtönben: „Egy dolgot ne felejts el, itt te vagy a nigger, nem én!”⁶⁴

Ez a téma tehát teljes mértékben megkerülhetetlen, ha a börtönügyi kutatásról felelősségteljesen beszélünk.

14. téma: Társadalmi igazság

A társadalom által termelt javak újraelosztása – jó esetben – az emberek számára megteremti az esélyt a boldogulásra. Emellett a boldoguláshoz szükséges a kiegyensúlyozott hatalomgyakorlás, a társadalmi értelemben sérülékeny emberek gondjainak csökkentése, valamint a bizalom, a biztonság és a társadalmi tolerancia fokozása. Ez a gondolat azt is sugallja, hogy a fenti szempontok szerint el kell ismernünk és tisztelnünk kell a „rosszat tevők” emberi mivoltát is, bárkik is legyenek azok.

Scottnak ez az eszmefuttatása leginkább arra utalhat, hogy a bűnöző életvitelű személyek is emberek, és ők is társadalom részesei. Ezzel a kijelentéssel nehéz vitázni, azonban meg kell jegyeznünk, hogy ezt a nézetet nagyon nehéz elfogadni, és ha el is tudjuk fogadni, szinte lehetetlen e szerint élni és dolgozni a börtönben. Mindent összegezve: nehéz a börtönőrök élete, hiszen ők foglalkoznak a „rosszat tevőkkel” a legközvetlenebb módon.

Scott szerint bármilyen tudományos cikk/tanulmány készül is a pönológia témájában, a fenti 14 téma közül a legtöbb össze fog csengeni az írás tartalmával. Azt is igyekeznek leszögezni, hogy a fenti témák kölcsönösen összefüggnek egymással.

Összegzés, megvitatás

David Gordon Scott témáival kapcsolatban – a fentebb kifejtetteket összefoglalva – a következő kritikák merülhetnek fel:

- Scott nem veszi figyelembe a fontos szociálpszichológiai ismereteket, amelyek nélkül a társas viselkedés nehezen érthető meg. Ez azért lényeges kritikai elem, mert a szociálpszichológia számos esetben bűncselekményekből (pl. Kitty Genovese eset), emberiség elleni bűntettekkel (pl. Stanley Milgram áramütéses kísérlete), vagy csoportnyomásból (Robbers Cave-kísérlet, Solomon Asch kísérlete) indul ki. Ezek az eredmények azért fontosak, mert a társadalmi és pszichés tényezők közé egy újat vezetnek be: a társas befolyásolást.
- Elhatárolódik a gyakorlati megfontolásoktól. Tagadhatatlanul a mindennapi élet következménye, hogy milyen események zajlanak a börtönben. Ezt lehet jogi úton vizsgálni (ügyészség), lehet emberi jogi szempontból (CPT), de lehet antropológiai szempontból is. E folyamatok ismerete és tanulmányozása, amely jelentős pönológiai eredményekkel járt már korábban is, a jövő szempontjából kikerülhetetlen.

⁶⁴ „If your smart though you'll remember one thing. You're the nigger in here. Not me.”

- Scott kijelentései nagyban függenek a brit kultúrától. Ez a kritika főleg a menedzseri szemlélet promotálására, népszerűsítésére vonatkozik. Mivel azonban Scott maga mondja, hogy témái összefüggenek egymással, nem lehet a munkáját úgy értékelni, hogy az akár Európa Tanácsban kritikák nélkül megállná a helyét.
- Szinte következetesen megfelejtkezik a börtönszemélyzet gondjairól, mintha azok függetlenek lennének bármilyen társadalmi változótól.
- Végül: tudomásul kell venni, hogy a pönológia nyelve, és immár a tudomány nyelve is inkább az angol. Ebben a tekintetben az angol nyelven publikálók könnyebb helyzetben vannak, mert értik, amit a többiek írnak, azonban nagyobb a felelősségük is, mert sokkal többen olvassák a műveiket, mint az egyéb nyelveken született írásokat. Scott pönológiája nem annyira univerzális, mint például Sutherland, Goffman vagy akár Woolf idézett tézisei.

A fenti kritikákat ellensúlyozandó, említsük meg azokat az érveket, értékeket, amelyek miatt Scott témái megkerülhetetlenek:

- Az a pönológiai szemlélet, amit a könyvében olvashatunk, széles látókörre utal. Például nemcsak a büntető igazságszolgáltatásra fókuszál, hanem a resztoratívra is, sőt politológiai vizekre is evez, amikor a börtön legitimitását tárgyalja.
- Megállapításai rövidek, lényegre törőek és velősek, ami nagy oktatási tapasztalatra utal. Ezt az attitűdöt használja fel arra, hogy sok esetben remek megállapításait közvetítse. Kifejezetten érdekes és értékes, hogy a biztonsági fejlesztéseket és a rehabilitációt fenomenológiai szinten egy kalap alá veszi: vélekedése szerint mindkettő a büntetés filozófiai igazolásának tekinthető.
- Elméleti megközelítései nagyon alaposak. Főleg a szociológiai és jogelméleti kérdésekben érdemes az általa vázolt témákra támaszkodni.

Meglehetősen kritikusan, ugyanakkor értékeit felmutatva közelítettük meg ebben a cikkben Scott nézeteit. Kérdés, hogy tényleg léteznek-e a fentebb említett 14 ponton kívül további pönológiai csomópontok is? Scott témái rendkívül dinamikusak és frissek, továbbá gondolati szabadságról árulkodnak. Mellesleg Scott úgy műveli a pönológiát, hogy közben él, mint hal a vízben. Jelen cikk szerzőjének az a személyes véleménye, hogy a pönológia eredményeit érdemes lenne átfogó módon szociálpszichológiai szempontból értelmezni, ez azonban majd egy másik tanulmány célkitűzése lehet csak. Ehhez Scott munkássága nélkülözhetetlen kiindulási alap.

Lakos Zsuzsa – Lőrincz József

Amikor mákos az iskolaköpeny – fiatalkorú elítéltek oktatása

1. Az elmúlt évtizedekben az európai államokban uralkodóvá vált az a gondolkodás, hogy a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának úgy kell elősegítenie a fiatal vissza-, illetve beilleszkedését a társadalomba, hogy a rendelkezésre álló (átlagosan egyre rövidülő) büntetési időtartamon belül meg kell kísérelnie a többségében peremhelyzetű, *hiányosan vagy alig-szocializált fiatalkorúak szocializálásának elősegítését*. Ebben a folyamatban a fiatalkorúak intézetei hatásrendszerének középpontjába olyan, a szocializációt a normál társadalmi közegben is ellátó intézmények kerültek, mint az *alap- vagy általános műveltséget biztosító iskola* és a társadalmi munkamegosztásba beilleszkedést előkészítő *szakmai képzés*. A fiatalkorúak munkáltatása kiegészítő, alárendelt szerepet játszik.

A nemzetközi ajánlások különös gondot fordítottak a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának, ezen belül büntetés-végrehajtásának kérdéseire. A *Pekingi Szabályokban*¹ az intézeti kezeléssel kapcsolatban a következő elvek fogalmazódnak meg. „Az intézetben elhelyezett fiatalkorúaknak gondozásban, védelemben és minden olyan segítségben (szociális, oktatási, szakmai, pszichológiai, orvosi és fizikai) részesülniük kell, amelyre szükségük lehet koruk, nemük és személyiségük következtében az egészséges fejlődésük érdekében.”² Hangsúlyt kell fektetni a fiatalok oktatására, szakmai képzésére, amelyhez nélkülözhetetlen az állami szervek támogatása, erőfeszítése. „Elő kell mozdítani a minisztériumok és tárcák közötti együttműködést abból a célból, hogy megfelelő elméleti és adott esetben szakmai képzést lehessen biztosítani az intézetekben elhelyezett fiatalkorúak számára, előkészítve ezzel azt, hogy az intézet elhagyásakor ne legyenek oktatási szempontból hátrányos helyzetben.”³

Az ENSZ Közgyűlése 1990-ben fogadta el a *Havannai Szabályokat*,⁴ amely már kifejezetten a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmével kapcsolatos ajánlásokat tett. A dokumentum szintén nagy hangsúlyt fektet a fiatalkorúak oktatására, képzésére, mint a társadalmi reintegráció egyik legfontosabb eszközére. Minden tanköteles fiatalnak joga van a képességeinek és igényeinek megfelelő oktatásra szakképzett tanárok közreműködésével. Egy olyan oktatási programot kell biztosítani, amely az adott ország oktatási rendszerébe szervesen illeszkedik be, ezáltal a fiatalkorúak a szabadulás után is tudják folytatni az intézetben megkezdett tanulmányaikat. Az intézeteknek a tanköteles kor után is lehetővé kell tenniük a fiatalkorúak számára a tanulmányok folytatását. Az okta-

¹ Az ENSZ-nek 1986-ban hozott határozata a kiskorúak igazságszolgáltatására vonatkozó Minimális Szabályokról (Pekingi Szabályok).

² Pekingi Szabályok, 26.2 pont

³ Pekingi Szabályok, 26.6 pont

⁴ A Havannai Szabályokat az ENSZ Közgyűlése 1990. december 14-én fogadta el a 45/113. számú közgyűlési határozatával.

táson kívül minden fiatalkorúnak joga van szakmai képzésre, amely segítséget nyújthat a szabadulás utáni aktív életre való felkészülésben. Az intézeteknek e célok és feladatok megvalósítása érdekében megfelelő számú szakembert, nevelőt, oktatót, tanácsadót, szociális munkást, pszichiátert és pszichológust kell alkalmazniuk. Mellettük más szakemberek segítségét is igénybe lehet venni rész munkaidőben vagy önkéntes alapon, ha az általuk nyújtott segítség és támogatás előnyös a fiatalok számára.⁵

A nemzetközi szakirodalomban a 70-es évektől jelentek meg olyan elemzések és ismertetések,⁶ amelyek a fiatalkorúak oktatását, szakmai képzését preferáló példaszerű gyakorlatot mutattak be. *Ausztriában* a fiatalkorúak büntetőintézeteiben (Gerasdorf) működő iskola az alapvető ismeretek pótlására helyezi a hangsúlyt. Az intézeten belüli szakiskolában elsősorban kéziipari-kisipari szakmai felkészítés folyik. *A skandináv országokból* a szakirodalom előszeretettel említi meg a dán „Skadhauge-tervet”, amelynek lényege a fiatalkorú elítéltek integrálása az intézeten kívül folyó képzési rendszerbe. A program a 80-as években kezdődött és növekvő létszámú fiatalkorút kapcsolt be külső iskolák, szakiskolák, munkahelyek tevékenységébe. A program beválasztóvizsgálata nyomán kimutatható volt, hogy a folyamatosan börtönben tartózkodó elítéltekhez viszonyítva a külső képzésben részt vevők visszaesési rátája csökkent. Szintén *Dánia* a kezdeményezője annak a kísérletnek, amelynek célja a tanulást dinamikus módon ötvözni a termeléssel. A „munkaprojektum” révén való tanítás lényege valamely végtermék előállítását (pl. csónak készítése, fal megépítése, szoba felújítása) összekötik a fiatalok szakmai ismereteinek szélesítésével, egyben pozitív személyiség-tulajdonságaik erősítésével. Ebben a programban a folyamat fontosabb, mint a termék, de az sem elhanyagolható szempont, hogy a munka eredménye felhasználható, esetleg értékesíthető legyen. *Svédországban* az elítéltek beilleszkedését szolgálja a svéd felsőoktatás tantervi rendszeréhez illeszkedő, általános ismereteket nyújtó oktatás, amely 55 intézetben folyik. A gimnáziumi, speciális továbbképző tanfolyami, valamint felsőfokú tanulmányok folytatására csak néhány intézetben van lehetőség. *Angliában és Walesben* a „Youth Custody Centres” és a „Detention Centres” fiatalkorú elítéltek számára heti óraszámban írják elő a képzésben való részvételt. A képzés a 18 életév alattiak számára kötelező, az ennél idősebbek részvétele fakultatív. A szakmai oktatás az intézeten kívül letehető szakvizsgálával zárható. Ugyanez vonatkozik a magasabb szintű képzési formákban, távoktatásban résztvevőkre is. A fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációjának *Kanadában* nemzetközi érdeklődést is kiváltó kísérleti intézete a Montreal közelében fekvő Boscoville-ban van, a *Boscoville-School*. Az intézeti élet és a követelmények önkéntes elfogadása képezi a

⁵ Havannai Szabályok, 38-42. pont

⁶ A fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának nemzetközi áttekintését hazai irodalmunkban Lőrincz József végezte el *A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása* (Vác, Citoyen Kiadó, 1998.) című kandidátusi értekezésében.

nevelés alapját. A fiatalkorúakat 16 fős lakócsoportha osztják, minden lakócsoporthoz mellett öt nevelő és további néhány főből álló kisegítő személyzet dolgozik. Az intézet nevelési rendszerének középpontjában az iskolai oktatás áll, amely a beutaltak idejének 30%-át veszi igénybe. További 25%-ot a beutaltak fizikai, többségében sporttevékenysége teszi ki, amely nem a fizikai adottságok fejlesztését, sokkal inkább azt agresszivitás levezetését szolgálja. A napi programokat színes, kreatív, a beutaltakat aktivizáló szabadidő-tevékenység egészíti ki. A nevelők terapeutikai munkája a pedagógiai program hatékonyságát hivatott elősegíteni. A fiatalkorúak szakszerűen irányított önkormányzatot alakítanak ki, amelyet választott képviselőikből álló közösségi tanács vezet.⁷

Az alapismereteket nyújtó iskolatípus – mint a fentiekben is láttuk – általánosan elterjedt a világ minden régiójában, ez az a képzési forma, amire a fiatalkorú elítéltek részéről is a legnagyobb az érdeklődés. Ezeknek az iskoláknak általános jelenléte a fiatalkorúak büntetőintézeteiben nyilvánvaló összefüggésben van azaz, hogy a beutaltak jelentős hányada nem rendelkezik alapfokú iskolai végzettséggel sem, másrészt – különösen a fejlett országokban – egyre növekvő számban jelennek meg az intézetekben a más anyanyelvű fiatalok, akiknek a beilleszkedésükhöz különleges művelődési szükségleteik vannak. Azokban az államokban, ahol arra lehetőség nyílik, az érintett elítéltek „externistákként” járnak ki az intézethez közel eső iskolákba, illetve távoktatáson vesznek részt.

A szakirodalomban uralkodónak tekinthető az a felfogás, amely a fiatalkorúak intézeteiben a szakmai képzést tekinti a legjobb terepnek a személyiség általánosabb fejlesztéséhez, illetve egyúttal a munkakészség elsajátításához. Egyes börtönrendszerekben a szakmunkásképzést a munkatevékenységgel párhuzamosan, másutt az oktatás keretein belül nyújtják. Mindenütt elvi célkitűzés az, hogy a szakképzés rugalmasan és minőségileg igazodjék a munkaerőpiac igényeihez. Ennek egyik módja azokkal a külső, szakoktatási szervekkel való szoros együttműködés, amelyek a szabad társadalom számára kialakított ismeret- és követelményrendszert képviselik a börtönön belül is, és amelyek az intézeten belül megkezdett kurzus intézeten kívüli befejezését biztosítani tudják. A nemzetközi szervezetek ajánlásaikban természetesen számolnak azzal, hogy a börtönből szabadulók egy része hátrányos helyzetű a munkavállalásban, hogy nagy részük munkanélküli lesz. Ezért hangsúlyozzák, hogy a szakmai képzésben a szélesebb általános műveltség vagy a szakképzés személyiségfejlesztő dimenziója is fontos, ugyanis az elhelyezkedés mellett más célokat is – például az önbizalom erősítését, a szabadidő értelmes felhasználása készségének kialakítását – szem előtt kell tartani.⁸

A nemzetközi tendenciákkal egybe esően hazánkban is az intézeti nevelési hatásrendszer középpontjába az elmaradt, vagy hiányos szocializáció pótlására irányuló általános és szakműveltséget nyújtó képzés fejlesztésére irányuló törekvések léptek. Ezen belül olyan oktatási keretek kialakítása vált célszerűvé, ame-

⁷ Vö. Lőrincz József i. m. 114-116. o.

⁸ Lásd: az Európa Tanács R (89) 12. számú ajánlása a tagállamokhoz a börtönművelődésről. 43-47. o.

lyek az értelmi funkciókon túl lehetővé teszik az elmaradt készségek képességek fejlesztését, azaz ún. készségtárgyaknak az oktatásába való bevitelét”.⁹ Azonban a fogvatartottakra nem lehet ráerőszakolni az oktatás, képzés, művelődés elemeit, tiszteletben kell tartani és biztosítani kell a részükre a választás lehetőségét. Mindez a hatályos szabályozásban a következőképpen jelenik meg: a közoktatásról szóló törvény értelmében a fiatalkorú tanköteles annak az évnek a végéig, amelyben a 18. életévét betölti. Az általános tankötelezettségről szóló rendelkezés érvényesül a büntetés-végrehajtásban is, viszont a 18. életévüket betöltött fiatalkorúak általános iskolai oktatásban való részvétele önkéntessé, a bv. intézeteknek pedig feladatává válik, hogy a fiatalkorúakat az abban való részvételben érdekeltté tegyék. Ezt segíti elő az a szabály, amely szerint: *„Az általános iskolai, illetve az első szakmai végzettséget adó iskolarendszerű képzésben részt vevő fiatalkorúak a végzettség megszerzéséhez szükséges képzési idő alatt munkavégzési kötelezettség, és a tartására fordított költségekbe való hozzájárulás nem terheli.”*¹⁰ A képzésben résztvevőkre továbbá speciális kivételi szabály vonatkozik a végrehajtási fokozat tekintetében: *„Az oktatásban vagy szakmai képzésben részt vevő fiatalkorúak – a szabadságvesztés végrehajtási fokozatára tekintet nélkül – azonos tanulmányi osztályba, illetve tanulócsoportha is beoszthatók.”*¹¹

A hazai fiatalkorú fogvatartottak elhelyezésére szóló bv. intézetek közül a pécsi és a kecskeméti intézet, tekintettel az ott elhelyezhető kevesebb számú fiatalra, több civil szervezettel, helyi iskolával és önkormányzattal alakított ki tartós kapcsolatot a fiatalok oktatására, nevelése érdekében. Ezen intézetekben jellemző az, hogy a bv. intézetekkel együttműködő iskolák tanítói járnak be órát adni, és ezen iskolák is biztosítják az intézet fogvatartottjai részére a tananyagot, tankönyveket, valamint a bizonyítványokat. A fiatalkorúak szirmabesenyői és tököli bv. intézeteiben viszont a nagyobb fogvatartotti létszám lehetővé teszi saját iskolarendszerű oktatás működését.¹² Itt kell megemlíteni az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok oktatásával, nevelésével kapcsolatos anomáliákat, ugyanis a hazai börtönökben már az oktatás elején kizárásra kerülnek azok a fogvatartottak a tanulás lehetőségéből, akik azt várható szabadulásuk miatt nem tudják befejezni a tanévet. Az oktatási költségeket finanszírozó szerv ugyanis csak azt ismeri el eredménynek, aminek a vége egy sikeres év befejezése. Ezek a megállapítások vonatkoznak a különféle (szak)képzésekre is. Ha valaki a várható vizsga előtt szabadul, vagy előzetes letartóztatása megszűnésével más intézetbe kerül, nincs lehetősége részt venni az adott képzésben¹³ Ennek a problémának megoldására – tehát amely nem kerül pénzbe, nem vizsgaköteles, nem függ a képzés a szabadulástól, és amelyben a fiatalkorúak szívesen vesznek részt – al-

⁹ Lőrincz József i. m. 204. o.

¹⁰ Bv. szabályzat, 216. §

¹¹ Bv. szabályzat, 211. §

¹² Kapa-Czenczer Orsolya: *Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. PhD. értekezés. Kézirat. 280-284. o.

¹³ Krizsán József: *Tizenévesek előzetesben*. Börtönügyi Szemle, 2005. 2. 32-33. o.

kalmasság az EQUIP- program. Az EQUIP egy többkomponensű program, csoportfoglalkozás, amely egyénre szabott felméréssel kezdődik, azzal a céllal, hogy egyéni munkaterv készüljön, illetve valósuljon meg. Ezen megismerési eszközök segítenek kideríteni, hogy milyen jártasságok, képességek hiányát kell megszüntetni az egyes fogvatartottaknál. Az EQUIP hat foglalkoztatási eljárást ajánl:

- kölcsönös segítő foglalkozások
- ún. felvértező foglalkozások
- a harag kezelését célzó foglalkozások
- foglalkozások a gondolkodási hibák kijavítására
- társas készségek tréningje
- a társas döntéshozatallal kapcsolatos foglalkozások.¹⁴

Az alapfokú oktatás – a tanköteles kor végéig: 18 éves korig¹⁵ – kötelező a bv. intézetekben. Azokat a fiatalokat, akik nem végezték el a nyolc osztályt, automatikusan beiskolázzák, a többiek számára lehetőség a tanulás. Sajnálatos tény, hogy a beiskolázottak között sok az iskolai végzettséggel rendelkező funkcionális analfabéta. Ezek a fogvatartottak – bár iskolai végzettségük megvan – a hétköznapi életben, mindennapi tevékenységük során nem használják rendszeresen az elsajátított ismereteiket. Így a mindennapi életben adódó információfeldolgozási műveleteket csak gyenge hatásfokkal képesek elvégezni. Számukra csak akkor eredményes a képzés, ha előtte önképzőkörök, ismeretfrissítő szakkörök segítségével fejlesztik kompetenciáikat.¹⁶ A beiskolázásra várók tudásszintjét fel kell zárkóztatni, mint ahogy szükséges az ismeretek területén mutatkozó hézagokat kitölteni, az olvasást népszerűsíteni.

Ha valaki időben elvégezte az általános iskolát, lehetőséget kell számára biztosítani egy szakma elsajátítására is. Éppen ezért az alapfokú oktatás mellett államilag elismert szakképzés is folyik a bv. intézetekben. Számtalan olyan szakma van, amelynek oktatása – kis eszközigénye következtében – könnyen „bevihető” az intézetekbe. A cél, hogy a szakmát tanulók ne csak elméleti ismereteket szerezzenek a képzés során, hanem gyakorlati tapasztalatot is. A fogvatartottak körében elsősorban a hétköznapi életben könnyen használható képzések a népszerűek. A befogadó beszélgetések alkalmával a bekerülők beszámolnak a szabad életük alkalmi munkáiról, amelyek többnyire az építőiparhoz kapcsolódnak. Ezért célszerű az építőiparhoz kapcsolódó szakmák oktatása. OKJ-s végzettséget adó szakképzéseket nemcsak a letöltő házakban, hanem a megyei házakban is indítanak. Egyes OKJ-s képzések érettségi bizonyítványhoz kötöttek, míg vannak olyan képzések, amelyek „alapját” a 8 osztályos általános iskolai végzettség adja.

¹⁴ Krizsán József i. m. 33-34. o.

¹⁵ Az új közoktatási törvény szerint a tankötelezettség 16 éves korig tart.

¹⁶ Bönde Zsolt: Beszámoló a fogvatartottak részére indított 2005/2006. évi tanév tapasztalatairól, a 2006/2007. évi tanév előkészítéséről. Budapest, BVOP, 2006. Kézirat.

Tény, hogy a fogvatartottaknak csak kis hányada van abban a helyzetben, hogy az oktatásban kitartással és sikerrel vegyen részt. Sokuknak negatív múltbeli tapasztalataik vannak az oktatás-nevelés területén. Meg kell kísérelni ezt a hátrányt orvosolni a börtönben. Azokban az intézetekben, ahol nem szervezhető meg az oktatás, a fogvatartottak magántanulóként folytathatják tanulmányaikat.

Az oktatással, művelődéssel kapcsolatban felmerülő költségek alacsonyak a börtön általános fenntartási költségeihez képest. A büntetés-végrehajtási képzéseket a bv. intézetek, a BVOP és állami források finanszírozzák. Tehát az anyagi megfontolások nem hátráltathatják a börtönben való oktatás megvalósítását. A Bv. Szabályzat kimondja, hogy az alapfokú oktatásban részt vevők számára a tanszereket, a tankönyveket, az oktatás egyéb költségeit biztosítani kell.

A munkaügyi központok és a büntetés-végrehajtási intézetek közötti szorosabb szakmai együttműködést „A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” című kiemelt projekt (TÁMOP 5.6.2.) segíti. E program célja egy reintegrációs tevékenységsorozat: a fogvatartottak számára munkaerőpiaci információk közvetítése, tanácsadás, készségfejlesztés, valamint szabadulásra való felkészítés.¹⁷ A Bv. Szabályzat 132. §-a kimondja: „Az alapfokú oktatásban, a szakképzésben vagy továbbképzésben részt vevő elítéltet – ha nem állították munkába – a képzés ideje alatt az alapmunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés illeti meg.” Felmérések igazolják, hogy az általános iskolai képzésre jelentkezők egy része kizárólag ezért az „ösztöndíjért” jár iskolába. Kíváncsinos lenne, ha nem az ösztöndíj motiválná a fogvatartottakat a tanulásra, hanem inkább a szabadulás utáni munkaerőpiaci esélyeik javítása. Amennyiben az ösztöndíj csak meghatározott tanulmányi eredmény teljesítése esetén járna, a fogvatartottak motiválva lennének a tényleges tanulásra.

A büntetés-végrehajtási intézetekben az általános és középiskolai oktatást a speciálisan erre a feladatra létrehozott Pannon Oktatási Központ végzi. Az oktatók közül többen korábban a büntetés-végrehajtásban dolgoztak, így megfelelő tapasztalattal rendelkeznek ezen a speciális területen. A demográfiai mutatók szerint az ország gyermeklétszáma csökken. Ez előrevetíti a pedagógus-munkanélküliség képét, ezért várhatóan az oktatási piac érdeklődése a bv. intézetek felé fordul: prognosztizálható, hogy nagy gyakorlattal rendelkező pedagógusok – a munkanélküliség elől menekülve – jelentkeznek majd a bv. intézeti oktatói munkára. A börtöniskolában szerzett bizonyítványba a képzésért felelős oktatási intézmény pecsétje került. A bizonyítványból tehát nem azonosítható, hogy az „rácsok mögött” szerzett végzettség. Így nagyobb az esélye annak, hogy az iskolavégzett fogvatartottak elhelyezkedhessenek a szabad életben.

2. A fentiek gyakorlati megvalósulásának vizsgálata érdekében szerzőpárunk női tagja 2011 júniusában reprezentatív kérdőíves kutatást végzett a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Szirmabesenyőn: 13 fiatalkorú/ fiatal felnőtt

¹⁷ Büntetés-végrehajtási szervezet 2009. évi évkönyve. Budapest, BVOP, 2010. 28. o.

előzetesen letartóztatottat és 11 elítéltet kérdezett meg családi hátterükről, a börtön falain belül folyó oktatásról, illetve arról, hogy a szabad életben hasznosítani tudják-e (akarják-e) majd a börtöniskolában tanultakat.

A BVOP adatai szerint a szirmabesenyői bv. intézetben, amelyben kizárólag férfi fiatalok vannak elhelyezve, a 2009/2010. tanévben 60, az 2010/2011. tanévben 68 fogvatartott vett részt az általános iskolai oktatásban. Középiskolai tanulmányokat a 2009/2010. tanévben 17, a 2010/2011. tanévben 25 fő folytatott. A középfokú oktatás a bv. intézetekben azért kap rendkívüli jelentőséget, mivel a 10. évfolyam befejezése után a fogvatartottak különböző szakképzéseken vehetnek részt; szakmával a kezükben – szabadulásuk után – nagyobb esélyük lehet az elhelyezkedésre. A TÁMOP 5.6.2 társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs kiemelt projekt keretében Szirmabesenyőn nyolc képzés indult 120 fő bevonásával.¹⁸

A megkérdezett 13 előzetesen letartóztatott lakóhelyére vonatkozó válaszai-
ból megállapítható, hogy 6 fő kisvárosból (46%), 5 fő nagyvárosból (38%) és 2 fő (15%) faluról „érkezett”.

Életkorukat tekintve a következő volt a megkérdezettek megoszlása:

15 éves	16 éves	17 éves	18 éves	18-21 éves
2 fő	4 fő	3 fő	1 fő	3 fő

Annak ellenére, hogy fiatalok/ fiatal felnőtt bűnelkövetőkről van szó, meg-
lepő, hogy egy 18 éves fogvatartottnak már másfél éves gyermeke van.

A szociológiai szakirodalom szerint a gyermek iskolai végzettsége szem-
pontjából az édesanya iskolai végzettsége meghatározóbb, mint az édesapáé.
A válaszadók nagy többsége (9 fő) azt mondta, hogy édesanyjuk iskolai vég-
zettsége 4-8. osztály. Két megkérdezett édesanyjának 1-4. osztályos végzettsé-
ge volt, és ketten állították azt, hogy édesanyjuk szakmunkásképző/szakképző
iskolát végzett.

Számos gazdasági-társadalmi tényező hatására ma már a második olyan ge-
neráció nő fel, amelynek tagjai közvetlen családi környezetükben nem láttak
olyan hozzátartozót, akinek van állandó munkahelye, aki rendszeresen jár dol-
gozni. Ezek az emberek inkább csak alkalmi munkát – elsősorban mezőgazdasá-
gi idénymunkát, illetve építőipari segédmunkát – tudnak vállalni. A nehézipari
üzemek, illetve a bányák bezárása után nagy számban váltak munkanélkülivé
az aluliskolázott emberek, akik a szocialista időkben segédmunkásként, vagy be-
tanított munkásként keresték kenyerüket. A megkérdezetteknek arra a kérdésre,
hogy van-e, illetve kinek van munkahelye a családban az alábbi válaszokat ad-
ták: mindkét szülőjének (4 fő), édesapjának (2 fő), édesanyjának (2 fő), unoka-
testvérének (2 fő). Sajnos 3 előzetesen letartóztatott családjában a család egyik
tagjának sem volt munkahelye.

¹⁸ A fiatalok oktatásának, képzésének aktuális helyzete – a 2009/2010-es oktatási év elemzése,
a 2010/2011-es oktatási év feladatai. Budapest, BVOP, 2010. Kézirat.

A megkérdezett 13 előzetes letartóztatásban lévő fogvatartott arra a kérdésre, hogy hányadik osztályba jár, az alábbi választ adta:

5-6. osztályos	7-8. osztályos	9. osztályos	Szaktant tanuló
3 fő	4 fő	1 fő	5 fő

A szaktant tanulók kőművesnek és hegesztőnek tanulnak a börtönben. Az általános iskolai képzésben részt vevők közül egyetlen fő nyilatkozott úgy, hogy a 8. osztály befejezése után nem áll szándékában szakképzésben részt venni. Mind a 13 előzetes letartóztatásban lévő fogvatartott egyetértett abban, hogy a magasabb iskolai végzettség – reményeik szerint – segít majd a szabadulásuk után az elhelyezkedésben.

A megkérdezett előzetesen letartóztatott fogvatartottak nyilatkozott arról is, hogy a tanulmányaik sikeres végzéseért jutalomban részesülnek. Jutalomként könyvet, oklevelet, dicséretet kapnak. 10 fő elégedett a „börtöniskolával”. Hárman csak részben voltak elégedettek a képzéssel, elégedetlenségüket azonban nem tudták indokolni. A tanuláshoz szükséges anyagok (füzetek, ceruzák) rendelkezésükre állnak, és a tananyagok is hozzáférhetőek. A fogvatartottak a tanórákon gyakorolnak és jegyzetelnek, a zárkákban a gyakorlásra nem sok időt fordítanak. A képzés hatékonyabbá tétele kapcsán az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak közül egy nyilatkozott úgy, hogy több időt szeretne a gyakorlásra fordítani. A többiek jónak tartották az oktatást a jelen formájában. Nem tudtak építő jellegű javaslatokat tenni a hatékonyság javítására. Egy fogvatartott mondta azt, hogy nem tudja, milyen a „jó” oktatás, mivel a szabad életben magántanuló volt, így nincs összehasonlítási alapja.

A jogerősen elítélt fiatalok körében ugyanaz a kérdőíves vizsgálat zajlott le, mint az előzetesen letartóztatottak között. 11 elítélt vállalkozott a kérdőív kitöltésére. Közülük 2 fő élt korábban falun (18%), 6 fő kisvárosból (55%), 3 fő nagyvárosból (27%) „érkezett” a bv. intézetbe.

Életkorukat az alábbi táblázat mutatja:

15 éves	17 éves	18 éves	18-21 éve közötti
1 fő	1 fő	1 fő	8 fő

Egy 18-21 év közötti fogvatartottnak van gyermeke, aki 1 éves.

Az édesanya iskolai végzettségére vonatkozó kérdésre ketten úgy nyilatkoztak, hogy édesanyjuk analfabéta. Hatan állították, hogy édesanyjuk elvégezte az általános iskola 4-8. osztályát. Egy-egy fő szerint édesanyja szakmunkásképző/szakképző iskolát, középiskolát/gimnáziumot, illetve főiskolát/egyetemet végzett. Az elítéltek közül 3 főnek az édesapja, 1 főnek az édesanyja, 1 főnek az édestestvére, 2 főnek pedig az unokatestvére dolgozik. 4 fő nyilatkozott úgy, hogy mindkét szülőjének van munkahelye. Szerencsére egyik megkérdezett sem válaszolta azt, hogy senkinek sincs munkahelye a családban.

A megkérdezett 11 elítélt fiatalkorú arra a kérdésre, hogy hányadik osztályba jár, az alábbi választ adta:

7-8. osztályos	11. osztályos	Szakmát tanul	Nem jár iskolába
4 fő	1 fő	3 fő	3 fő

Szakmaként a hegesztő és a kőműves szakmát jelölték meg. Véleményük szerint a szakma megszerzése segíti majd a társadalmi életbe való visszailleszkedését. Úgy gondolják, ezek olyan szakmák, amelyekre kereslet van a szabad életben.

Az általános iskola befejezése után 1 fő nem kívánja tanulmányait tovább folytatni, szakmát tanulni, 10 fő vállalja a szakmatanulást. Amennyiben sikeresen végzik tanulmányaikat, jutalmat kapnak az elítéltek. A jutalmazásra példaként a dicséretet, a jutalom-beszélőt és a „kiétkézést” említették. Természetesen az ösztöndíj is fontos a számukra. Az iskolába járó elítéltek elégedettek voltak a képzéssel. Ketten említették az oktatás hiányaként, hogy nincs megfelelő tankönyvük, egy elítélt pedig azt kifogásolta, hogy vannak olyan osztálytársai, akik magatartásukkal zavarják az órák rendjét. A tanuláshoz szükséges anyagok zömmel rendelkezésre állnak, de azt, hogy nincs megfelelő tankönyvük, ennél a kérdésnél is megemlítették. Az oktatásban való részvételt hasznos időtöltésnek tartják. A képzés hatékonyabbá tétele érdekében az elítéltek azt javasolták, csak az járhasson iskolába, akit tényleg érdekel a képzés. Akinek nem komolyak a tanulási szándékai, azok nem figyelnek az órákon, ráadásul közbeszólásaikkal zavarják a pedagógusok munkáját és zavarják az osztálytársaikat is.

3. Összefoglalásként leszögezhető, hogy a munkanélküliség megelőzésének és csökkentésének egyik leghatékonyabb formája a képzés. *„Kiszorulnak az iskola-rendszerből és a munkapiacról mindazok, akiknek az értékrendje, értékkorientációja szöges ellentétben áll a társadalom hivatalos és elfogadott értékrendjével és értékkorientációjával.”*¹⁹ Ezek a gondolatok azonban teljesen más értelmet kapnak a büntetés-végrehajtási intézet falai között. A fogvatartottak – az ítéletüktől függően – rövidebb-hosszabb időt töltenek a zárt körülmények között. A bent töltött éveknek értelmet kell adni, ennek egyik lehetséges módja az oktatás-képzés a börtön falain belül. A fiatal bűnelkövetők a szabad életbe való visszatérésük után jobb eséllyel indulhatnak a munkaerőpiaci versenyben, ha szakmával a kezükben lépnek ki a bv. intézet kapuján.

A kérdőíves vizsgálat igazolta azt az előzetes feltételezést, hogy a fogvatartottak alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. Ez – úgy tűnik – „öröklődik”, hiszen édesanyjuk iskolai végzettsége is rendkívül alacsonynak mondható. Ebből következik, hogy a családok jelentős részében csak egy-egy ember dolgozik, a fiatalok tehát gyakorlatilag alig látnak ténylegesen munkába járó embert, akinek szabályos életritmusa van. Többségük környezetében a cél nélküli élet a jellemző.

¹⁹ Koltai Dénes: A felesleges húsz százalék. Humánpolitikai Szemle, 1999. 7-8. 51. o.

A Bv. Szabályzat kijelöli a fogvatartottak osztályozásának szempontjait. Szerencsés lenne a klasszifikációt arra is kiterjeszteni, hogy olyan fogvatartottak kerüljenek egy zárkába, akik iskolába járnak. Így elkerülhető lenne az, hogy a „nem iskolás” zárkatárs zavarja az iskolába járó fogvatartottat a tanulásban, vagy az a rosszabb eset, hogy az iskolába nem járó zárkatársak kigúnyolják, nevetség tárgyává teszik iskolába járó társukat csak azért, mert szeretne tanulni.

Érdemes lenne visszaállítani – a fogvatartottak körében – a tankötelezettséget 40 éves korig. Az oktatásban, képzésben való kötelező részvétel által emelkedne a börtönnépesség iskolázottsági szintje, a szabad életbe kikerülve pedig nőnének az iskolavégzettek esélyei a munkaerőpiacon. Szerencsés lenne továbbá az ösztöndíjat az oktatásban való részvétel eredményességéhez kötni, ez valószínűleg nagyban befolyásolná a fogvatartottak tanulási hajlandóságát. A jól tanuló, jó magaviseletű fogvatartottak jutalmazását is ki kellene bővíteni – a hazatelefonálás számának emelésével, vagy a szabad levegőn eltölthető idő meghosszabbításával lehetne például motiválni a fogvatartottakat.

Gógh Roland

Őrzés, ellenőrzés, felügyelet – digitálisan

Bevezetés

Mindannyian jól ismerjük a címben szereplő három fogalmat – ezek köré épül az oktatásunk, ezeken alapszik a biztonsági rendszerünk, e három fogalom határozza meg a büntetés-végrehajtás tevékenységi körének jelentős részét. Nemcsak szervezetünk az, amely ezt a három tevékenységet folytatja, hiszen a mindennapi élet során találkozhatunk térfigyelő kamerákkal, amelyek az autólopások teteseinek azonosításában, a lopott autók előtalálásában, a személy és vagyon elleni bűncselekmények, szabálysértések feltárásában nyújtanak segítséget a rendvédelmi szerveknek, és szolgáltatnak objektív, részlehlás nélküli adatokat – bizonyítási eszközöket – a nap 24 órájában.

A büntetés-végrehajtás biztonsági rendszerének működését, mint tudjuk, személyi, tárgyi, jogszabályi és szervezeti feltételek határozzák meg. Dolgozatom egy olyan – a tárgyi feltételek közé sorolható – technikai eszközt mutat be, amelyet részint alkalmazunk is, de nem aknázzuk ki teljesen a lehetőségei tárházát, és lehet, hogy nem is vagyunk tisztában a lehetőségeivel, azok széles körben való alkalmazhatóságával.

Mi is ez a technikai eszköz, ez a rendszer, amelyről az elkövetkezőkben szó lesz? Egy angol betűszóval válaszolhatunk röviden a kérdésre: IP-CCTV (Internet Protocol Closed Circuit Television – internetes jelátvitelen alapuló zárt láncú televíziós rendszer).

Modern felügyelet – a CCTV-rendszerek

A hagyományos CCTV-rendszer olyan zárt láncú televíziós rendszer, amelyben a kamerák által rögzített mozgókép nem kerül nyilvános terjesztésre, hanem csak egy korlátozott terület monitorain jelenik meg. A zárt láncú televíziós rendszerek számos területen tölthetnek be biztonsági és felügyeleti funkciókat – csak példaként néhány: iroda- és lakóházak, parkolók, közterületek, közutak ellenőrzése, a tömegközlekedés és az utasforgalom felügyelete; hadügyi, határvédelmi, ipari, kereskedelmi, pénzügyi és természetesen – akár – büntetés-végrehajtási alkalmazások.

Nem csoda hát, ha a CCTV-piac forgalma 2007-ben és 2008-ban csak Európában jóval egymilliárd euro felett volt, és az RNCOS nevű elemző cég tanulmánya 2011-ig átlagosan évi 13%-os növekedéssel számolt világszinten.¹ Földrésznként a növekedés üteme óvatos becslések szerint – még a jelenlegi bizonytalan gazdasági körülmények között is – meghaladhatja az évi 20, Magyarorszá-

¹ Forrás: RNCOS Industry Research Solutions – Global CCTV Market Analysis. (<http://www.rncos.com>)

gon pedig akár a 40%-ot is. Az elektronikus felügyeleti rendszerek területén mindenképpen a CCTV-vel, illetve főként az IP-CCTV-vel kapcsolatos beruházások nőnek majd a legnagyobb ütemben.

A CCTV-alkalmazások területén hosszú évek óta szinte minden napra jut egy új szabadalom. A kezdetben csak statikus, fekete-fehér képet adó analóg rendszerek még állandó humán felügyeletet igényeltek. Azután a kamerák mozgathatók lettek, kiszínesedett a képük, és erre a területre is betört a digitális technológia. Elterjedtek a számítógépekkel vezérelt rendszerek, amelyek felügyelőszoftverei már nemcsak a kamerák vezérlésére, hanem a tőlük származó statikus vagy mozgókép elemzésére is képesek. Csökken az emberi felügyelet jelentősége, hiszen a mesterséges intelligencia ma már nemcsak arcokat ismer fel, hanem a többkamerás rendszerekben akár tárgyakat, személyeket követ, és történéseket, cselekvéssorokat azonosít. Közben – nagyjából tíz éve – megjelentek az első, számítógépes hálózatokra csatlakoztatott megfigyelő rendszerek, amelyekben a digitális képadatok átvitelére a hálózatok által már egyébként is használt módszert, az internet adatátviteli technológiáját (IP – Internet Protocol) használták.

Ezzel az egyszerű kapcsolással újrahasznosíthatóvá vált egy már létező technológia. Az IP-CCTV azután annak rendje és módja szerint el is kezdte felváltani analóg elődeit, hiszen kézenfekvőek a „képeségei”:

- skálázhatóság, azaz tetszőleges bővíthetőség – a mai, több száz kamerából álló struktúrákat különben sem lehetne analóg módon működtetni;
- létező átviteli közeg és technológia;
- a hálózat már adott, ezért nem kell kábelezni;
- a vezeték nélküli opciók miatt nagyfokú mobilitás és hordozhatóság;
- azonnali kapcsolódási lehetőség számítógépes rendszerekhez;
- az új technológiák kiküszöbölik a tápellátás problémáit.

Milyen előnyei vannak az IP-alapú, tehát digitális technológiának a hagyományos, analóg technológiával szemben? Az egyik az, hogy a hagyományos analóg rendszerek felbontása optimális esetben mindössze 720x576 képpont (PAL rendszer) nem jelent igazi konkurenciát az IP-alapúak 3-4 megapixel (MP) felbontásának. De mit is jelent a 4 MP? 4:3 képarány esetén 2288x1712, tehát 3 917 056 képpontot. Ez majd tízszeres felbontása egy analóg kamerarendszer képeségeinek, de optimális esetben is számolva: 2 MP épp ötszörös felbontást eredményez. A következő az, hogy már meglévő helyi hálózatokat felhasználva is történhet a rendszer kiépítése, hiszen elég a hálózat végpontjaira kamerát szerelni, és csatlakoztatni a rendszerre, ám ez biztonságtechnikai szempontból – véleményem szerint – tilos, hiszen informatikai biztonsági kockázatot jelent. A kamerák üzemeltethetők vezeték nélkül is, és megfelelő sávszélesség esetén akár egy helyről is lehetőség nyílik használatukra. Természetesen itt is nagyobb biztonságot jelentenek a kábeles összeköttetésben lévő kamerák, bár megfelelő szintű titkosítás mellett a vezeték nélküli is üzemelhet, persze ez magasabb sávszélességet igényel. A kamerák képe digitális rögzítő eszközön elmenthető, tárolható, és ezen keresztül kívülről is elérhetővé válik,

mint egy adatbázis – akár az ügyészségek azonnali betekintésére adva lehetőséget –, természetesen ezzel csökkentve a behatolások lehetséges számát, és naplózhatóvá téve azt, hogy ki, mikor, milyen céllal lépett be a rendszerbe, és mit tekintett meg belőle. Az utolsó érvet a digitális rendszerek mellett az alacsony költségek jelentik. Elég, ha a videokazettás tárolást állítjuk szembe a DVD-lemezek digitális adatainak mennyiségi és minőségi különbségével. Költségek szempontjából nem elhanyagolható, hogy egyes karbantartási műveletek akár kiszállás nélkül is elvégezhetők. A felsoroltakból következően: egyszerűbb – és olcsóbb – a telepítés, a felügyelet és a karbantartás is.

A mintegy negyven évvel ezelőtt népszerűvé vált megfigyelőeszközökhöz képest az IP-CCTV rendszerek legnagyobb előnye az, hogy a megfigyelést, az eseménysorozatok rögzítését és elemzését azonos IP-hálózatba kötött kamerás és számítógépes rendszer, azaz egységes hardver végzi. Egy tipikus – tisztán digitális – IP-CCTV rendszer digitális kamerákból, a hálózati csatlakozást lehetővé tevő kódoló eszközökből és magából a hálózathoz áll. A hálózat fontos elemei a továbbított mozgóképet rögzítő hálózati tárolóeszközök, valamint a kapott képet elemző és a felügyeletet ellátó számítógépek.

Az IP-CCTV rendszerek további, egyre növekvő fontosságú eleme az intelligens szoftver. Az intelligencia ebben az esetben azt jelenti, hogy a mozgóképet valós időben elemzik valamilyen felismerő vagy viselkedéselemző technológiával. Ennek az a legfontosabb előnye, hogy szükségtelessé teszi a folyamatos megfigyelést. A monitorozást egyébként is bonyolítja a kamerák száma, azok működési és működtetési módja, illetve az, hogy a személyzetnek egyéb feladatai is vannak. A szoftver miatt nincs szükség állandó figyelemre, hiszen a rendszer úgy is be lehet programozni, hogy előre meghatározott események bekövetkezésekor automatikusan rögzítse a videojelet, és elemezze a képet. Az intelligencia a kézenfekvő biztonsági szerepkörön túl azonosítani tudja a jogosulatlan személyt, képes őt követni, vagy felismerheti az illetéktelen személyeket, és riasztani tudja a biztonsági személyzetet. A modern szoftverek már ennél is többet tudnak, mert képesek akár egy teljes részleg vagy intézmény koordinálására. Ez különösen akkor fontos, ha több különböző eszköz és csoport munkáját kell összehangolni. A mai rendszerek lehetővé teszik az észlelések naplózását és elemzését a válaszreakciókkal együtt, emiatt könnyű a folyamat esetleges hibáinak feltárása és a későbbi fejlesztések vagy korrekciók elvégzése.

Az „okos” IP-CCTV rendszerek több nyilvánvaló előnyt is kínálnak:

- A biztonság szempontjából egyrészt csökken a valószínűsége annak, hogy a kritikus történések észrevétlenek maradnak, másrészt nő az érzékelés és a riasztás, továbbá a helyzetérzékenység pontossága.
- „Üzleti oldalról” nézve: jobban lehet gazdálkodni a humán erőforrásokkal, és mérséklődnek a megfigyelés költségei.
- A valós idejű reaktív biztonsági előnyök mellett a jövőben – sőt már a jelenben is – az IP-CCTV rendszerek képességeinek javulásával mindinkább a megelőzés kerül előtérbe. A biztonsági incidensekre vagy a biztonsági

helyzet változásaira történő utólagos reakcióról a megelőzésre tolódik át a hangsúly, azaz a cél egyre inkább a későbbi drámai helyzetre utaló korai jelek felismerése, illetve a nagyobb károk és bajok megelőzése.

Egy intelligens szoftver esetén végképp feleslegessé válna az őrtorony, és az a belső védelmi sávba történő belépés esetén riaszthatná a személyzetet, illetve elszigetelhetné – például a kapuk és ajtók zárva tartásával – az illetéktelen behatolót, vagy csak egy utat nyitva hagyva terelhetné a „zsákmányt” a megfelelő irányba is. Manapság már nem tartozik a sci-fi kategóriájába az arcfelismerést lehetővé tevő szoftver, amely alkalmazható lenne például a külső kamerák által rögzíthető tiltott kereskedelem, a „liftezés” visszaszorítására is.

A hazai IP-CCTV helyzet

Magyarországon már számos intézményben működnek zárt láncú televíziós rendszerek, de ezek többsége még a hagyományos analóg CCTV-technológiákra támaszkodik. Ugyanakkor egyre gyakrabban érkeznek hírek például kórházakban és más gyógyintézetekben létesülő IP-CCTV rendszerekről, bár ezeket általában klasszikus, fizikai biztonsági célok miatt építik ki. Kelemen László szerint „A technológiával költséghatékonysága és pontossága miatt feltétlenül érdemes kifejezetten a gyógyítás szemszögéből is foglalkozni..., az [egészségügyi] intézmények többsége úgyszólván saját magával szemben van helyzeti előnyben, hiszen már rendelkeznek az IP-CCTV alapját jelentő informatikai rendszerrel, és az ezt a rendszert működtető céges kapcsolatokkal. A hazai informatikai vállalkozások döntő többsége felismerte az IP-CCTV «ráépülő» jelentőségét, és nagyon gyorsan felkarolta a technológiát.²

Az IP-CCTV technológia egy másik kitörési pontját az IP-kamerák jelentik. Természetesen senki sem tud pontos dátumot mondani arra, hogy mikor lesz az IP-kamerák értékesítése dominánsabb, avagy mikor szorulnak kispadra az analóg kamerák. Külföldi szakfolyóiratok szerint ez már 2008-ban megtörtént. A magyarországi helyzet alapján azt mondhatjuk, itthon ez még várat magára, a kereskedői becslések 2-10 év közöttire teszik a vázolt állapot bekövetkezését.

A hazai jövőkép körvonalait Bata Miklós, az Aspectis Kft. ügyvezető igazgatója vázolta fel egy riportban, amelyben kifejtette az intelligens video képanalízis előretörését, elsősorban kameraoldalon. Értékesítési eredményeik szerint, amíg a 2008-ban elkelt 1 300 darab IP-kamera 24%-a volt megapixel felbontású, ez a százalék 44%-ra nőtt a 2009-ben értékesített 1 700 darab IP-kamera tekintetében. Bata Miklós szerint egyértelműen látszik, hogy a trend milyen irányba megy. Ez az elmozdulás valószínűleg még tovább fog erősödni, a (multi)megapixel kamerák aránya hamarosan el fogja érni az 55-60%-ot.³

² Kelemen László: Okos kamerák. Medical Tribune, 2009. szeptember 10. 13. old.

³ Rohr Linda: Quo vadis IP CCTV? Magyar Biztonságtechnika Magazin, 2010. II. szám

Felmerül a kérdés: Hol alkalmazzák már ezeket a technológiákat a büntetés-végrehajtásban? Nézzünk először egy ausztrál példát 2005-ből, mire jó a börtönökben ez a rendszer.

Az IP-CCTV rendszerek használata a büntetés-végrehajtásban

A most következő sorokban egy diplomamunkából szeretnék idézni, amelyet az ausztráliai Griffith Egyetem Bölcsészettudományi Kara Kriminológiai és Büntető Igazságszolgáltatási szakának John Troy Allard nevű hallgatója készített 2005-ben.⁴ A dolgozatban, amelynek témája a bűnmegelőzés börtönkörnyezetben, a szerző megvizsgálta, mennyire hatékony a CCTV-felügyelet a börtönökben, milyen célokra használják, mennyire vált be a rendszer a tervezett feladatokra, illetve milyen hátrányai vannak a börtön és CCTV-rendszer társításának.

A szakdolgozat áttekintő képet ad az ausztrál büntetés-végrehajtási intézetek biztonsági rendszeréről, hiszen négy intézetben szerzett tapasztalatokat összegez számunkra. Az alábbiakban egy konkrét ügyet kiragadva szeretném a számunkra lényeges momentumokat bemutatni.

2003. október 8-án Mark Walter fogvatartottat holtan találta a Sir David Longlards Correctional Center biztonsági egysége az intézet udvarán.

Az intézet maga a legveszélyesebb fogvatartottak elhelyezésére szolgáló, maximális biztonságú rendszert működtető ausztrál börtönök egyike, amely – biztonságtechnikai rendszerét tekintve – 130 kamera képét rögzítve hajtja végre feladatát. A kamerák felvételei alapján egy 14 perces kazetta szünetelt (a holttest felfedezését követő egy órán belül), amely bemutatta, hogyan is történt a gyilkosság. Egy másik rab, több, zokniba rejtett szappannal ütötte Mark Walter fogvatartottat, majd mikor az földre került, tovább rugdosta, és egy éles szerszámmal átllyukasztotta a torkát, aminek következtében körülbelül 6 perc alatt elvérzett a támadást elszenvedett fogvatartott.

Az elkészült jelentés rámutatott arra is, hogy az egyik fegyőr, aki felelős volt a sétaudvarra érkező fogvatartottak biztonsági ellenőrzéséért, épp a digitális fényképezőgépével volt elfoglalva, amikor a gyilkosság történt, egy másik őr pedig telefonon beszélgetett, illetve magazinokat olvasott. A jelentés azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a két fegyőr hamis bejegyzéseket tett az ellenőrzési naplókba.

Természetesen a rendszer számos más előnnyel rendelkezik, hiszen korunk technikai színvonalának megfelelően nem egyszeri feladat-végrehajtásra hozták létre, hanem szervesen illeszkedik a digitális technológiai forradalom hasznos újításaiba.

A CCTV-rendszerek használatára a másik példát a angol büntetés-végrehajtás (HM Prison Service – HMPS) szolgáltatja az ún. „video link” rendszer alkalmazásával.

⁴ Allard, John Troy: Closed Circuit Television in Prison. Brisbane, Griffith University, 2005. (<http://www4.gu.edu.au:8080/adt-root/public/adt-QGU20050830.165746/index.html>)

Az HMPS 139 börtönnel rendelkezik Nagy-Britanniában, ebből 58 börtön, illetve 185 bíróság kapcsolódik a rendszerre, amihez tulajdonképpen semmi másra nincs szükségük, mint egy szélessávú ISDN-kapcsolatra, amely továbbítja a videokamera és mikrofon által közvetített képet, illetve hangot, továbbá egy televízióra, amelyen mindez megjelenik. Az első ilyen kísérleti egységet Manchesterben helyezték üzembe 1999-ben.

A rendszer egyik nagy előnye, hogy lehetővé teszi a fogvatartottak és a bíróságok élő hang- és képi kapcsolatát a fogvatartott mozgatása nélkül, egy szobában ülve az arra alkalmas intézetben. Végrehajthatók rajta keresztül bírósági és jogi tárgyalások, de alkalmazható konferenciák, továbbképzések és tapasztalatcserék lebonyolítására a büntetés-végrehajtás dolgozói számára.

A videokapcsolat előnyei:

- a tanúk és az áldozatok védelme a bíróságokon,
- a megnövelt biztonság, kiszámíthatóság,
- pénzügyileg kifizetődő (egy egység felszerelése 50 000 fontba kerül, egy egység egyszerre 10 videotárgyalást tarthat),⁵
- a veszélyes fogvatartottak fokozottabb felügyelete,
- kevésbé zavarja a büntetés-végrehajtás biztonsági rendszerét, mint a hagyományos tárgyalás,
- csökkenti a szökési lehetőségeket,
- csökkenti az egyéb biztonsági rizikótényezőket (drogok és mobiltelefonok, tiltott tárgyak bekerülése).

Az elektronikus felvétel bizonyítékként felhasználható, akárcsak az eredeti okirat, dokumentum. A veszélyes fegyverek mint bizonyítékok bemutathatók a rendszeren keresztül, anélkül, hogy bárki számára hozzáférhetők, illetve veszélyesek lennének.

A „video link” rendszer létrehozásáról 2001. október 1-én született döntés az 1030-as számú Prison Service Order (bv. rendelet) keretein belül,⁶ tehát 10 éve működő és azóta költségcsökkentő hatással bíró technikai rendszerről van szó. A büntetés-végrehajtás – társadalmi szervezetként – olyan, mint egy nonprofit vállalkozás, ahol arra kell ügyelni, hogy amit az egyik oldalon befektetünk, a másik oldalon a lehető legkisebb veszteséggel vegyük ki.

Összegzés

Az előző fejezetben leírt ausztrál példa szélsőséges esetnek mondható, amelynek megtörténte eléggé valószínűtlen a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben – gondoltuk eddig. Az eset azonban rámutat azokra a gyenge pontokra, amelyekkel a bv. rendszerek, így a magyar büntetés-végrehajtás is szembesülni kényesze-

⁵ Prison video links for Reading Crown Court. (<http://www.publictechnology.net/content/368>)

⁶ Lásd a HM Prison Service hivatalos honlapját! (http://pso.hmprisonservice.gov.uk/PSO_1030_video_links_from_courts.doc)

rül, illetve kényszerülni fog. Nekünk is fel kell készülnünk a jövőben a hasonló helyzetekre, hiszen egyre több olyan erőszakos bűncselekményt hajtanak végre hazánkban, amelynek indítékai, elkövetési módjai, vagy az elkövetők maguk, illetve a társadalom az adott bűncselekményekre adott reakciói igen erős érzelmi hullámokat korbácsolnak, melyekkel nekünk, a büntetés-végrehajtás dolgozóinak kell szembenéznünk. Ne feledjük a közelmúlt roma-gyilkosságainak elkövetőit, a móri mészárosokat, az olaszliszakai lincselés elkövetőit, illetve Marian Cozma meggyilkolásának tetteseit, akiket kiemelt figyelemmel kísér mind a média, mind az intézeteinkben elhelyezett fogvatartotti populáció is. Szervezetünk zavartalan működésének biztosítása, a személyi állomány és a szabadságvesztésüket töltők életének és testi épségének megőrzése érdekében ezeknek a nagy volumenű bűncselekményeknek az elkövetőit is figyelembe kell vennünk, akikből – sajnos – egyre több és több kerül a média középpontjába, és ezzel nemcsak az elkövetők élveznek kitüntetett figyelmet, hanem szervezetünk is fókuszba kerül.

Vessünk egy pillantást a büntetés-végrehajtás néhány évvel ezelőtti, 2007-es éves jelentésében leírtakra! „A fogvatartás biztonsága értékelésénél mindenképpen külön ki kell emelni, hogy a tárgyévben egy esetben fiataikorú fogvatartottak emberölést követtek el a zárkatársuk sérelmére. Az eset tanúságait külön bizottság vizsgálta. Fogolyszökést 2007-ben 5 esetben 5 fő valósított meg (1 fő zárt intézetből, 3 fő mezőgazdasági jellegű munkáltatást folytató intézet külső munkahelyéről, 1 fő pedig előállítás közben). Ez a szám az előző évhez képest (6 eset/6 fő) csökkent. Az 5 esetből kiemelést érdemel a zárt intézetből történt szökés, ahol több személyi állományi tag együttes hibája, figyelmetlensége járult hozzá az eseményhez, illetve az előállításról történő szökés, ahol szintén a személyi állomány tagjának nem kellően körültekintő munkavégzése okozta az eseményt. A fogvatartottakat viszonylag rövid időn belül elfogták.”⁷

A zárt intézetből történt szökés esetében – mint láttuk – a szolgálatot ellátók folyamatos mulasztásai vezettek az esemény megtörténtéhez. Az ausztráliai eset megmutatta, hogy a CCTV-rendszerrel alig egy órán belül „képes” jelentés készíthető a rendkívüli eseményről. Felmerül a kérdés, vajon mennyi időt vett igénybe a mi 2007-es esetünk kivizsgálása.

Megelőzhettük volna tehát a szökést, illetve azt a fiataikorú fogvatartottat is megmenthettük volna, akinek az életét saját zárkatársai vették el. Az ilyen és hasonló esetek kiküszöbölésére kiválóan alkalmas a CCTV-rendszer, amellyel:

- megelőzhetők az öngyilkosságok – „állandó” megfigyelés alatt tarthatók a fogvatartottak;
- megelőzhetők a fogvatartottak közötti erőszakos bűncselekmények, illetve azok elkövetése esetén a rendszer bizonyítékkal szolgálhat;
- rögzíthetők spontán intézkedéseink, igazolva azok törvényes mivoltát, illetve visszaszorítva a törvénytelenéseket;
- akár hetekkel később is megtekinthetők és elemezhetők az események;

⁷ Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve, 2007. Budapest, BVOP, 2008. 18-19. old.

- kisebb létszámú személyzet alkalmazható – „Több szem, többet lát”, több kamera pedig kevesebb „szemet” igényel;
- működtethető a kép- és hangkapcsolat az igazságügyi feladatokat ellátó intézmények és a bv. intézetek között.

Hogyan lennénk képesek a biztonsági feladatokat jogszerűen és szabályosan végrehajtani a jelenlegi rendszerünk keretei között? Növeljük a létszámot, mert az élő erő alkalmazása máig a legolcsóbb, legegyszerűbb módszer; vagy teremtsük meg egy olyan rendszer alapjait, amely a meglévő személyi állomány leterheltségét csökkentve segítené elő a feladatok szakszerű és jogszerű végrehajtását?

Ne feledjük, hogy az élő erő növelése folyamatos, évről évre megújuló – és növekvő – kiadást jelent, míg egy adott technikai rendszerbe történő beruházás egyszeri ráfordítást és azt követően relatíve alacsony karbantartási költséget igényel.

Sokak számára tiltott területre tévedek az alábbi álláspontommal, ha azt mondom, hogy a biztonsági események kialakulásában, létrejöttében legalább akkora szerepet játszanak a végrehajtó állomány tagjai, mint maguk a fogvatartottak. Az IP-CCTV alkalmazásának nemcsak a szabadságvesztés-büntetésüket töltőkre lenne visszatartó hatása, hanem az állomány tagjaira is hatna, ugyanakkor „átláthatóságot” biztosítana számunkra a közvélemény felé, illetve egyszerűen megoldhatóvá válna olyan bűncselekmények vádjainak tisztázása, amelyeket csak hosszas büntetőeljárási folyamattal lehetett a korábbiak során lezárni – sok esetben nem is a „megfelelő” eredménnyel. Óva intek azonban bárkit attól, hogy a ló túloldalára átesve a személyi állomány tagjai késéseinek regisztrálására, illetve a kollégáink más okból történő megfigyelésére használjunk egy ilyen rendszert.

Végrehajtónak lenni nem jelenti azt, hogy nem kezdeményezünk. Innovatívnak és kreatívnak kell lennünk, hosszú távon gondolkodva – hiszen a szabadságvesztés-büntetés kiszabása a büntetőügyek jelentős részénél nem mellőzhető –, ahelyett, hogy csak reagálunk egy-egy gyorsan meghozott döntéssel az eseményekre.

Takács Dóra

Mit véd a tanúvédelem?

Előszó

„Az első kocsimat az egyik oldalán pirosra, a másikon kékre festettem, hogy egy esetleges balesetnél összezavarjam a tanúkat” – nyilatkozta Lord Mancroft, a botrányairól is ismert brit politikus.

Bár nem minden leendő vádlott ilyen előrelátó, olykor még ennek ellenére is komoly buktatókat rejt magában az út, amely az információhiányból kiindulva, a tények hézagos ismeretén keresztül, a bűncselekménnyel kapcsolatos lényeges körülmények tisztázásáig vezet.

A büntető igazságszolgáltatás szerveinek egyik központi feladata – Katona Géza szerint – a tényállás megállapítása, a megalapozott felelősségre vonáshoz szükséges tények és körülmények tisztázása. „Ebben a megismerési folyamatban fontos helyet foglal el a bizonyítás, amelynek célja bizonyítékok közvetítésével az igazság megállapítása.¹

A büntetőügyekben a tényállás megállapításához igénybe vett valamennyi bizonyíték valós vagy valótlan voltáról a jogalkalmazónak a bizonyíték-értékelés eredményeként meg kell győződnie.

A tanúvallomás mint bizonyítási eszköz

A bizonyítékok azok az objektíve létező tények, tudományosan elismert jelenségek, összefüggések, amelyek a bizonyítandó tény fennállásának megállapítására alkalmasak. A bizonyítási eszköz az a jogi fogalom, amelynek funkciója a benne foglalt bizonyíték rögzítése és továbbítása a büntetőügyekben eljáró hatóságokhoz.²

Az eljárásjogászok értékelése szerint a leggyakrabban igénybe vett bizonyítási eszköz: a tanúvallomás.

Mivel a bizonyítási eszköz alapvetően jogi fogalom, így értékelése is a hatályos eljárásjog és a jogtudomány által kialakított normák érvényre jutásának megvizsgálását jelenti.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (Be.) rögzített alapelvek, a bizonyítás törvényességére vonatkozó általános szabályok, illetve a tanúvallomásra vonatkozó speciális előírások kötelezően írnak elő tevékenységet és magatartást az eljáró hatóság részére. Így meghatározzák a tanú kihallgatásának jogi kereteit, és kivételt meg nem engedően tilalmazzák az erőszak, fenyegetés, vagy más jogilag vagy etikailag tiltott eszköz alkalmazását.

¹ Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperi bizonyításban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990. 15. old.

² Katona Géza i. m. 35. old.

Az értékelést rendkívül megkönnyíti, ha a kihallgatás teljes lefolyását hang- és/vagy képfelvételek őrzik, annak ellenére, hogy az így rögzített kihallgatás nem pótolja a jegyzőkönyvet. Ez a módszer ma még anyagi, technikai okokból nem alkalmazható teljes körűen, de minden olyan esetben, amikor a tanú által közölt bizonyíték jelentősége indokolja, jelenleg sem mellőzhető.

A tanúbizonyítás változó megítélése

A tanú és vallomásának megítélése több ízben is gyökeresen megváltozott, és egyetlen korban sem volt mindig egységes. Az utóbbi ezer évből vett példák arra utalnak, hogy az „isteni mindentudásra” alapozott igazságmegismerési elmélet visszaszorulása után a társadalom által megbízhatónak tartott tanú vallomását biztos eszköznek tekintették az igazság megismerésére.³

A 18. század végétől kezdve az orvostudomány, de különösen a pszichológiai kutatások eredményei révén a tudományos fejlődés a tanú által végzett megismerés számos hibaforrását tárta fel. A társadalmi fejlődés elemzése nyomán pedig nyilvánvalóvá váltak azok az érdekellentétek, amelyek nem kevésbé befolyásolják a tanú igazmondásra irányuló akaratát.

A tanúvallomás értékének megingásával párhuzamosan fokozódtak az elvárások a tárgyi bizonyítással szemben, de végletességük miatt ezek soha nem váltak valóra.

A világ számos országában – így hazánkban is – a szakértői háttér elégtelensége és a tanúk tudati fejlettségének túlértékelése (a realitások és a célok keverése) sokáig a tanúk jelentőségének túlbecsüléséhez vezetett.

Ma elfogadott az a nézet, hogy a tanú képes a bűncselekménnyel kapcsolatos tények megismerésére, és – az anyagi, társadalmi és egyéb konfliktusokat is figyelembe véve – igaz vallomás megtételére.

Mennyi lehet a kisebbség, a valótlan tanúvallomások száma? Mindenesetre több, mint amennyi jogilag bizonyítható, de kevesebb annál, amennyit az ellentétes érdekű perbeli felek feltételeznek.

A tanúvallomás megbízhatósága – avagy a tanú is ember

A jó tanú gyorsan felfogja az általa észlelt esemény jelentőségét, érzéki csalódásoktól mentesen észleli az egyes mozzanatokat, emlékezetében tartósan rögzíti őket, majd önként, vagy a hatóság kezdeményezésére az emlékképeket élethűen felidézi, és érthetően elmondja, vagy leírja azokat.⁴ A jogász valahogy így képzei el az „ideális tanút”, de ez a kép inkább tartozik a fantázia, mint a realitás világába.

³ Katona Géza i. m. 102. old.

⁴ Katona Géza i. m. 105. old.

Még akkor sem könnyű a jogalkalmazó helyzete, ha éppen ezzel a tanúval találkozunk, hiszen ennek a homlokán sem árulkodnak az „ideális tanú” jól felismerhető ismertetőjegyei, hanem ezeket a sajátosságokat is csak alapos értékelés után lehet megállapítani. Az értékelés célja tehát annak kiderítése, hogy a tanú képes-e és akarja-e a bizonyítandó ténnyel kapcsolatban az igazságot vallani. A tanú igazmondási képességét azonban fizikai, fiziológiai, és pszichológiai képességei, adottságai, akaratát pedig – tudatosan vagy anélkül – az érdekei határozzák meg.

A hatályos törvényi megfogalmazás szerint tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet. Nem a tényleges tudomás, hanem ennek feltételezése juttatja a meghatározott személyt tanúi pozícióba. Tanúként tehát bárki kihallgatható nemre, korra, vallásra, állampolgárságra tekintet nélkül, akiről feltehető, hogy a bizonyítandó tényről tudomása lehet. A tanú kihallgatása során nem csupán az általa észlelt tényekről, ténykörülményekről, hanem az ezekről alkotott véleményéről is számot adhat, azonban a bizonyítás szempontjából törvényi előírás szerint kizárólag a tényelőadás vehető figyelembe, vagyis a hatóság feladata, hogy a tanú észlelésein alapuló vallomását elhatárolja a következtetéseitől. A tanú nemcsak közvetlenül, hanem közvetett módon is tudomást szerezhet a bizonyítandó tényről, vagyis a más által közvetlenül észlelt tényekről is beszámolhat.

A tanú életkora

Az eljárási törvény a tanúskodás feltételeként nem határoz meg életkort, amiből következik, hogy gyermekkorú és aggastyán elvileg egyaránt kihallgatható tanúként. A Be. ugyanakkor a gyermekkorú személy tanúként való kihallgatását kivételként szabályozza. A gyermekkorú tanú kihallgatása pótolható közvetett bizonyítási eszközök útján, nevezetesen pl. pszichológus szakértő meghallgatása a tekintetben, hogy a gyermek az általa történt vizsgálat során milyen információkat szolgáltatott. A gyermekkorú tanúként való meghallgatása esetén a hamis tanúzás és a mentő körülmény elhallgatásának törvényes következményeire történő figyelmeztetést értelemszerűen mellőzni kell. A tizennegyedik életévét meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható, de kihallgatása esetén a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést mellőzni kell.

A vádirat benyújtását megelőző nyomozati szakban a tizennegyedik életévét be nem töltött személy fejlődésének védelme, a gyermekkorú kímélete érdekében a törvény a kihallgatást a nyomozási bíró hatáskörébe utalja. A 14. életévüket be nem töltött gyermekek tanúkénti kihallgatása során a nyomozási bírónak az eljárási törvényben rögzített speciális eljárási szabályokat meg kell tartania. Ezek közé tartozik, hogy az ilyen tanúkat nem kell figyelmeztetni a hamis tanúzás következményeire, szembesítésükre kizárólag akkor kerülhet sor, ha ez nem kelt bennük félelmet, s gondozzuk, törvényes képviselőjük annak ellenére jelen lehet az ülésen – arról nem is küldhető ki –, hogy később esetleg tanúként hallgatják ki.

Az ily módon kihallgatott tanú vallomástételét tárgyalási szakban az eljárás-jog két feltétel együttes megvalósulásához köti: a tanú a tárgyalás időpontjában tizennegyedik életévét betöltötte és a kihallgatása különösen indokolt. Feltétlenül ilyennek tekintendő, ha a tanú az ügy eldöntéséhez elengedhetetlenül szükséges olyan adatok birtokában van, amely más tanú kihallgatásával, vagy egyéb módon nem szerezhető be.

A gyermek, ha – életkoránál és fejlettségénél fogva – képes észlelésre és emlékképei élethű, tudatos felidézésére és kifejezésére, tanúként meghallgatható.⁵ Ennek megítélésére – szükség esetén – gyermekpszichológus szakértő vehető igénybe. A szakemberek többsége a gyermekek jó megfigyelési és észlelési képességét hangoztatja, figyelmeztetve azonban a képzelődés, a fantáziaképek és a valóság összekeverésének veszélyére.

A tanú szavahihetősége

A tanú fizikai, pszichikai állapotából, mikrokörnyezetében – család, lakóhely, munkahely – és makrokörnyezetében betöltött helyzetéből a tanú általános szavahihetőségére lehetne következtetni.⁶ A bizonyítás azonban nem elégedhet meg ezzel, hiszen a tanú konkrét bűnügyben olyan érdekellentétbe vagy konfliktushelyzetbe kerülhet, ahol a motivációk harcának eredményeként valótlan vallomást tesz. Ezért a tanú konkrét szavahihetősége önmagában ugyan teljes bizonyossággal nem állapítható meg, de alkalmas arra, hogy használható részmodszerként előmozdítsa az általa közölt bizonyíték bizonyító erejének megállapítását.

A tanú érdekeltsége

A problémakör kapcsán két fontos nézőpontot szükséges figyelembe vennünk: egyrészt a sértetti pozícióból fakadó érdekellentét, másrészt a családi, társadalmi és anyagi helyzetből eredő érdekellentétek lehetőségét.

Büntetőeljárási jogunk nem tekinti önálló bizonyítási eszközfajtnak a sértett vallomását. A bűncselekmény elkövetésével összefüggő tényekre és körülményekre vonatkozó nyilatkozatát tanúvallomásként rendeli figyelembe venni. A bizonyítékok szabad mérlegelésének az elvével ellentétben, ha a sértett érdekeltségéből az eljáró hatóság minden esetben vallomásának valótlanosságára következtetne.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a sértett tanúvallomását az őt ért hátrány vagy sérelem mértékének felnagyítása, saját felelősségének csökkentése, rendszerint a terhelt szerepének túlhangsúlyozása jellemzi. Ezért a bűncselekmény elkövetési körülményeinek változatossága, a sértett jogséremlének eltérő foka, a sértett reagálásának intenzitása – mind olyan körülmény, amelyet az értékelés során figyelembe kell venni. Az igazmondás kötelezettsége és a tanú közvetlen érdeke gyakran konfrontálódik egymással. 'Abban az esetben, ha ez

⁵ Katona Géza i. m. 107. old.

⁶ Katona Géza i. m. 117. old.

nyilvánvaló – például hozzátartozói kapcsolat esetében – ott az értékelés során ez nem jelent nehézséget. Így a törvény taxatív felsorolja azokat a személyeket, akik mentesülnek a tanú vallomástételi kötelezettsége alól, és azon személyek körét is meghatározza, akik a tanúvallomás megtagadására jogosultak.

Téves következtetés levonása általában akkor következik be, ha a törvény által nem respektált érdekkonfliktus motiválta a tanút. Így például azonos formális vagy informális csoporthoz tartozás, azonos foglalkozás folytatása, egyazon településen lakás. Ilyenkor az igazmondás kötelezettsége szembekerül egy kisebb közösség érdekeivel, és az erkölcsi elvárás az elvontsága, a jogi elvárás pedig a szankció elmaradása miatt rendszerint háttérbe szorul a közvetlen környezet által támasztott ellentétes igénnyel – a valótlan vallomástétellel – szemben. Az eljáró hatóságok ugyanis, az egyébként is nagy munkateher miatt, csak a feltűnően durva, súlyos következményekkel járó esetekben kezdeményezik a hamis tanúzás elkövetőjének felelősségre vonását.

A tanú érdekeltségének vizsgálatakor célszerű figyelemmel lenni arra is, hogy hogyan, kinek a kezdeményezésére kapcsolódott be a bizonyításba. Ezzel kapcsolatban az alábbi módozatok fordulhatnak elő:

- a tanút a nyomozás során derítették fel;
- a tanút a terhelt, a sértett, a magánvádló vagy más érdekelt nevezte meg;
- a tanú önként jelentkezett.

A hivatalból felderített tanúkat a büntetőügyben érdekelt személyek ritkábban befolyásolják, a körütekintő értékelés azonban ekkor sem felesleges, hiszen azt a „tapasztaltabb” terhelt is tudja, hogy a hatóság által felderített tanúk vallomása kevésbé szigorúan kerül górcső alá.

Gyakran előfordul, hogy a bűnügyben érdekelt személyek valamelyikének felkérésére környezetéből valaki önként vállalja a hamis tanúzást. Ez leggyakrabban az ún. alibit igazoló tanúk esetében tapasztalható, de bűncselekményből származó tárgyak tulajdonjogának hamis igazolásakor sem ritkaság.

Az önként jelentkező tanú vallomásában közölt valótlan tények egyik oka a tanú érdekeltsége lehet, más esetekben, amikor a tanú és az ügyben szereplő személyek között nyilvánvaló kapcsolat nincs, akkor a tanú feltűnési vágya, esetleg abnormális mentális állapota mutatható ki. Ez utóbbi főleg olyan, súlyos bűncselekményeknél fordulhat elő, amikor a hatóságok a tömegkommunikációs eszközök segítségével keresik a tanúkat.

A vallomástételi szituáció

A szituáció-értékelés egyik eleme a tanú kihallgatása során tanúsított magatartásának megfigyelése, természetesen szoros kapcsolatban a kihallgatás többi lényeges körülményével, így a feltett kérdések tartalmával, a tanú konkrétan megállapítható vagy csak vélt érdekével.⁷

⁷ Katona Géza i. m. 121. old.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a valótlan vallomástétel mögött a tanú abnormális pszichikai alkata is állhat. Az egyszerűen élénk képzelőerővel rendelkező tanúhoz egészen közel helyezkedik el az a pszichopata tanú, aki az általa észlelt tényeket, mentális abnormalitásból eredő kényszerképzetekkel helyettesíti. Bonyolítja a helyzetet, hogy gyakran kábítószer-élvezőknél vagy alkoholistáknál az abnormális pszichikai állapot sem jelentkezésének tényében, sem súlyossági fokában nem állandó. Ilyen esetekben a jogalkalmazó tapasztalatai nem pótolják a pszichiáter vagy pszichológus szakértő különleges ismereteit, de bizonyos fokú tájékozottság szükséges ahhoz, hogy az ügyész vagy a bíró megalapozottan kezdeményezhesse szakértők bevonását.

A vallomástételi szituációt jelentősen befolyásolják a tanú karakterológiai vonásai. A kihallgatást végző gyakran hajlamos arra, hogy a tényekről határozottan, biztos fellépéssel nyilatkozó tanúk szavahihetőségét magasabbra becsüljék, mint a bizonytalan, a tényekről vontatottan, szavait saját kezdeményezésből módosító tanúét.

A tanúvédelem jogintézményei

A bűnözés struktúrájának közelmúltbeli átalakulásának következtében jelentősen megnőtt a szervezeten, illetve erőszakosan, fegyveresen elkövetett bűncselekmények száma.

A maffiával, a terrorizmussal és a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos büntetőpercek hívták fel a figyelmet a tanúvédelem hiányosságaira.⁸ Olyan helyzetben, amikor a büntető igazságszolgáltatásban dolgozó bírának, ügyésznek is tartania kell az eljárás alá vontak közvetlen vagy közvetett fenyegetéseinek beváltásától, a szinte teljesen kiszolgáltatott helyzetben lévő tanú bűncselekmény áldozatává válásával kapcsolatban nem lehetnek illúzióink. Ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy a védelem híján lévő tanú, akinek személye a vádlott és képviselője számára tökéletesen azonosítható, nem szívesen vállalja az igazság oltárán az áldozat szerepét.

A lelkiismeretére hallgató, igazat valló tanú méltán vár védelmet a hatóságoktól. A tanú alapvető emberi joga, hogy életét, testi épségét és emberi méltóságát megvédjék, ehhez ugyanakkor fontos bűnüldözési és igazságszolgáltatási érdekek is fűződnek.⁹

Nemzetközi előzmények

A tanúvédelem először az Egyesült Államok törvényhozásában jelent meg, 1970-ben a szervezett bűnözés megfékezéséről szóló törvény keretein belül, egy tanúvédelmi program – a Witness Security Program (WSP) – megindításával. A program végrehajtója az ún. Marshall-szolgálat volt.

⁸ Kertész Imre: A tanú védelemre szorul. Magyar Jog, 1993. 4. 193. old.

⁹ Farkas Ákos – Róth Erika: A tanúvédelem a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992. 10. 583. old.

A védelem a tanún kívül megilleti a családot, a tanúval szoros kapcsolatban álló személyt. A tanú személyazonosságát, lakóhelyét, foglalkozását megváltoztatják, egy teljesen új életkezdetet biztosítva. A védelem a tanút egész életére megilleti.

Angliában is lehetőség van a tanú anonimitásának megőrzésére, ilyenkor csak engedéllyel lehet a nevüket, illetve a címüket közölni. Az IRA által elkövetett bűncselekmények esetén lehetőség van a tanú személyazonosságának megváltoztatására is.

Németországban a büntetőeljárás törvényt 1992-ben egészítették ki tanúvédelmi rendelkezésekkel. Ennek keretében lehetőséget biztosít a törvény a tanú személyes adatainak titokban tartására, továbbá jogi képviselő igénybevételére, illetve a lakóhely titkosítására.

Hazai helyzetkép

A tanúk „elhallgattatását” a köztudat korábban inkább csak az amerikai gengszterperek vagy az olasz maffia elleni eljárások jellemzőjeként tartotta nyilván. Bár tudhattunk arról, hogy némely ügyekben a tanúkat esetleg megpróbálták elriasztani kötelezettségeik teljesítésétől, ezt kivételesnek lehet mondani. Így azután sokak számára szinte sokkoló felfedezésként hatott, hogy a körülmények változása nálunk is gyakori jelenséggé tette a tanúk megfélemlítését. Igaz, ugyanilyen sokkoló hatású az a kényszerű felismerés is, hogy a szervezett bűnözés is jelen van környezetünkben, amivel a tanúvédelem szükségességét egyébként sokszor indokolják. Ennek az indoknak az érvényességét nem tagadva is jó tudni, hogy a tanúk megfélemlítése nem csupán a szervezett bűnözéssel hozható összefüggésbe, minthogy a „magányos” bűnözők vagy akár csak az alkalmi elkövetők ugyancsak szívesen kísérlik meg a tanúk elhallgattatását.

A tanú közreműködése nélkül bizonyos ügyek felderítése és bizonyítása gyakorlatilag lehetetlenné válna, emiatt pedig az igazságszolgáltatásban is olyan zavarok keletkezhetnének, amelyeknek a társadalomra gyakorolt negatív hatásai felmérhetetlen károkat okozhatnának.

A tanúvédelem szabályai közvetlenül a tanúzási kötelezettség teljesítésével magát a veszélynek kitévő személy jogi és fizikai védelmét szolgálják, egyben az igazságszolgáltatás zavartalan működését is biztosítják.

Hatályos tanúvédelmi rendszerünk több, egymásra épülő pilléren áll:

- a tanú személyi adatainak és indokolt esetben a nevének zártan történő kezelése [Be. 96. § (1)],
- a tanú különösen védett tanúvá nyilvánítható bizonyos, törvényben meghatározott feltételek esetén (Be. 97. §),
- a tanú külön jogszabályban biztosított védelemben részesíthető különösen indokolt esetben (Be. 98. §) és
- a tanúvédelmi program (Be. 98/A. §).

A tanú *személyi adatainak zárt kezelésével* általában már elérhető, hogy a tanú biztonságban érezze magát, mivel legfontosabb személyi adatai, elsősorban lakcíme nem kerül nyilvánosságra, így a kihallgatása előtti vagy utáni zaklatások, atrocitások elkerülhetőek. Az adatok zártan kezelése kérelemre, vagy hivatalból történhet.

Amennyiben a tanút *különösen védetté nyilvánítják*, úgy a magasabb védelmi szinttel speciális eljárásjogi helyzetbe kerül. Hiszen a tanú a büntetőeljárás során személyében és fizikai valójában egyaránt mindvégig anonim marad, a tárgyalásra nem idézhető, a tárgyaláson nem hallgatható ki, hozzá kérdés közvetlenül nem intézhető, és nem szembesíthető. A feltételek sorában első helyen szerepel, hogy a tanú vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozzék. Általában megállapítható a kiemelkedő súlyosság, ha a bűncselekmények elkövetésére a nemzetközi bűnözéssel összefüggésben kerül sor, vagy felismerhetőek a szervezett bűnözés ismérvei, és az elkövetett cselekmények tárgya a terrorizmussal, zsarolással, prostitúcióval, pedofíliával, pornográfiával, pénzmosással, kábítószer- vagy fegyverkereskedelemmel, illetve az ezekkel összefüggésben elkövetett élet és testi épség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos. További feltétel, hogy a tanú vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. Ez egyben azt is jelenti, hogy pótolhatóság esetén a hatóság nem a tanú különösen védetté nyilvánítását, hanem a tanúként való kihallgatását mellőzi. Előírás ezen felül, hogy a tanú személye, tartózkodási helye a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen legyen. Ellenkező esetben a tanú különösen védetté nyilvánítása célját és értelmét vesztené. A tanú különösen védetté nyilvánításának célja ugyanis éppen az, hogy a kihallgatandó tanú beazonosíthatatlan és megközelíthetetlen legyen, kizárva ezáltal a fenyegetés, megfélemlítés lehetőségét.

Kötelező mérlegelés körébe esik, hogy a tanú ismertté válása milyen potenciális veszélyt jelentene a tanúra, illetve hozzátartozójára. A különösen védett tanú bíróság általi kihallgatásán a nyomozási bírón és a tanún kívül csak az ügyész lehet jelen. Az ügyész a vád bizonyítására a különösen védett tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyvi kivonatot használja fel akként, hogy a vádemeléskor azt a vádirathoz csatolva nyújtja be a bíróságnak. A vádlottnak és védőjének csak ezt követően nyílik meg a lehetősége arra, hogy a tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyvi kivonatot megtekintse. Ekkor írásban kérdés feltevését indítványozhatják.

A tanú *személyi védelemben* részesítésére csak különösen indokolt esetben kerülhet sor. Ilyennek tekinthető az érintett személy megfenyegetése, zaklatása, zsarolása, avagy az élete, testi épsége, egészsége ellen megkísérelt, illetve előkészületi szakba került bűncselekmény alapos gyanúja. A veszélyhelyzetben lévő tanú nem csupán a büntetőeljárás cselekményeiken számíthat az általa segített, büntetőjogi igényét érvényesítő állam oltalmára, hanem e különleges védelem – a veszélyeztetettsége folytán, annak mértékéhez igazodva – a magánéletében is

megilleti. A védelem feltételeit rögzítő 34/1999. (II. 26.) Kormányrendelet a tanúvédelemre vonatkozó különleges normákat mindazokra a személyekre kiterjesztette, akik releváns információkkal bírnak, vagy éppen a büntető igazságszolgáltatás körében hivatásszerűen végzett munkájuk okán kerülhetnek fenyegetett, veszélyeztetett élethelyzetbe.

Ily módon a rendelet személyi hatálya kiterjed a tanún kívül a büntetőeljárásban részt vevő további személyekre, így a terheltekre, a védőkre, a sértettek, az egyéb érdekeltek, ezek képviselőire, a szakértőkre, szaktanácsadókra, a tolmácsokra, de a büntetőeljárást folytató hatóságok tagjaira, az ügyészekre és a bírákra is.

A szabályozás a legégetőbb gondok enyhítésére törekedett. Az azonban már a rendelet megszületésekor nyilvánvalónak tűnt, hogy a tanú (valamint a hozzá közel állók) védelme vélhetően további jogalkotási lépéseket is igényel majd. Ezen igénynek megfelelően jött létre a *Védelmi Program*, amelynek jogszabályi alapját a 2001. évi LXXXV. tv. (a továbbiakban: tanúvédelmi törvény) adta, kiegészítve ezzel az elsősorban a fizikai őrizetre koncentráló személyi védelmet. A Program a védelem legmagasabb lépcsőfokaként akkor kezdődik, amikor a hagyományos védelmi formák már kilátástalannak mutatkoznak, és a fenyegetett helyzetben lévő személy számára a személyes biztonságát szolgáló, kivételesen az identitását is érintő különleges intézkedés válik szükségessé.

A Védelmi Program az érintett, illetve a hatóság között megszületett atipikus magánjogi megállapodással jön létre. A Programba való belépésnek konjunktív feltételei vannak:

- a védelemre okot adó büntetőeljárásnak kiemelkedő súlyú bűncselekménnyel kell összefüggésben állnia;
- az adott vallomás a tényállás felderítését, bizonyítását, az elkövető kilétének megállapítását és felelősségre vonását jelentősen segítette vagy segítheti, és megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése nem lehetséges;
- az érintettel szemben személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el, vagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el.

A Program személyi hatálya a büntetőeljárásban részt vevő tanúkra, sértettek, és az igazságszolgáltatással együttműködő bűnelkövetőkre terjed ki, rájuk tekintettel azonban más személyek, elsősorban a közeli hozzátartozók is bebocsátást nyerhetnek.

A Program megvalósítása a Tanúvédelmi Szolgálat feladata, amely a rendőrségen belül, a bűnügyi szervezet keretében működik.

A Program lényege, hogy a veszélyeztetett tanú (sértett, terhelt) a büntetőeljárásban olyan vallomást tegyen, amely a bűnüldözést nagymértékben segíti, ennek érdekében a főbb óvintézkedések között az érintett biztonságos helyre

költöztetése, adatainak zárlata, a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresés jelzésének előírása, vagy a névcsere elrendelése éppúgy szerepel, mint az új személyes adatok nyilvántartásával járó személyazonosság-csere. Az alkalmazandó intézkedés mindig az adott esetben fennálló veszélyhelyzet tényleges fokához igazodik. A megállapodás magánjogi jellegéből fakadóan azonban a normaszöveg azt is rögzíti, hogy a védett személy biztonságát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély esetét kivéve nem alkalmazható a védelem olyan módja, amelyet az érintett a megállapodásban kizár, vagy az ellen egyébként tiltakozik.

A nemzetközi együttműködés intézményének kiemelkedő jelentőséget kell tulajdonítanunk a tanúvédelem körében. Az érintett külföldre telepítésére akkor kerülhet sor, ha a Szolgálat a fenyegetett helyzetben lévő személyt Magyarországon már nem képes megvédeni. A védett tanúk cseréje során a nemzetközi gyakorlat általában az, hogy a megkereső állam felkéri a megkeresett állam szolgálatát arra, hogy a területére költöztetendő érintett védelmét lássa el.

Alapvető követelmény, hogy a Programba való bekerülés nem szolgálhatja az érintett vagyoni gyarapodását, a Program keretében nyújtott támogatás kizárólag csak az érintett létfenntartásához, társadalmi beilleszkedéséhez elengedhetetlenül szükséges mértékig terjedhet.

A programszerű védelem haladéktalanul megszűnik, ha annak feltételei már nem állnak fenn, vagy az érintett lemond a Program szolgáltatásairól. Természetesen a védelem akkor is megszűnik, ha a megállapodást a Szolgálat mondja fel, például azért, mert az érintett nem tesz vallomást, vagy korábbi vallomását visszavonja, esetleg a védelem tartama alatt olyan szándékos bűncselekmény elkövetése miatt indul ellene büntetőeljárás, amely a védelem érdekeit sérti, továbbá, ha a megállapodásban rögzített magatartási szabályoktól indokolatlanul eltér, esetleg tájékoztatási kötelezettségét önhibájából megszegi.

A tanúvédelmi program nem érinti a védett személy büntetőeljárási jogait és kötelezettségeit; azzal, hogy a programban részt vevő személyt a védelmet ellátó szerv útján kell idézni/értesíteni, iratot csak a védelmet ellátó szerv útján lehet számára kézbesíteni, a megjelenésével és közreműködésével kapcsolatosan felmerült költség bűnügyi költségként nem számolható el, hiszen a költséget a védelmi programot végrehajtó szerv költségvetéséből kell fedezni.

Börtön a börtönben? – védett tanúk a büntetés-végrehajtásban

A törvény természetesen azon személyek részére is védelmet kínál, akik előzetes letartóztatottnak vagy éppen elítéltekként valamely büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodnak, s éppen e státusuk alatt vesznek részt a kiemelt súlyú bűncselekményeket vizsgáló büntetőeljárásokban, avagy utóbb, az előzetes letartóztatás, illetve a büntetés-végrehajtás tartama alatt az ilyen eljárásokban való korábbi részvételük okán kerülnek komoly veszélyhelyzetbe.

A tanúvédelmi törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a Tanúvédelmi Szolgálat különleges óvintézkedésként a Védelmi Programba bevont fogvatartottat az elhelyezésül szolgáló büntetés-végrehajtási intézetből az adott – „védetti körletet” fenntartó – büntetés-végrehajtási intézetbe szállítsa.

E vonatkozásban azonban adatvédelmi aggályok merülnek fel, tekintettel arra, hogy a Védelmi Program büntetés-végrehajtási intézetben történő végrehajtásának részletes szabályairól szóló 4/2002. (III. 28.) IM rendelet 6. § (1) bekezdése alapján a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság kijelölt szervezeti egységének vezetője a Szolgálat vezetőjének egyetértésével jelöli ki a „védetti körletet” fenntartó intézetet.

A tanúvédelmi törvény 37. §-a értelmében a minősített adatokra vonatkozó szabályokat alkalmazni kell a Program elrendelése, valamint az annak végrehajtása során keletkezett adatokra is. (Ez a szabály egyébként indokolatlanul kiterjeszti a minősített adatok körét, amely a gyakorlatban nehézséget okoz az ügyintézésben.)

Erre való tekintettel az érintett által aláírt titoktartási nyilatkozatban szerepel, hogy a Védelmi Program végrehajtása során a tartózkodási hely államtitoknak minősül.

Figyelemmel arra, hogy ezen szabályok túl általánosan jelölik meg, hogy a Védelmi Program végrehajtása során mely adatok minősülnek minősített adatnak, ez a kérdés a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott védett személyek elhelyezésével kapcsolatban is problémát jelent.

Ha a Szolgálat által kezelt összes adat minősítve lenne, az a mindennapos munkavégzést nagymértékben megnehezítené. A többéves gyakorlati tapasztalatra támaszkodva jár el ezért a Szolgálat akkor, amikor az indokoltság és észszerűség figyelembevételével próbálja meghatározni a minősített adatok körét.

Ilyen jogalkalmazási gyakorlat által kialakított álláspont, hogy nem képez államtitkot az, hogy a fent említett „védetti körlet” melyik büntetés-végrehajtási intézetben van kijelölve, szemben azzal az adattal, amely a konkrét büntetés-végrehajtási intézeten belül pontosan jelöli, hogy melyik körleten, melyik zárkákban vannak elhelyezve a védett személyek.

Biztonsági szempontból ugyanis nincs jelentősége annak, hogy esetlegesen kívülálló személyek is tudják, hogy melyik intézetben vannak elhelyezve védett fogvatartottak. Az ellenben már fontos követelmény, hogy az adott intézeten belül ne ismerjék a konkrét elhelyezést egy lehetséges támadás (pl. belövés) elkerülése érdekében.

A gyakorlati tapasztalatok azt bizonyították, hogy lehetetlen titokban tartani azt, hogy az adott „védetti körlet” melyik büntetés-végrehajtási intézetben van kijelölve, hiszen arról az adott intézet teljes személyi állománya, más fogvatartottak, de a Programban érintettek kapcsolattartói (ügyvédek, rokonok stb.) is tudhatnak. Ezen túlmenően a kiszállítások ún. demonstratív jellege miatt akár

az „utca embere” is bármikor tudomást szerezhethet arról, hogy hol vannak fogva tartva a Védelmi Program érintettjei, így gyakorlatilag behatárolhatatlan az a személyi kör, amelynek tudomására juthat a „védetti körlet” elhelyezése.

Ilyen körülmények között kiemelt jelentőséggel bír, hogy az ott elhelyezett fogvatartottak adataihoz illetéktelen ne férjen hozzá. Ennek érdekében az intézet köteles annak biztosítására, hogy az adatok elkülönített, manuális nyilvántartásba kerüljenek, ahol azokat zárt borítékban tárolják, és csak az intézet által kijelölt személyek kezeljék.

Fenti tapasztalatok alapján valószínűsíthető, hogy a szabályozás értékválasztása és a tisztességes eljárás követelményei közötti ellentmondások dilemmáját a gyakorlat bizonyos kompromisszumokkal lesz képes oldani, ha nem is feloldani.

A hatályos szabályozással kapcsolatos problémák

A terhelt jogaként tartjuk nyilván, hogy szembenézhesen vádlóival. Ha a tanú a vádlottra terhelő vallomást tesz, a védelem érdekei megkövetelik, hogy mód nyíljon a tanúhoz intézett kérdések feltételére, és a válaszokra való reagálásra, akár további kérdésekkel is. A tanúnak ezzel szemben a tanúzási kötelezettséget ellensúlyozó jogokat kell kapnia. Közöttük azt is, hogy módja legyen veszélyek nélkül tanúskodnia. A jogalkotó a tanú megvédését fontosabbnak tartja, mint a terhelt és a tanú konfrontációjának biztosítását. Így született meg az a megoldás, amit a két követelmény szerinti kompromisszumnak szán a törvény, és ami bizonyos mértékben még erkölcsileg is igazoltnak tekinthető: az „ártatlan” tanú védelme fontosabb, mint a (bűncselekmény megalapozott gyanújával) terhelt joga arra, hogy a tanúval személyesen találkozhasson.

Megjegyzendő, hogy a különösen védett tanúk között lehetnek olyan személyek is, akik maguk sem „ártatlanok”, ám tőlük olyan vallomás származhat, amely miatt tanúként való szerepeltetésükhöz jelentősebb nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek fűződik, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez.

További problémát jelenthet, hogy a tanú és a terhelt között a kommunikáció is csak igen szűk korlátok között lehetséges. A kérdések feltevésének indítványozása ugyanis nem azonos a kérdések (akár írásbeli) feltevésével, feltehetően azért, hogy a tanú személyazonosságának megállapítását célzó kérdések kiszűrhetők legyenek. Az indítvány azonban nem köti a bíróságot, s így az bármely kérdés feltételét elutasíthatja. A kérdésfeltevés indítványozása vélhetően bizonyítási indítványnak minősül, így elutasítása önálló jogorvoslattal nem is támadható. Ez pedig a védelem oldaláról megítélve eléggé aggályos.

A jogalkotó a jogalkalmazó találékonyságára és jogérzékére bízta annak megoldását is, hogy abban az esetben amennyiben a különösen védett tanú vallomása – az arról készült jegyzőkönyv alapján – aggályos (kombinál a tanú, befolyásolták, kényszerítették, alapos okkal lehet arra következtetni, hogy bizonyos adatok más forrásból származnak stb.), s mint ilyet, nem veszi figyelembe,

akkor ezt az ítélet indoklásában hogyan támasztja alá úgy, hogy az anonimitás követelményei ne sérüljenek. Feltételezem, hogy a különösen védett tanú vallomása is – alapos ok esetén – megkérdőjelezhető, ellenkező esetben ugyanis sérülne a bizonyítékok szabad értékelésének elve, vagy másik lehetőségként: gyorsul a munkatempó, hiszen elég csak a különösen védett tanú vallomását elolvasni, és máris kész az ítélet.

Az utóbbi évek gyakorlati problémájaként merült fel a különösen védett tanú intézményének és a Védelmi Programnak az egymáshoz való viszonya, azaz együttes alkalmazásuk lehetősége vagy kizártsága. Ez utóbbit támasztja alá, hogy az anonim tanú nem jelenhet meg tárgyaláson, míg a Védelmi Program érintettjének kötelessége úgy megtennie a vallomását, hogy ennek során az „arcát kell adnia” a vallomásához.

A Védelmi Program alapjait meghatározó sürgősségi és különleges óvintézkedések alkalmazása az anonim tanú esetében fogalmilag kizárt. Az anonim tanúnál a minősített adatok körébe személyes adatai, személyének megállapíthatósága tartoznak, míg a Védelmi Programnál az új személyazonosságra utaló adatok minősülnek ilyennek, így e körülmény is a két intézmény eltérő céljára, szerepére utal.

Fentiek alapján a két jogintézmény egyidejű alkalmazása azok eltérő célja és sajátosságai, valamint a jogalkotói szándék különbsége okán fogalmilag kizárt. Amennyiben egy anonim tanú esetében az anonimitás nem fenntartható, vagy az anonim tanú személye bármely módon ismertté válik, akkor kerülhet sor mintegy következő fokozatként a Védelmi Program adta lehetőségek alkalmazására.

Az érdekkonfliktus feloldásának elméleti megoldásai

A két alapkérdés az, hogy a különösen védett tanú befolyásolása kizárható legyen, illetve, hogy a védelemhez való jog érvényesülése megvalósulhasson.

Megoldást jelenthetne, ha a különösen védetté nyilvánítási eljárás lefolytatására jogosult bíró – akár nyomozási, akár a megyei bíróság elnöke által kijelölt helyi bírósági bíró – már a nyomozati szakasz kezdetétől részt venne az eljárásban.

Mint egyetlen erre jogosult személy, csak és kizárólag a tanúk kihallgatásával foglalkozna minden olyan ügyben, ahol felmerül a gyanú, hogy különösen védett tanúvá nyilvánításra sor kerülhet. A bűncselekmény elkövetése, illetve felfedezése után minél rövidebb időn belül (maximum pár óra elteltével) elsőként hallgatná ki a tanúkat, és ha bármelyikük megfelelne a különösen védetté nyilvánítás törvényi követelményeinek, akkor az erre irányuló eljárást azonnal lefolytatná. Így a folyamatból nemcsak a „feledékenységi”, az esetleges informális úton szerzett tudomással való kiegészítés, hanem a direkt fenyegetés, vagy „ráhatás” nyomán keletkező vallomásváltozás is kizárható lenne.

Tisztában vagyok vele, hogy ez különösen nagy munkateher, és meglehetősen időigényes, de véleményem szerint, ha a különösen védett tanú vallomása az egyik legfőbb bizonyíték, akkor fontos, hogy a különösen védetté nyilvánított

tanú valóban az a személy legyen, akinek a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható, továbbá arról tegyen vallomást, amit valóban saját maga észlelt, tudott, és vallomását semmilyen módon ne befolyásolja senki.

Zárszó

A jogállamiság elvének teljesebb kibontakozásához a feltételek adottak, jelentős erőfeszítések szükségesek azonban még annak érdekében, hogy legalapvetőbb elemei, a jogbiztonság és az igazságosság, a jelenleginél magasabb szinten érvényesülhessenek.

A tapasztalatok indokoltá teszik, hogy létrejöjjön egy olyan állami garancia-rendszer, amely biztosítja az egymással adott esetben szöges ellentétbe kerülő alapelvek lehető legteljesebb érvényesülését.

Kétségtelen tény, hogy egyetlen rendszer sem működhet kompromisszumok nélkül, mégsem szabad feladnunk azt a célt, hogy mielőbb létrejöjjön az ellentétes érdekeket egyaránt szem előtt tartó megoldás.

Karel Čapek novellájában így vélekedik Mates vizsgálóbíró: „...hogy kinek hiszek? A véletlennek barátom; azoknak az önkéntelen, ösztönös, vagy hogy is mondjam, ellenőrizhetetlen megnyilvánulásoknak, tetteknek, szavaknak, amelyekkel az ember imitt-amott elárulja magát. (...) Az én módszerem a következő: ülök, és hagyom az embereket, hadd meséljék el, amit előre kiagyaltak és előkészítettek, úgy teszek, mintha hinnék nekik.”¹⁰

¹⁰ Čapek, Karel: *A tökéletes bizonyíték*. In: Betörők, bírák, bűvészek és társaik. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1969. 38. old.

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Eötvös József
(1813 – 1871)

„Haszontalan dolog az élet, ha azt
magunk hasznossá tenni nem iparkodunk.”

(Eötvös József)¹

Jogász, író, politikus; a reformkor, az abszolutizmus és a kiegyezés időszakának egyik kiemelkedő egyénisége; az első független magyar kormány kultuszminisztere, a kiegyezést követően vallás- és közoktatásügyi miniszter; a magyar realista regényírás első nagy mestere. A MTA tagja, a Kisfaludy-társaság elnöke. A magyar börtönügyi szakirodalom egyik megteremtője, a fogházjavító mozgalom élharcosa.

Eötvös József báró Eötvös Ignác főtárnokmester és báró Lilien Anna palotahölgy házasságából született Budán 1813. szeptember 3-án. Eötvös József elődei nemzedékről nemzedékre a Habsburg-ön-

kényt készségesen, nemritkán kegyetlenül szolgáló katona és hivatalnok arisztokraták voltak.² Apjáról, báró Eötvös Ignácról az volt a köz vélekedése, hogy Magyarország legellenszenvesebb embere. „De az anya finom érzékű és finom kultúrájú német arisztokrata asszony volt [...], Goethe és a német szentimentalizmus szeretetét, az érzelmes önzetlenség eszményét oltotta belé”³

¹ Eötvös József: Aforizmak. (Vál. Sötér István.) Budapest, Országos Eötvös József Emlékbizottság, 1988.

² Eötvös József dédapja, vásárosnaményi Eötvös Miklós 1768-ban kapta a bárói rangot Mária Teréziától a török elleni és a hétéves háborúban tanúsított vitézségeért. Nagyapja, Ignác (1763–1838) 1802-től belső titkos udvari tanácsos, 1823-ban Gömör és Hont vármegye főispán helytartója. Tevékenyen részt vesz az 1825–27-es és az 1832–36-os országgyűlés munkájában, illetve 1823-ban a nemesi ellenállás letörésében. Eötvös József apja, Eötvös Ignác II. (1786–1851) 1804-ben szerez jogi doktorátust, 1825-től Sáros megye főispáni helytartója, 1830-tól udvari kancellár és belső titkos tanácsos, 1831-ben ő veri le a felvidéki kolerazendülést és a pesti egyetemisták tüntetését, amelyben fia is részt vett. – Eötvös József. Magyar Elektronikus Könyvtár. (mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/irodtud/magyarir/html/eotvos.htm)

³ Uo.

Házitanítójától, a Martinovics-féle összeesküvés egyik résztvevőjétől, Pruzsinszky Józseftől – aki nagy hatással volt a fiatal Eötvös fejlődésére és a későbbi életére – az általános közismereti tantárgyak anyagán túl a francia felvilágosodás eszmerendszerét ismerhette meg. A liberális gondolkodású nevelő volt az, aki felkeltette tanítványa érdeklődését a politika és a filozófia kérdései iránt. Eötvös József „Bámulatosan jó tanuló volt, aki mindig többet tanult, mint amennyire tanították.”⁴ Így a kitűnő tanulónak nem okozott gondot, hogy elkerülje az osztálytársai gúnyolódását – mivel az anyjától csak a német nyelvet sajátította el –, viharos gyorsasággal tanult meg magyarul.

Elemi iskolába Ercsiben, majd Budán járt, és a kitűzött céljai között szerepelt a latin nyelv elsajátítása. Apja a kor főnemesi szokásait felrúgva nyilvános gimnáziumba járatta fiát Budán.

Egyetemi tanulmányait a pesti egyetemen bölcsélet és történelem szakokon végezte, de az volt a véleménye, ahogy azt *A falu jegyzője* című regényében meg is megemlíttette, hogy aki nálunk a politikai pályán akar boldogulni, annak jogi végzettséggel kell rendelkeznie. Így – sok kortársához hasonlóan – 1831-ben ő is jogi diplomát szerzett.

Az egyetemen ismerkedett meg Szalay Lászlóval – a későbbi neves történetíróval –, akivel életre szóló barátságot kötött. Egyébként Szalay volt az, akivel tisztelgő látogatást tettek a széphalmi remeténél, Kazinczy Ferencnél, aki szívélyesen fogadta őket. „*A fiatal Eötvös az elegánsan szentimentális Kazinczyban és követőiben találja meg az első példaképeket.*”⁵

Eötvös József 1831-ben aljegyző lett Fejér megyében. Mint joggyakornok részt vett az 1832-es országgyűlésen, élénken figyelte az ott folyó munkát. A felszólalók közül Deák és Kölcsey gondolatai hatottak rá a leginkább. 1833-ban Pozsonyban tette le az ügyvédi vizsgát.

Az 1834-es országgyűlés idején is hosszú időt töltött Pozsonyban, ahol találkozott – az írásaiból, országgyűlési felszólalásaiból már korábbról jól ismert és általa nagyra tartott – Kölcseyvel, akitől sokat tanult, és akire élete végéig példaképeként tekintett.

1835-ben a magyar udvari kancelláriához került, ahol 1836-ban fogalmazó lett, majd 1837-ben táblabírónak nevezték ki. Ez a megbízatás – egészen a miniszteri kinevezéséig – közhivatalnoki pályájának utolsó állomását jelentette.

1836–37-ben – a polgári átalakulásért, a reformok megvalósulásáért küzdő kortársaihoz hasonlóan – Trefort Ágostonnal együtt Eötvös is nyugat-európai körutazásra indult; látogatást tett Németországban, Svájcban, Hollandiában, Franciaországban és Angliában is. Első regényét, *A karthauzi* című művét – tele friss információkkal, vágyakkal és ötletekkel – a nyugat-európai útjáról haza-

⁴ Uo.

⁵ Eötvös József. Sulinet. (<http://www.sulinet.hu/tart/fcikkk/Khac/0/32094/1>)

térve írta meg. Ha Eötvös irodalmi munkásságát vizsgáljuk, akkor egyértelműen látszik, hogy „tizenöt éves korában már költőnek tudja magát”⁶, prózai munkássága igazán 1833-tól, kezdetben drámai művekkel, drámafordításokkal tevékenykedett ki.

Szónoki képességét az 1839–1840-es országgyűlésen – mint a felsőház tagja – Batthyány Lajos főrendi ellenzékéhez, vagyis a reformerekhez csatlakozva mutatta meg. Rövid idő múlva Eötvös is a főrendi ellenzék oszlopos tagja és egyik vezéralakja lett.

„Kiváló szónoklataival már magára hívja társai figyelmét, első politikai írása pedig a börtönreform ügyét sürgető röpirata volt. A vallásegyenlőség (pl. a zsidók emancipációja) és a szólásszabadság kérdését nemcsak az országgyűlésben vetette fel, hanem A falu jegyzője c. regényében is. E tekintetben már az országgyűlésen is szembekerült apjával, aki az udvar hivatalos álláspontját képviselte.”⁷

Már a külföldi utazása előtt – irodalmi munkásságát elismerve – a MTA 1835. szeptember 14-én levelező, majd 1839. november 23-án rendes tagjává választotta. (A tudományos társaság részéről Eötvös munkásságának elismerését jelezte a későbbiekben az is, hogy 1855-ben a társaság másodelnökévé, 1866. március 18-án pedig annak elnökévé nevezték ki.)

Eötvös munkássága a kezdetektől, de leginkább A karthauzi című regényét követően nagy elismerést váltott ki szerte az országban – úgy az irodalommal foglalkozók, mint a közélet különböző területein ténykedők körében. Életművének elismerését jelzi, hogy 1838. november 25-én a Kisfaludy Társaság is tagjai közé választotta, a tagsági viszonyát 1847-ben megújította, majd 1860. május 24-én a társaság elnökének választották meg.

1840-től Szalayval közösen szerkesztik a Budapesti Szemlét, politikai nézeteit 1844-től a Pesti Hírlap hasábjain hozza a közvélemény tudomására. A lapban közölt nagyszerű gondolatok előfutárai hamarosan megszülető – a feudális viszonyok elleni harcát tükröző és a kritikai realizmus talaján álló – nagy regényeinek (A falu jegyzője –1845, Magyarország 1514-ben –1847).

Eötvös irodalmi munkásságát az alábbi gondolatokkal lehet leginkább jellemezni: „Szépirodalmi munkássága szorosan kapcsolódik politikai eszméihez. Az író társadalmi hivatását hirdette. Kíméletlenül leplezte le a feudális vármegyét, elsőnek ábrázolta hitelesen Magyarországon egy korszak társadalmi ellentéteit, figyelmeztetésül arra, hogy milyen veszedelem származhat abból, ha a nép jogait eltiporják.”⁸

⁶ Eötvös József. Magyar Elektronikus Könyvtár.
(mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/irodud/magyarir/html/eotvos.htm)

⁷ Uo.

⁸ Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990. Javított, átdolgozott kiadás. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár.

1848-ban az első felelős kormányban – a Batthyány-kormányban – kultusz-miniszter lett. Miniszteri ténykedése – 1848. április 7-étől 1848. szeptember 11-éig, a kormány lemondásáig – ugyan nem volt hosszú életű, de e rövid idő alatt is megmutatta, hogy mint felelős kormányzati személyiség, mint ember milyen következetesen tud küzdeni az általa képviselt és helyesnek tartott elvek, eszmék megvalósulásáért – egyebek mellett a jobbagyság felszabadításáért és Magyarország demokratikus átalakításáért.

A kormány lemondását követően, 1848 őszén családjával együtt Münchenbe emigrált, az ezt követő években ott írta államtudományi munkáinak zömét.

1853-ban tért haza, s budai villájába vonult vissza. 1861-től – Deák híveként – ismét bekapcsolódott a politikai életbe, és mint Pest város képviselője vett részt az országgyűlésen.

1865-ben megalapította a *Politikai Hetilap* című orgánusot – elsősorban abból a célból, hogy minél szélesebb körű lehetőséget teremtsen magának és másoknak a kiegyezést érintő kérdések megvitatására.

1867-ben ismét kormányzati funkciót vállalt, ő lett a megalakuló új kormányban a vallás- és közoktatásügyi miniszter; ezt a funkciót 1867. február 20-ától 1871. február 2-áig, haláláig töltötte be. A kiegyezést követően ő az egyetlen olyan miniszter, aki tagja volt a Batthyány- és az Andrássy-kormányoknak is. Miniszteri ténykedéséhez köthető – többek között – az általános és kötelező népoktatásról, illetve a zsidók egyenjogúsításáról szóló törvény kidolgozása.

* * *

Eötvös József börtönügyi munkásságáról írva időben vissza kell térnünk az 1830-as évek második feléhez. Külföldi útjáról 1837 tavaszán tért vissza, és ez év végén nagyapja sályi birtokára költözött. 1837. november 6-án kinevezték Borsod vármegye táblabírójává, s ettől fogva rendszeresen megjelent a megye közgyűlésein. Eötvöst Szemere Bertalannal együtt a megye által létrehozott tömlöcügyi bizottság póttagjának választják meg. Ekkoriban bízza meg őket a vármegye főispáni helytartója, Vay Miklós báró, hogy dolgozzanak ki egy javaslatot a börtönügyek célszerű rendezésére.⁹

A megbízatás hivatalos mederbe terelte és egyben új lendületet adott Eötvös József börtönüggyel kapcsolatos ténykedésének. Eötvös már ezt megelőzően is keményen és kritikusan írt és szólt a hazai feudális állapotokat tükröző, iszonyatosan rossz tömlöcviszonyokról. Többek között az első politikai írása is a börtönreform mielőbbi megkezdését, illetve megvalósítását szorgalmazó röpirata volt. „A falu jegyzőjében [is] szörnyű képet festett a megyei börtönök állapotáról, a rabok si-

⁹ Bényei Miklós: Eötvös József könyvei és eszméi. (mek.niif.hu/03100/03176/html/index.htm)

ralmas helyzetéről, a velük való kíméletlen bánásmódról. A rideg valóság feltárásával figyelmeztetett a változás szükségességére.”¹⁰

Ezek alapján nem véletlen Mezey Barna alábbi megállapítása Eötvös ezirányú munkásságáról: „A korszak [...] meghatározó börtönügyi szerzője báró Eötvös József, ki hírlapi vitacikkein és országgyűlési beszédein túl két komoly könyvet publikált a fogházjavítás dolgában.”¹¹

Eötvös József – báró Vay Miklós fent említett felkérése alapján – 1838-ban írta meg első, börtönüggyel kapcsolatos művét – *Vélemény a fogházjavítás ügyében. Ns. Borsod vármegye' ebbeli küldöttségéhez címmel*, amelynek bevezető gondolatai között a következőket írta: „Ha a tömlőceink mostani állapotát tekintjük, kétféle hiányokra találunk, olyanokra, melyek a rabok testi jólétét veszélyeztetik, s olyanokra melyek erkölcsiségök végromlásának kútfejei.”

Dolgozatában a hazai börtönviszonyok kemény kritikai elemzése mellett – többször hivatkozva a kor neves filantróp személyiségeire, akik hozzá hasonlóan a büntetés célját a büntettek megjavításában, jóra nevelésében látták – próbálta felvázolni a jövő ideális börtönképét.

Eötvös – Szemerével ellentétben, aki szintén hasonló tanulmány elkészítésén munkálkodott – a hallgató rendszer mellett tette le a voksát, és annak megfelelően készítette el a dolgozatát és a leendő épület vázrajzát.

Mezey Barna a közvetkezőképpen értékelte Eötvös építészeti tervét: „Döntőnek tartja a büntetés hatékonyságának biztosításánál az építészeti szempontok érvényesítését. Két követelményt támaszt: az épület eleve börtönnek épüljön (tehát a nálunk gyakorlott átalakítást nem tartja célravezetőnek; nem lehet erődökből, zárdákból jól fegyházat alakítani), s emellett legyen a Bentham-féle panoptikumos elképzelés valamilyen változata.”¹²

Eötvös az emberszeretetre és a humanizmusra apellál, amikor kijelenti, hogy a börtönökben a raboknak emberi körülmények között kell a büntetésüket letölteniük, ennek alapfeltételül az embertelen bánásmód megszüntetését és az egészségtelen elhelyezés felszámolását jelölte meg. Azt vallotta, hogy a rabok ellátása nem lehet magasabb szintű a szegény béres életszínvonalánál, ugyanakkor az élelmezés mennyisége, minősége nem veszélyeztetheti a börtönben lévők egészséget. „A börtön jó működésének, a szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának a feltétele Eötvös rendszerében a tisztességes ellátás egyfelől, a munkáltatás más oldalról. A munkáltatásban a javításhoz vezető eszközt látja, s a börtön-büntetés egyik célját is ekként jelöli meg.”¹³

¹⁰ Uo.

¹¹ Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, 1997. (Jogtörténeti Értekezések 20.) 26. old.

¹² Mezey 27. old.

¹³ Uo.

Eötvös pontosan tudta, hogy a börtönök létrehozása, felépítése komoly anyagi erőforrásokat igényel, ugyanakkor nem voltak illúziói a hazai uralkodó osztály hozzáállását illetően sem. Az országgyűlés ülészekain és a megyegyűléseken gyakran szembesült azzal a ténnyel, hogy a részt vevő nemesség addig mindent támogat, helyesel, amíg az anyagiak nem kerülnek szóba. Ennél a pontnál azonban szinte minden reform, haladó gondolat, az uralkodó réteg érdekeit kevésbé szolgáló kezdeményezés, javaslat – amire anyagi forrásokat kellene áldozni – elvérzik. Éppen ezért azt javasolja, hogy a megrögzött bűnözők maradjanak a régi körülmények között, míg a javíthatók részére építsenek modern intézeteket.

Szerinte a költségek csökkenthetők úgy is, ha az intézetek önellátásra rendezkednek be, illetve a rabok munkaerejét vagy egyes szolgáltatásokat az arra vállalkozóknak bérbe adják.

A klasszifikációt illetően elutasítja a bírák általi kategorizálást, mert szerinte a bíróság feladata az elkövetet cselekmény, a tett megítélése, a személyiség megismerése a tárgyalóteremben töltött időnél hosszabb időt igényel.

Mezey Barna összegző értékelése szerint a szerzőnek ez az első nagyobb lélegzetű börtönüggyel foglalkozó műve „a humánus nagy alkotása, az emberhez méltó büntetés szózata. Stílárís kívánnivalót nem hagy maga után, sodró lendületű, a szakirodalmat pontosan tükröző, egy nagy gondolkodó meggyőződését híven kifejező mű.”¹⁴

Eötvös József másik börtönügyi munkája – amit Lukács Móriccal közösen készített – az 1842-ben kiadott *Fogházjavítás* című dolgozat, amely az Eötvös által korábban e témában megjelent és az előzőekben tárgyalt mű részletes magyarázatának is tekinthető. A szerzők változatlanul úgy gondolják, hogy a büntetés célja a „repressio és javítás”.¹⁵

Részletesen foglalkoznak a börtönök működtetésének, a belső élet irányításának és a fogvatartás feltételrendszerének – elhelyezés, tisztálkodási körülmények – a kérdéseivel. Foglalkoznak munkájukban a rab szabadulás utáni, a társadalomba történő visszailleszkedésének elősegítésével is: „esélyeket kell adni neki a tisztességes élethez; a lelki oktatásban részesült, munkával »ellátott« rabot pénzzel is el kell látni.”¹⁶

Eötvös József, valamint a kor haladó gondolkodóinak küzdelme, ha a fogházjavítás terén nem is hozott átütő sikereket, nem volt hiábavaló. A munkásságuk eredménye megnyilvánult a korszak büntetőjogi és börtönügyi törvényjavaslataiban, illetve a börtönépítkezések terén pedig előbb néhány vármegyei kezdeményezés keretében, majd a később, kormányzati vagy parlamenti szintű döntés következtében megvalósult (és mind a mai napig börtönként funkcionáló) intézet létrehozásában.

* * *

Eötvös József miniszterként több fronton harcol – az oktatás, a közművelődés, a nemzetiségi kérdések, az egyházak ügye stb. –, emiatt egyre több támadás éri, egyre inkább magára marad, elszigetelődik.

¹⁴ Mezey 26. old.

¹⁵ Eötvös József – Lukács Móric: *Fogházjavítás*. Pest, 1842. – Idézi: Mezey 28. old.

¹⁶ Uo.

Az 1870. évi költségvetés tárgyalásakor is az ellenzéki támadások folyamatos kereszttüzeiben állt, melynek terhe alatt összeroskadt. Karlsbadba ment pihenni, ám eredménytelenül: megtörtén, kimerülten tért haza; rövid időn belül ágynak esett, és már nem volt képes újból talpra állni. 1871. február 2-án Pesten hunyt el.

Halála mély megrendülést okozott mindenkinek, még ellenfeleinek is, „...a nemzet gyászba borult. Magyarország tudta, hogy egyik legnagyobb fiát veszítette el.”¹⁷ Holttestét – végakarátának megfelelően – Ercsiben helyezték örök nyugalomra. Eötvös József sírja Ercsi község központjában – a Szent István utca és a Mázsa-ház utca sarkán – az Eötvös- emlékmű mögött található.

*Az Eötvös Józsefet ábrázoló festmény fotója a Wikipédia szabad enciklopédiából való.
Az Eötvös- emlékműről és Eötvös József sírjáról készült felvételeket készítők,
dr. Varga József bocsájtotta a rendelkezésemre.¹⁸*

Irodalom

Bényei Miklós: Eötvös József könyvei és eszméi. (mek.niif.hu/03100/03176/html/index.htm)

Eötvös József: Vélemény a fogházjavítás ügyében. Ns. Borsod vármegye' ebbeli küldöttségéhez. Pest, 1838.

Eötvös József – Lukács Móricz: Fogházjavítás. Pest, 1842.

Eötvös József: Aforizmák. (Vál. Sőtér István.) Budapest, Országos Eötvös József Emlékbizottság, 1988.

Eötvös József. Magyar Elektronikus Könyvtár. (mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/irodtud/magyarir/html/eotvos.htm)

¹⁷ Eötvös József. Magyar Elektronikus Könyvtár. (mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/irodtud/magyarir/html/eotvos.htm)

¹⁸ Eleink vidéki és külföldi temetőiben. [Varga József honlapja.] (<http://www.agt.bme.hu/varga/foto/voltak/bel/eotvos-j.html>)

Eötvös József. Sulinet. (<http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Khac/0/32094/1>)

Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990. Javított, átdolgozott kiadás. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár.

Mezey Barna: Az első magyar börtönügyi szakíró: Eötvös József. Módszertani Füzetek, 1988. 4. 29-33. old.

Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE ÁJK, Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék, 1997. (Jogi Történeti Értekezések 20.) 5-102. old.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár.

Wikipédia: Andrássy-kormány

Wikipédia: Eötvös József

A svájci büntetés-végrehajtás aktuális problémái

A Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai alapján a fogvatartottak száma Svájcban folyamatosan növekszik, de a lakosság számához képest (2011-ben 7 940 969 fő, ebből 1 837 112 fő külföldi) arányuk nagyjából változatlan. 2010-ben 6 181 személyt tartottak fogva a svájci bv. intézetekben, tehát a 100 000 lakosra eső fogvatartottak száma 80 volt. (Ez az arányszám 2004-től lényegében nem változott.)¹

A nyugat-európai országokhoz képest tehát Svájcban viszonylag alacsony a fogvatartottak száma, illetve aránya. A külföldi állampolgárságú bűnelkövetők száma már hosszú ideje rendkívül magas, a külföldiek (4 488 fő) jelenleg a fogvatartottak 72%-át teszik ki, ami európai rekordnak számít, s egyben a svájci büntetés-végrehajtás legnagyobb gondját jelenti.²

A svájci büntetés-végrehajtás jogi szabályozása

Svájcban nincs országos érvényű bv. törvény, a büntetés-végrehajtás rendjét a következő jogszabályok tartalmazzák:

- A Szövetségi Állam alkotmánya (A továbbiakban: svájci alkotmány)³
- Svájci büntető törvénykönyv (A továbbiakban: sBtk.)⁴
- Svájci büntetőeljárás törvény (A továbbiakban: sBe.)⁵
- Svájci fiatakorúak büntető törvénykönyve (A továbbiakban: sFBtk.)⁶
- Büntetés-végrehajtási konkordátumok
- A kantonok büntetés-végrehajtási előírásai

A Szövetségi Állam Alkotmánya

Az ország történetében először tartalmaz az alkotmány a büntetés-végrehajtással kapcsolatos elvi jelentőségű rendelkezéseket. Így pl. a svájci alkotmány 10. cikkének (1) bekezdése tiltja a halálbüntetést, illetve a (3) bekezdés szerint tilos a kínzás és a más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés. A 31. cikk részletesen szabályozza a szabadságelvonnás feltételeit. Szabadságel-

¹ Baechtold, Andrea: Strafvollzug. Bern, 2009. 326. o.; Seelmann, Kurt: Strafrecht. Allgemeiner Teil. Basel, 2009. 190. o. – A svájci büntetés-végrehajtás korábbi helyzetéről lásd: Csizmás Mihály: Átfogó kép. A büntetések és intézkedések végrehajtása Svájcban. Börtönügyi Szemle, 1997. 3. 118-140. o.

² Tages-Anzeiger, Zürich, 19.7.2004; Der Bund, Bern, 18.2.2011

³ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999 (Stand am 1. Januar 2011) Forrás: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/1/101.de.pdf> (Letöltés ideje: 2011. november 25.)

⁴ Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Oktober 2011) Forrás: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/3/311.0.de.pdf> (Letöltés ideje: 2011. november 25.)

⁵ Schweizerische Strafprozessordnung vom 5. Oktober 2007 (Stand am 1. Juli 2011) Forrás: http://www.admin.ch/ch/d/sr/312_0/index.html (Letöltés ideje: 2011. november 25.)

⁶ Bundesgesetz über das Jugendstrafrecht vom 20. Juni 2003 (Stand am 1. Januar 2011) Forrás: http://www.admin.ch/ch/d/sr/311_1/index.html#id-5 (Letöltés ideje: 2011. november 25.)

vonást csupán a törvényben foglalt esetekben és a törvény által meghatározott módon szabad elrendelni [(1) bekezdés]. A (2) bekezdés szerint szabadságelvonnás esetén az érintett személyt azonnal tájékoztatni kell anyanyelvén a szabadságelvonnás okáról és a jogairól. Lehetőséget kell nyújtani jogainak érvényesítésére és a közvetlen hozzátartozóinak értesítésére. Minden előzetesen letartóztatott személy számot tarthat a haladéktalan bírói kihallgatásra; a bíró vagy a bírónő dönt a további fogvatartásról vagy a szabadon bocsátásról. Minden előzetesen letartóztatott igényt tarthat a bírósági ítéletre megfelelő időn belül [(3) bekezdés]. Mindazok, akiknek szabadságát nem a bíróság vonta el, jogosultak a bírósághoz fordulni. A bíróság dönt a szabadságelvonnás jogosságáról [(4) bekezdés].

Az alkotmány 123. cikkének (1) bekezdése szerint a szövetségi állam illetékes a büntetőjog és a büntető eljárási jog törvényi szabályozására. A (2) bekezdés szerint a bíróságok szervezetének kialakítása, az ítélezés a büntetőperekben, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtása a kantonok feladata.⁷ A svájci alkotmány fenti cikkének (3) bekezdése szerint a szövetségi állam hozzájárulhat a kantonok büntetőintézeteinek létesítéséhez (rendszerint a költségek 35%-át illetően), a szabadságvesztés-büntetések és az intézkedések végrehajtásának javításához, racionalizálásához, valamint az olyan intézmények létrehozásához, amelyek a gyermekek, a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek nevelési célú intézkedéseit hajtják végre.

A fő felügyeletet a büntetés-végrehajtás felett a szövetségi állam szervei gyakorolják. A büntetés-végrehajtás jogalkotási és jogszolgáltatási szervei: a Bundesamt für Justiz (jóváhagyja a kantonok büntetés-végrehajtási rendeleteit, előkészíti az újításokat a büntetés-végrehajtás területén stb.), a Bundesanwaltschaft (Legfőbb Ügyészség), a szövetségi büntető bíróságok, az Obergericht der Armee (Legfőbb hadbíró).

A nemzetközi jogsegély a Bundesamt für Polizeiwesen hatáskörébe tartozik.⁸

Svájci büntető törvénykönyv (sBtk.)

A szövetségi állam a büntetés-végrehajtást egy sor törvényi és rendeleti előírással szabályozza. Egyedül a sBtk. alapján négy rendelet szabályozza a büntetés-végrehajtás egyes problémáit. A sBtk. Általános rendelkezéseket tartalmazó első könyvének III. címe tartalmazza a büntetéseket (I. fejezet) és intézkedéseket (II. fejezet). Ezek: a pénzbüntetés, a közérdekű munka, a szabadságvesztés-büntetés, a feltételes és részben feltételes büntetések, valamint a terápiás intézkedések, az őrizet és más intézkedések. A szabadságvesztés-büntetés és a szabadságelvonnás-

⁷ A kantonok kompetenciáiról lásd még: Nagy Ferenc: A svájci büntetés-végrehajtásról és a fejlődési perspektívákról. Andrea Baechtold: Strafvollzug c. könyvéről. Börtönügyi Szemle, 2009. 4. 109-116. o.; Csizmas, Michael: Die Strafvollzugsverordnung des Kantons Bern. Der Strafvollzug in der Schweiz, No. 2/87. 42-53. o.

⁸ Baechtold, Andrea; Ceresoli, Alessandra (Hsrg.): Die Pflichten der Schweiz aus internationalen Uebereinkommen zur Strafrechtspflege. Bern, Institut für Strafrecht und Kriminologie der Universität, 1992. (Aktuelle Juristische Praxis 2.), 138. o.

sal járó intézkedések végrehajtása a Btk. 74-92. törvénycikke alapján történik. A II. fejezet V. címe szabályozza a pártfogó felügyelet, az útmutatások és a szociális gondozás kérdéseit (93-96. törvénycikk).

A büntetés-végrehajtás alapelve a 74. törvénycikk szerint a fogvatartott emberi méltóságának tiszteletben tartása; jogait csupán oly mértékben szabad korlátozni, amint ezt a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása és az intézeti együttélés rendje megköveteli. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célja az elítélt szociális magatartásának fejlesztése, a bűnözés nélküli életre való képesség kialakítása. A sBtk. megköveteli minden fogvatartott számára egy nevelési terv előkészítését, az elítélt aktív közreműködését a reszocializációban és a szabadulás előkészítésében. A sBtk. 84. törvénycikke rendezi a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, a 85. törvénycikk írja elő az elítélt ellenőrzését és testi motozását. A 86. törvénycikk foglalkozik a büntetés-végrehajtás feltételes felfüggesztésével, a 90. törvénycikk szabályozza az intézkedések végrehajtását. Végül a sBtk. harmadik könyvének 7. címében a 372-380. törvénycikk tartalmazza a büntetés- és az intézkedés-végrehajtásra, a pártfogó felügyeletre, valamint a bv. intézetekre vonatkozó jogszabályokat.

Fontos kiemelni, hogy a kantonok kötelesek a bíróságai, illetve a szövetségi állam bíróságai által kiszabott ítéleteket végrehajtani (372. törvénycikk), a közérdekű munkát megszervezni (375. törvénycikk), a pártfogó felügyeletet biztosítani, továbbá nyitott és zárt bv. intézeteket és rezsimeket létesíteni és fenntartani, valamint a félfogságban és a munkaexternátusban lévő fogvatartottak szabadságvesztés-büntetését megszervezni [377. törvénycikk (1) bekezdés].

A kantonok a különböző rezsimeket hozhatnak létre:

- a) nők,
- b) bizonyos korú fogvatartottak,
- c) az igen hosszú vagy az igen rövid büntetési idővel rendelkező fogvatartottak,
- d) az intenzív gondozásra szoruló, továbbá a szakképzésben, illetve továbbképzésben részesülő fogvatartottak számára [377. törvénycikk (2) bekezdés].

A kantonoknak kell azt is biztosítani, hogy megfelelő szabályzatok álljanak az intézetek rendelkezésére, valamint hogy a személyzet megfelelő kiképzésben és továbbképzésben részesüljön [377. törvénycikk (4)-(5) bekezdés].

A kantonok engedélyezhetik a gondozás, kezelés és munkavállalás céljaira privát intézetek létrehozását, s ezek az intézetek átvállalhatják a félfogság és munkaexternátus végrehajtását is (379. törvénycikk). A büntetés- és intézkedés-végrehajtás költségeit a kantonok viselik, de a fogvatartottak méltányos arányban hozzájárulnak a büntetés-végrehajtás költségeihez:

- 1) a büntetés-végrehajtásban vagy az intézkedés-végrehajtásban elért keresetük révén;
- 2) a kiadott munka megtagadása esetén bevételük vagy vagyonuk alapján;
- 3) a félfogság, a munkaexternátus, vagy a munka- és lakásexternátus ideje alatt elért keresetük egy részének levonásával. A részletes előírásokat a kantonok adják ki (380. törvénycikk).

Svájci büntetőeljárási törvény (sBe.)

Az új, a büntetés-végrehajtást is jelentősen érintő sBe. 2011. január 1-én lépett életbe. Ezzel az ország történelmében először kerül a büntetőeljárás egységes szabályozás alá, tehát az eddigi 26 kantonális büntetőeljárási törvényre épülő rendszer – amelynek áttekintése még a jogászok részére is lehetetlennek bizonyult – megszűnt. Az új sBe. jelentősen megkönnyíti az ügyvédek – mint bűnügyi védők – munkáját, és biztosítja a jogi védelem lehetőségét az eljárás minden szakaszában.

Az új sBe. legjelentősebb újítása „az ügyvéd az első órában” elv bevezetése, amit a svájci kormány 1997-ben még elutasított,⁹ noha a CPT már ekkor javasolta ezt a rendelkezést. Ezt az elvet a svájci polgár 2011 előtt csak az amerikai bűnügyi filmekből ismerhette. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a terhelt már a rendőrségi kihallgatásánál az ügyvéd jelenlétét követelheti, aki kérdéseket tehet fel, és klientsével a védelmi taktikát is megbeszélheti. Az ügyvédek örömmel vették a sBe. ezen újítását, mert az ügyészség túlsúlyát az egész eljárásban kiegyenlítheti. Az újítás hátránya a szakemberek szerint az, hogy a rendőrségi nyomozás időben és terjedelemben elhúzódhat. Az új sBe. részletesen és behatóan foglalkozik a vizsgálati fogság és a biztonsági őrizet kérdéseivel, a fogságra kijelölt intézet alkalmasságával és a végrehajtási előírásokkal (BPO 220-236. törvénycikk), valamint az előzetesen letartóztatottak büntetés- és intézkedés-végrehajtási szabályaival.

Svájci fiatalkorúak büntető törvénykönyve (sFBtk.)

2007. január 1-jén lépett hatályba a svájci fiatalkorúak büntető törvénykönyve. Személyi hatálya alá azok tartoznak, akik a 10. életévük betöltése utáni és 18. életévük betöltése előtti időben büntetéssel fenyegetett cselekményt követtek el (3. törvénycikk). Míg a sFBtk. tárgyi hatálya alapján e törvény azokat a szankciókat szabályozza, amelyeket azokkal szemben lehet alkalmazni, akik a 18. életévük betöltése előtt egy a sBtk. vagy más szövetségi törvény által büntetéssel fenyegetett cselekményt követtek el [sFBtk. 1. törvénycikk (1) bekezdés].

A sFBtk. 1. törvénycikkének (2) bekezdése felsorolja továbbá, hogy a sBtk. mely rendelkezései vonatkoznak értelemszerűen a fiatalkorúakra. A törvény 2. cikke szerint a sFBtk. célja a fiatalok védelme és nevelése. Ha az illetékes hatóság megállapítja, hogy a büntettet 10 éven aluli gyermek követte el, értesíti a gyermek törvényes képviselőit. Ha pedig arra utaló jelek merülnek fel, hogy a gyermeknek speciális nevelésre van szüksége, a gyámhatóságot és a kantonális jog szerinti, fiatalkorúak megsegítésével foglalkozó szakszervet is értesíteni kell (4. törvénycikk).

A törvénykönyv 3. fejezete tárgyalja a védőintézkedéseket és a büntetéseket. Ha a fiatal nevelése és kezelése másként nem oldható meg, az ítélkező hatóság intézkedik az elhelyezéséről: magánszemélyek vagy nevelési, illetve kezelési intézmények jöhetnek számításba, amelyek alkalmasak a szükséges nevelési és terápiás segítség nyújtására [15. törvénycikk (1) bekezdés]. Az ítélkező hatóság a

⁹ Blick, Zürich, 20.1.2011

zárt intézetbe való beutalást is elrendelheti, amennyiben ez szükséges [15. törvénycikk (2) bekezdés]. Ugyanezen fejezet 3. szakasza rendezi a büntetéseket: megrovás, személyes teljesítésre kötelezés, pénzbüntetés, szabadságelvonás. A fiatalkorú bűnelkövető, ha a cselekmény elkövetésekor 15. életévét betöltötte, maximum 2 000 svájci frank pénzbüntetéssel sújtható (24. törvénycikk). Az a fiatalkorú pedig, aki a 15. életéve betöltése után büntettet vagy vétséget követ el, egy naptól egy évig terjedhető szabadságvesztéssel büntethető, két további feltétellel [25. törvénycikk (1) bekezdés]; a 16. életév betöltése után a büntetés négy évig terjedhet [25. törvénycikk (2) bekezdés]. Az egy évig terjedő szabadságvesztés félfogság (sBtk. 77/b törvénycikk) formájában hajtható végre. Az egy hónapig terjedő büntetés az sFBtk. 27. törvénycikk (1) bekezdése szerint naponként (sBtk. 79/2 törvénycikk), vagy félfogság formájában hajtható végre.

Alighogy az sFBtk. megjelent, máris jelentkeztek a törvény kritikusai.¹⁰ Konkrét példaként egy 16 éves, gyilkosságot elkövető fiatal esetét hozták fel, aki az új rendelkezések értelmében csak 22 éves koráig marad bezárva. Az, hogy az új büntetési maximum négy év és a nevelési intézkedések a bűnelkövető 22 éves koráig foganatósíthatók, súlyos tévedés – jelentették ki a jogászok és a politikusok. Toni Bortoluzzi képviselő véleménye szerint: „A 16 éveseket a felnőttekre vonatkozó Btk. szerint kell elítélni. Aki már 16 évesen választójogot követel, azt a bűncselekményéért felelősségre kell vonni.” A jelek szerint az sFBtk.-t át fogják dolgozni, de a revíziója négy évig is eltarthat.¹¹

Egyes szakértők szerint nemcsak a törvény problematikus, hanem annak végrehajtása is. Dieter Hebeisen, a Svájci Ifjúsági Büntetőjogi Egyesület elnöke 2011. január 12-én azt nyilatkozta a sajtónak, hogy az országban túl kevés a férőhely az elítélt fiatalok számára. Egyes fiatalkorúak a felnőttek bv. intézeteiben nyernek elhelyezést, ami ellentmond az ENSZ Gyermekjogi Konvenciójának.

Egyébiránt a felnőttek bv. intézeteiben fogva tartott fiatalok száma 100-ról (2000) 39-re (2010) csökkent. A fiatalkorú bűnelkövetők számára fenntartott bv. intézeteket Svájcban legtöbb helyütt „Jugendheim”-nek, ifjúsági otthonnak nevezik. Ahol nincs Jugendheim, ott a regionális börtön néhány celláját rendezik be a fiatalok számára. Bern kantonban két Jugendheim található: a Loryheim Leányotthon 28 férőhellyel, a Prêles fiúintézet pedig 70 férőhellyel rendelkezik. Prêles az ország egyik legnagyobb és legmodernebb ifjúsági otthona, amelynek igazgatója a magyar származású Polgár László.¹² 2010. szeptember 10-én nyitották meg Dietikonban a „Limattal” nevű új ifjúsági bv. intézetet, amelyben 72 férőhely áll rendelkezésre. Uitikonban épül egy ifjúsági otthon 60 férőhellyel, Waadt kantonban pedig egy 50 férőhelyes ifjúsági otthon beruházása folyik. A thurgauai nevelőintézet Kalchrainban 70 bűnözésre hajlamos, drogos fiatal te-

¹⁰ Sonntags-Zeitung, Zürich, 29.1.2006

¹¹ Sonntags-Zeitung, 10.7.2005

¹² Berner Zeitung, 11.9.2010. – Az újságcikk szerint egy fiatal fogvatartása a Prêles nyílt részlegében 430, a zárt részlegben 585 svájci frankba kerül naponta; az intézet évi költségvetése 12 millió svájci frank.

rápiájára és képzésére nyújt lehetőséget. Neuenburg kanton épít egy leányintézetet 16 fő számára; a Carcera Judiciare Lugano 5; a Centre éducatif fermé de Pramont Grangesban 27; a Horgeni Börtön 11; az Appenzell Ausserrhoden kanton börtöne Niederteufenben 2; a Zugban, Glarusban, illetve Schaffhausenben található kantonális bv. intézetek 1-1; a Prison centrale de Fribourg 3; a Prison regionale de Moutier 3; a Bielben található regionális börtön 4; a thuni regionális bv. intézet pedig 6 helyet bocsajt a fiatalok fogvatartottak elhelyezésére.

A fenti felsorolásból is látható, hogy a legtöbb kantonban nincs lehetőség a fiatalok bűnelkövetők más helyen történő elhelyezésére, mint a felnőttek börtöneiben.

Büntetés-végrehajtási konkordátumok

A sBtk. 378. törvénycikke szerint a kantonok bv. intézetek közös létesítésében és üzemeltetésében állapodhatnak meg – lefektetve az intézetek használati jogát (1. bek.). A kantonok tájékoztatják egymást büntetőintézeteikről, így különösen a gondozási, kezelési és munkalehetőségekről, és a fogvatartottak elosztásában is együttműködnek (2. bek.).

Az ötvenes évek végétől konkordátumok jöttek létre a büntetések és intézkedések végrehajtására, ezek a következők: Északnyugati és belső svájci konkordátum (1959. március 4.); Kelet-svájci konkordátum (1975. június 19.); Nyugat-svájci konkordátum (1984. október 22.). A konkordátumok szabályozásai röviden összefoglalva a következőket tartalmazzák: az intézetek kölcsönös használata és a költségek rendezése; irányelvek kidolgozása a büntetések végrehajtásának egységesítése céljából; a fogvatartottak keresethányadának (Svájcban „peculium”-nak mondják), szabadságolásának meghatározása; különleges végrehajtási formák alkalmazása.

Az ún. rabomobil-probléma, vagyis a fogvatartottak szállításának megoldása is a kantonok feladata. A fogvatartottak bv. intézeteken kívüli mozgatására 2001. január 3-a óta az interkantonalis „Train-Street” program illetékes.¹³ Ennek keretében a „Securitas” privát biztonsági cég és a svájci államvasutak (SBB) végzik a szállítási feladatokat. A szövetségi állam és a kantonok fedezik a különvonatok idevágó költségeit. A kantonok hozzájárulását a lakosság száma szerint állapítják meg. A „Train-Street” program végrehajtása során évente 21 000 fogvatartottat kell az országon belül szállítani, ami évi 6.2 millió svájci frankba kerül. (Bern kanton hozzájárulása a fogvatartottak szállításához évi 600 000 svájci frankot tesz ki.)¹⁴ A rabszállítás újjászervezését Svájc a CPT 1996. évi ajánlására hajtotta végre.

¹³ Tages-Anzeiger, Zürich, 13.4.2005; Lásd még: Häftlingstransporte in der Schweiz – Projekt „Train-Street” – realisiert. Bundesamt für Justiz/Informationen über den Straf- und Massnahmenvollzug, Bern, Nr. 1/01. 25. o.

¹⁴ Tages-Anzeiger, Zürich, 13.4.2005

A kantonok előírásai

Számos kanton saját előírásokkal rendelkezik a büntetések és intézkedések végrehajtására (pl. Bern kanton a „2003. június 25-i törvény a büntetések és intézkedések végrehajtásáról” című jogforrással). A sBtk. 377. törvénycikkének (4) bekezdése szerint a kantonok feladata annak biztosítása, hogy a szabályzatok alkalmazása és az intézetek üzemeltetése e törvény követelményeinek megfelelően történjen.

Az egyes intézetek szabályzatokat dolgoznak ki, amelyekben az intézet feladatait, szervezetét, valamint a fogvatartottak jogait és kötelességeit szabályozzák.

A büntetés-végrehajtási feladatokat a kantonok rendőrségi vagy igazságügyi hatóságai hajtják végre. Erre a célra a következő szervezeti egységeket létesítették:

1. Büntetés-végrehajtási osztály
2. Intézetek és otthonok
3. Az intézetek és otthonok felügyeletét intézetenként egy-egy szakbizottság végzi
4. Pártfogó felügyeleti osztály

A fogvatartás feltételei

A szövetségi jog nem tartalmaz tételes előírásokat a fogvatartottak elhelyezéséről, a zárkák berendezéséről, a ruházatról vagy az ételmezésről, de a kantonok büntetés-végrehajtási rendeletei, az intézetek szabályzatai, a házirendjük előírásai minden idevágó kérdést rendeznek. A Szövetségi Bíróság számos döntésében részletesen előírja azon minimális követelményeket, amelyeket a bv. intézetekben biztosítani kell a fogvatartottak számára.¹⁵

Christoph Fricker berni jogász 2002 és 2004 között 22 svájci bv. intézetet keresett fel, s a fogvatartást tanulmányozta. Fricker megállapítása szerint egyes intézetekben „tarthatatlan” állapotok uralkodnak. A felkeresett intézetek fele nem rendelkezik fegyelmi szabályzattal, s különösen a vizsgálati fogásra berendezett börtönök nem felelnek meg a mai követelményeknek. Van ahol matrac, párna, gyapjútakaró hiányzik, nincs biztosítva a napi egy óra séta, hétvégén és ünnepnapokon nem áll elegendő számú személyzet rendelkezésre. Bizonyos fegyelmi intézkedéseket csupán szóban közölnek a fogvatartottakkal, s azok ellen nincs lehetőség a panaszra. „Mindez jogtalan” – állapította meg prof. Baechtold, a berni egyetem bv. jog tanára. Eugen David, st. galleni politikus, a szövetségi parlament tagja, felháborodásában azonnal kivizsgálást követelt, és kijelentette, hogy a „személyzet hiánya” nem elegendő ok a fogvatartottak emberi alapjogainak megsértésére.¹⁶

¹⁵ Csizmas, Michael: Rechte der Strafgefangenen. Die Praxis des Schwizerischen Bundesgerichts. Bern, 1986. 29. o.

¹⁶ Fricker, Christoph: Disziplinar- und besondere Sicherheitsmassnahmen. Bern, 2004. 286. o.; Tanda, Jean-François: Unhaltbare Zustände in Schweizerischen Gefängnissen. Sonntags-Zeitung, Zürich, 4.7.2004

Érdemes felidézni a CPT néhány ide vonatkozó észrevételét, amelyekben számos orvosolandó problémát fogalmazott meg. Az 1987. november 26-i Európai Egyezmény által létesített Kínzás Elleni Európai Bizottság már többször is látogatást tett Svájcban.

Az 1994. évi jelentés szerint a megvizsgált zárkák 2,2%-a (63 zárka) kisebb alapterületű mint 6 m², a kétszemélyes zárkák 14,1%-a (40 zárka) kisebb mint 10 m², a zárkák 8,9%-ában (123 zárkában) nem lehet nappali fényenél olvasni. A jelentés szerint ezek az adatok még kedvezőtlenebbek a rendőrségi és a vizsgálati fogság végrehajtására szolgáló zárkák esetében.¹⁷

A svájci nemzeti CPT-bizottság 2011. január 12-i jelentése sem spórol kifogásokkal.¹⁸ Szerintük Hindelbankban, az ország egyetlen kizárólag nőknek berendezett börtönében (93 férőhely – 81 egyszemélyes cella, 2 többszemélyes cella, 8 külön cella, 4 fegyelmi zárka – 80 fős személyzet) a különleges biztonsági körleten fogva tartott két nőt emberi jogi és egészségügyi szempontból elfogadhatatlan módon, sőt embertelenül kezelik. A bizottság szerint a két fogvatartottal, akiket „Svájc legveszélyesebb nőinek” tartanak, túlságosan keményen bánnak. (A két nő egyébként többszörös gyilkos, és egyes vélemények szerint „ma is azonnal készek ölni”.)

A bizottság azt kifogásolja, hogy ezekkel a nőkkel még a pszichoterápiás beszélgetéseket is kizárólag rácson keresztül folytatják. A szakértők felfogása szerint a biztonsági intézkedéseket a reális veszélyhez kellene igazítani; több személynek kellene jelen lennie és kevesebb mechanikai megoldást és eszközt – rács, szűk ablak, bilincs stb. – kellene alkalmazni. Ezen kívül a két nőnek, akiknek egy 10 x 3 méter nagyságú, szögesdróttal biztosított sétaudvar áll rendelkezésére, több emberi kapcsolatot kellene biztosítani.

Ugyan mindkét bűnelkövető részt vehet a fogvatartottak foglalkozásain és kurzusain, de egy paravánnal választják el őket a többi fogvatartottól. Marianne Haymoz, az intézet igazgatónője – védekezve a CPT kritikája ellen – arra hivatkozik, ez a két nő teljesen kiszámíthatatlan és közveszélyes, gyakran fordul elő, hogy a bv. személyzetet villámgyorsan megtámadják. Ezt szakemberek igazolták, a berni kanton kormánya is védelmébe vette a bv. intézetet a CPT kritikája ellen.

A CPT azt is kritizálta továbbá, hogy az intézet házi szabályai rendkívül szigorúak. A cellák szűkek, az egészségügyi berendezések elavultak, s még a hazai standardnak sem felelnek meg – állapította meg a jelentés. A berni hatóságok ez utóbbi kritikákat elismerték, és kijelentették, hogy az intézet renoválás előtt áll.

A nemzeti CPT fent idézett jelentésében még további hiányosságokat is talált a svájci bv. intézetekben. A bizottság szerint Brig városában embertelen a fogvatartottak testi motozása; a foglyokat meztelenre levetkőztetik, a falhoz állítják s

¹⁷ EJDP, Bern: Bericht über die Folgearbeiten im Anschluss an den Besuch des europäischen Ausschusses zur Verhütung von Folter und unmenschlicher oder erniedrigende Behandlung oder Strafe (CPT vom März 1994)

¹⁸ Berner Zeitung, 12. 1. 2011; Berner Zeitung, 14. 1. 2011

még a végbelüket is megvizsgálják. A bizottság szerint ez a módszer aránytalan az elkövetők veszélyességéhez képest és emberhez nem méltó.¹⁹

A Granges kitoloncoló központban azt kritizálta a bizottság, hogy a fogvatartás feltételei igen szigorúak, pl. a fogvatartottak olyan kétszemélyes cellákban vannak elhelyezve, amelyekben a WC használata minden intimitást nélkülöz. Szóvá tette még a bizottság, hogy a megbilincseltek személyeknek a város zsúfolt utcáin és terein történő kíséréte, a várótermekben való tartózkodása kerülendő.

A CPT a svájci börtönök egészségügyi ellátását is bírálta. A bizottság 2008. januári beszámolója²⁰ szerint „Különösen nyugtalanító a pszichikailag gyenge személyek fogvatartása, akik esetében terápiás intézkedéseket rendeltek el”. Rossz minősítést kaptak Pöschwies, Lenzburg és Thorberg börtönei az egészségügyi ellátás elégtelensége miatt: „Kiképzett személyzet híján vagy örök, vagy kisegítő foglalkoznak az egészségügyi ellátással, még a gyógyszerek kiosztásával is. Pöschwiesben azok, akik nem tudnak maguk mosakodni, nem kapnak semmiféle segítséget. Thorbergben napközben diplomás ápolók dolgoznak, de esetenként, éjszakánként és hétvégén csak kisegítők.

Ebben az intézetben, ahol a fogvatartottak száma 180 fő és a személyzet 100 főnyi, két ápolói státusz van engedélyezve, illetve még két gondozó is dolgozik itt segédápolói képesítéssel. Hans Zoss, a thorbergi börtön – az ország legszigorúbb intézetének – igazgatója legalább öt újabb munkatárssal szeretné az egészségügyi személyzet létszámát kibővíteni. A berni kanton kormányja 2011. július 6-án reagált a kritikákra, és bejelentette a thorbergi börtönben egy 24 férőhellyel rendelkező terápiás osztály megnyitását a különösen veszélyes és pszichés beteg fogvatartottak számára.

A CPT az ételmezés terén is talált kifogásolnivalót a svájci börtönökben: a bizottság elégtelennek és higiéniai szempontból tarthatatlannak találta a Champ Dollon börtön konyháját.

A svájci nemzeti CPT-bizottság, amely a bv. intézetek vizsgálatával foglalkozik, és arra ügyel, hogy az országban érvényes emberi jogi normákat betartsák, valamint a CPT követelményeit is figyelembe vegyék, 2011-ben 15 kantonban tervezte vizsgálatok megtartását.

Az európai CPT már 1996-ban kritizálta Wallis kanton bv. intézeteit. A nemzeti CPT 2011 januárjában megállapította, hogy a Brig-Glisi, vizsgálati fogságra berendezett börtön nem felel meg a követelményeknek, s javasolta annak bezárását. A fenti kritikák miatt 2011. szeptember 24-én a kanton szakértői is a börtön bezárása és a kanton büntetés-végrehajtásának átszervezése mellett foglaltak állást. A wallisi börtönök személyzetét 120-ról 140-re kell emelni, és az intézeteiket 2012 és 2016 között renoválni kell.²¹

¹⁹ Tages-Anzeiger, Zürich, 12. 1. 2011; Neue Zürcher Zeitung, 12. 1. 2011

²⁰ Sonntags-Zeitung, Zürich, 13. 1. 2008

²¹ Mängel im Strafvollzug. Walliser Bote, Brig, 24.9.2011. 1-3. o

A fogvatartottak létszáma

A svájci bv. intézetek száma az utóbbi években végrehajtott racionalizálások, összevonások miatt jelentősen, az 1999. évi 145-ről 2010-re 114-re csökkent, míg a férőhelyek száma 6 493-ról (1999) 6 683-ra (2010) nőtt. Az intézetek telítettsége az 1999. évi 90%-ról napjainkra 92,5%-ra növekedett,²² de a latin-svájci – francia és olasz anyanyelvű – kantonokban elérte a 110%-ot, sőt Waadtland kanton bv. intézeteiben a 170%-ot is.

A svájci fogvatartottak létszáma és a bv. intézetek száma (2001–2010)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Összes fogvatartott	5161	4937	5214	5977	6137	5888	5715	5780	6084	6181
– külföldi	n. a.	n. a.	n. a.	4227	4329	4062	3985	4027	4274	4428
Bv. intézetek száma	148	131	126	126	120	119	115	117	114	114
– zárt bv. intézet	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
– börtön	105	88	84	83	76	73	69	71	69	69
– nyitott/félig nyitott	21	21	21	24	24	25	25	25	24	24
– intézkedési centrum	7	7	7	7	8	9	9	9	9	9
– kitoloncoló bv. int.	8	8	7	5	5	5	5	5	5	5

A kedvezőtlen változás már 2002-ben kezdődött, amikor a kantonok a takarékosági intézkedések hevében egyetlen év alatt 300 férőhelyet racionalizáltak. Az Északnyugati és a Kelet-svájci konkordátus már 2004 júliusában jelentette, hogy a bv. intézeteik 95-100%-ig meg vannak telve.

Robert Frauchiger, az Északnyugati konkordátum titkára abban látja a nehézséget, hogy az elítéltek a vizsgálati fogságból nem tudnak azonnal letöltő házba jutni. Szerinte azt az intézetet, amely 80%-ig telített, „telt ház”-nak kell nevezni, mert az újonnan elítélt bűnelkövetőknek is szabad kapacitásokra van szükségük. Frauchiger szerint ez esetben nem helyi problémákról van szó, hanem arról, hogy „a helyzet időközben egész Svájcban válságossá, s valamennyi zárt intézetben feszültté vált.”²³ Pl. Bernben az elítéltnak legalább hat hónapig kell arra várnia, hogy felvegyék egy bv. intézetbe. A vizsgálati fogságra alkalmas zárkák vagy a regionális börtönök nem alkalmasak a szabadságvesztés-büntetés végrehajtására. Az egész országban várólistákat vezettek be a zárt intézetek, Bernben és Zürichben is 2010 októberében már 100 fő szerepelt a listán.²⁴

Marlise Pfander, a berni regionális börtön vezetőnöje szerint hivatalosan csak 126 férőhely van a börtönben, de gyakran – a pótágyakat igénybe véve – 140 személyt kell elhelyezniük.²⁵ A regionális börtön – Pfander szerint – nincs berendezve a normál börtönbüntetés végrehajtására, hiányzik a speciális gondozás, a munkalehetőség, a szabadidős foglalkoztatás, a sport és a megfelelő időbeosztás.

²² <http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpbcountry.php?country=167>

²³ Sonntags-Zeitung, Zürich, 4.7.2004

²⁴ Tages-Anzeiger, Zürich, 23.10.2010

²⁵ Berner Zeitung, 30.10.2010; Uo. 24.1.2011

„Nálunk – mondja Pfander – a fogvatartottak 23 órán keresztül be vannak zárva, csupán egy órát sétálhatnak az udvaron. Mindez a fogvatartottak nagyfokú agresszivitásához vezet, s a személyzetnek kell ezzel megbirkóznia, ami a teljesítőképességüket lassan, de biztosan meghaladja.” Még rosszabb a helyzet – az igazgatónő szerint – a pszichésen amúgy is beteg fogvatartottaknál. Azoknak az elítélteknek, akik egy bizonyos terápiára vannak elítélve, még tovább, gyakran egy álló évig is kell várniuk egy zárt bv. intézetbe való beutalásra. Pfander szerint a berni regionális börtön egyáltalán nem alkalmas a beteg emberek pszichoterápiás kezelésére, mert azok állandó gondozásra szorulnak. Ebben a regionális börtönben naponta 30 ki- és belépést kell lebonyolítani, s gyakran egy fogvatartottat, akit öt, állig felfegyverzett rendőr állít elő, csak egy ór tud átvenni, s arra sincs idő, hogy egy kollégát hívhasson. Hans-Jürg Käser, Bern kanton rendőrségi és katonai igazgatója szerint „ez a börtön olyan, mint egy méhkas, de csak 2012-ben jut több személyzet az intézet számára.” Matthias Burkhalter, a szakszervezet elnöke szerint igen sok támadás történik a bv. személyzet ellen, mert „a fogvatartottak nem mind bárányok”.

A svájci bv. intézetek túlszűfolttségének a szakértők szerint számos oka van. Thomas Freytag, a „Szabadságvesztés Svájcban” nevű egyesület elnöke szerint a Btk. 2007-es revíziója nem volt hatásos. A revízió célja az volt, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések a bv. intézetek túlszűfolttségének enyhítése érdekében pénzbüntetésekkel helyettesítsék. Ez távoltól sem sikerült: „Inkább megyek börtönbe, mintsem, hogy fizessek” – volt sok elkövető véleménye.²⁶ Minden negyedik pénzbüntetést kénytelen voltak a hatóságok elzárás büntetésre átváltoztatni. 2003-ban egyedül Zürich kantonban 40 ezer pénzbüntetést, Bern kantonban 20 ezret, illetve Basel város-kantonban évenként 8 500-at kellett elzárásra átváltoztatni.

Az Urdorfi bv. centrumban a fogvatartottak 35%-a olyan személy, aki a pénzbüntetés helyett a börtönt választotta. Basel városában 2003-ban több mint 3 000 személyt kellett a ki nem fizetett büntetés helyett börtönbe utalni. Ugyanakkor Hansueli Hadorn, berni vizsgálóbíró szerint többségükben drogosok, közlekedési bűntettesek és feketén utazók, akik nem tudják vagy nem is akarják a pénzbüntetést kifizetni. A szakértők 2010-ben megkezdték a Btk. újabb revíziójának előkészítését, amelyben a pénzbüntetések helyett a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések újbóli alkalmazását tervezik.

Ami a személyzet létszámát illeti: a Statisztikai Hivatal szerint 2008 szeptemberében az ország 117 intézetében 3 315 státus volt engedélyezve. Ebben a számban az adminisztratív dolgozóktól kezdve a fegyőrökéig minden állás

²⁶ Sonntags-Zeitung, 26.9.2004; Lásd még: 20. Minuten. Bern, 6.10.2011. 9. o. – Trend: Lieber ins Gefängnis als die Busse bezahlen. – „A svájci börtönök teljesen megteltek. Basel, Zürich, Graubünden, Schwyz, Schaffhausen, Thurgau és St. Gallen kantonok börtöneinek telítettsége 95%-os.” Az egyik ok – Armin Bründler szerint –, hogy egyre többen inkább leülik a pénzbüntetésüket, mintsem azt kifizessék.

bennfoglaltatik.²⁷ A személyzet aránya Ulrich Luginbühl, a svájci Büntetés-végrehajtás Kiképző Centrumának vezetője szerint elégtelen, mert a személyzet egy tagjára 3-5 fogvatartott jut, míg Norvégiában ez az arány 1:1-et ér el. Hans-Jürg Käser, berni kormánytanácsos szerint két oka van a személyzet hiányának: „A kantonok takarékosagra vannak kényszerítve, s a büntetés-végrehajtásnak nincsen lobbyja a parlamentben.”²⁸

A svájci börtönökről elmondható, hogy továbbra is túlságosan nagy a fogolyszökések száma. 2002 és 2010 között évente mintegy 2 500 fogvatartott „oldott kereket”, tehát kb. minden ötödik szökött meg. Évente 2 000 szökevényt sikerül ugyan elfogni, de 500 bűnelkövető nem kerül ismét rendőrkézre.²⁹

A Szövetségi Statisztikai Hivatal 2011. november 9-i jelentése szerint a visszaeső bűnözők száma 2007 óta nem változott, minden ötödik tettes számít visszaesőnek. A 25 éven aluli férfi bűnelkövetők 24%-a visszaeső. A rablás és lopás bűncselekményeknél a visszaesők aránya 34,6%-ról (2005) 39,4%-ra (2008) emelkedett. Nagy a visszaesés valószínűsége, ha az elkövető kábítószerfüggő, illetve, ha a bűncselekmény elkövetője szerint a büntett „megérte” a kockázatot.

A thorbergi börtönben 1995-ben és 1999-ben többen megtagadták az étkezést. Egy évvel később, 2000. március 8-án a bv. intézet 182 fogvatartottja közül 67 (37 albán, 18 kosovói, 3 macedón és 9 más nemzetiségű) sztrájkba lépett. Az albán sztrájkolók halálosan megfenyegették mindazokat, akik nem vettek részt a sztrájkban, hanem munkába indultak. Ugyanakkor a börtön vezetését és a személyzetet is azzal fenyegették, hogy meg fogják bénítani az intézet működését. Jobb étkezést, több tv-csatornát (45 volt addig), több csomag engedélyezését (a cipőkben gyakran drogok, a kalácsokban acélfűrészek voltak elrejtve), 2 óra sportot (amit a vezetőség azonnal engedélyezett), az intézet boltja vonatkozásában több árut és kedvezőbb árakat követeltek. A fenyegetések hatására további fogvatartottak csatlakoztak a sztrájkolókhoz. Kb. két hét múltán az albán klikk vezetőit más intézetekbe helyezték, és a konyhán sztrájkoló albánokat leváltották. A börtön vezetősége fegyelmi eljárást indított az agressziót tanúsító fogvatartottak ellen. A börtön-sztrájkra a közvélemény hevesen – „Zárjátok be őket, és dobjátok el a kulcsot!”, Haza velük Albániába!” és hasonló megnyilvánulásokkal – reagált.³⁰

Egy „csúcstartó” intézet: Prison de Champ Dollon

Az országos túlszűfolttsági rekordot egy Genf kantoni bv. intézet, a Prison de Champ Dollon állította fel, ahol 2010-ben 270 férőhelyen 628 fogvatartott szorongott.³¹

²⁷ Katalog der Einrichtungen des Freiheitsentzuges, Bern, Juli 2009

²⁸ Knapper Personalbestand in Gefängnissen. Berner Zeitung, 18.2.2011

²⁹ Sonntag, Nr. 37, 13. September 2009

³⁰ Der Bund, Bern, 11.3.2000

³¹ Katalog der Einrichtungen des Freiheitsentzuges, Bern, Juli 2009. 84. o. – A bv. intézet befogadóképessége: 252 férfi és 18 női férőhely. A zárkák megoszlása: 147 egyszemélyes zárka, 41 többszemélyes zárka, egy különzárka, 8 férőhely a fegyelmi büntetések végrehajtására és 17 hely a betegszobákban. A bv. személyzet létszáma 260 fő.

Már 2003-ban megkezdődött a bv. intézetben a túlszűfolttság, 2004-ben 460 fogvatartott töltötte le itt a büntetését. 2004 júliusában az intézet személyzete tiltakozni kezdett a munkafeltételeik rohamos romlása miatt, és sztrájkkal fenyegetőzött; „A helyzet tarthatatlan és elviselhetetlen” – közölték Genf kanton kormányával.³² A személyzet konkrétan azt követelte, hogy a bv. intézetet elégséges számú férőhellyel ki kell bővíteni, a személyzet létszámát ennek megfelelően fel kell emelni, s a követelések közé tartozott az is, hogy a már teljesített túlórákat fizesse ki a kanton. Mme Micheline Spoerri, az illetékes államtanácsosnő az örök elégedetlenségét „teljesen jogos aggodalomnak” minősítette, és kijelentette, hogy a kanton kormánya még 2004 júliusában tanulmányozni fogja a börtön kibővítésének lehetőségeit. Azonnali intézkedésként a fogvatartottak egy részét áthelyezték más, kevésbé túlszűfolt börtönökbe, és a nyugdíjazott öröket újból alkalmazták féléves időtartamokra.

Mivel Isten malmai Genfben is lassan örölnék, a genfi kormány végül is 2010 végén határozta el, hogy jelentős férőhelybővítést hajt végre a börtönben 25 millió svájci frank költséggel. 2011 júliusában el is készült a börtön bővítése 100 új férőhellyel, s az intézet immáron 370 személy befogadására alkalmas. A munkálatok nem 25, hanem 35 millió svájci frankba kerültek. Az intézet kibővítése közelről sem oldotta meg a túlszűfolttság problémáját: most 370 férőhelyen 602 fő van elhelyezve.

Champ Dollon ezután sem tudott kikerülni a napi szenzációk közül. Valamennyi svájci újság ismertette 2010. december 29-én az „International Journal of Law and Psychiatry” c. szakfolyóirat tanulmányát,³³ amely a Champ Dollon bv. intézetben tapasztalható egészségügyi problémákat tárta fel.³⁴ Ariel Eytan és Hans Wolff, a genfi egyetemi klinika (HUG) kutatói, munkatársaikkal együtt a börtön 1 510 – korábban „elbocsátott” – fogvatartottjának egészségügyi dossziéját, amelyeket az intézet egészségügyi szolgálata 2007-ben bocsátott rendelkezésükre, vizsgálták át – számos következtetést levonva a fogvatartottak egészségügyi helyzetéről.

Ez volt az első tanulmány Svájcban, amely a fogvatartottak mentális egészségét részletesen és behatóan vizsgálta. Mint a kutatás rámutatott: a fogva tartott férfiak 45,3%-a, illetve a nők 56,6%-a pszichés problémákkal küszködik. A vizsgálatban érintett fogvatartottak életkora 18–82 év, átlagéletkoruk 30 év volt. A kutatók jelentése szerint számos fogvatartott már a befogadásakor pszichésen beteg vagy kábító hatású anyagot fogyaszt: 31,1%-uk közölte, hogy nyugtatószert kell szednie, 26,6%-uk kokaint, 17,4% heroint fogyaszt. A kábítószer-függőségben szenvedők között az alkohol- és a marihuána-fogyasztás a legelterjedtebb (41,2, illetve 35,9%).

³² Tages-Anzeiger, Zürich, 13.7.2004; Tages-Anzeiger, 19.7.2004

³³ Eytan, Ariel et al.: Psychiatric symptoms, psychological distress and somatic comorbidity among remand prisoners in Switzerland. *International Journal of Law and Psychiatry* 34 (2011) 13-19. pp.

³⁴ Der Bund, Bern, 29.12.2010

Eytan szerint rendkívül nehéz ezeknek a fogvatartottaknak a börtönben a drogokról lemondani. Bizonyos esetekben az orvosok kénytelenek az elvonási következményeket gyógyszerekkel ellensúlyozni. Tekintettel arra, hogy sokan az életet „unalmasnak” tartják a börtönben, nagy a kereslet a drogok iránt. „A fogvatartottak egy része itt is drogokhoz juthat” – állítja Eytan, „főleg cannabis csempésznek a börtönbe, de alkoholhoz gyakorlatilag nem juthatnak.” A kutatók megpróbálták az intézet vezetőségének tagjait is megszólaltatni ezen problémák kapcsán, de azok nem voltak hajlandó állást foglalni.

Ariel Eytan szerint a pszichésen beteg fogvatartottak magas aránya a börtönökben nemcsak a Champ Dollonra vonatkozik, „Európában ezeknek a betegségeknek aránya mindenütt eléri a 27-78%-ot.”

Külföldi állampolgárok a svájci büntetés-végrehajtásban

1991-ben a külföldi állampolgárságú fogvatartottak aránya a svájci börtönökben 30% volt, míg 2010-re elérte az összlétszám 72%-át, vagyis a 4 428 főt³⁵. 1996-ban a hosszú idejű szabadságvesztés-büntetések végrehajtására berendezkedett bv. intézetekben a fogvatartottak 54%-a volt külföldi, míg az első büntényes elkövetők intézeteiben 40% volt a külföldiek aránya (ugyanakkor Bellechasse: 58%), a visszaesők intézetében kerek 71% (Bostadel: 80%). Az intézkedések végrehajtására alkalmas intézetekben jóval alacsonyabb (St. Johannsen: 10%), a vizsgálati fogságban lévő elkövetők körében magas, 43% a külföldiek aránya.

2010-ben a külföldi fogvatartottak 55%-a bv. intézetekben tartózkodott elítéltként vagy előzetesen letartóztatottként, 35%-uk vizsgálati fogságban volt, míg 8%-uk a külföldiekre vonatkozó törvények megsértése miatt lett elítélve.

Az előzetes letartóztatottak száma 2010-ben 1 895 fő volt, akik közül kerek 81% külföldiek aránya. Bár Svájcban a külföldiekre ugyanazok a büntetés-végrehajtási szabályok érvényesek, mint a svájciakra, de a bírósági gyakorlat szerint az a külföldi, akinek Svájcban nincs állandó lakása, szökésgyanúsának számít, előzetes letartóztatásba kerül, különösen akkor, ha a bíróság mellékbüntetésként kiutasítást szabott ki (ezekben az esetekben a külföldi nem kaphat szabadságot sem). A külföldi fogvatartottak legnagyobb része ún. kriminalguest, határsértő, csempész és illegálisan Svájcban tartózkodó személy.³⁶ Az effajta bűnözésre tipikus példa az „Alfa Romeo-bandák” esete, tagjaik hosszas helyi előkészítés után percek alatt kirabolnak túlnyomórészt ékszer- és órásüzleteket, és 1-2 órán belül kirobognak Svájcból. A fenti módon elkövetett bűnözés 2004 óta jelentősen megnövekedett, mégpedig 63%-kal. Ezzel szemben a menedékjogot kérők aránya az előzetes letartóztatásban lévők között jelentősen csökkent, mindössze 5%-ot tesz ki.

A svájci bv. intézetekben igen magas a külföldi állampolgárok száma, pl. Lenzburgban 80% a külföldiek, ebből 40% a balkáni államokból érkezettek aránya.³⁷ A svájci fogvatartottak aránya ebben a bv. intézetben csupán 4%. A lenz-

³⁵ <http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpbcountry.php?country=167>

³⁶ Neue Zürcher Zeitung, 30.11.2010

³⁷ Blick, Zürich, 26.6.2004

burgi börtönben 38 nemzet tagjai vannak jelen, Magyarországot ketten „képviselik”. A bv. személyzet szerint svájci németiséggel itt nem lehet boldogulni, csak szerb, albán vagy arab nyelven. Hasonló a helyzet az ország legszigorúbb bv. intézetében, Thorbergben (165 férőhelyen 180 fogvatartott), ahol az elítéltek 80%-a külföldi – 46 országból., illetve Pöschwiesben is (436 férőhely), ahol a fogvatartottak 67%-a külföldi állampolgár.

A külföldi fogvatartottak kezelését a legjobban az nehezíti meg, hogy azok között, akik olyan államokból jönnek, ahol az etnikai feszültségek igen nagyok, mint pl. a törökök, kurdok, szerbek, horvátok, sri-lankaiak, tamilok esetében, rendkívül nehéz az összeütközéseket megakadályozni. A pöschwili börtönigazgató nemrég azt nyilatkozta egy újságnak, hogy náluk hetente vannak veszekedések. Az étkezési szokások, a vallási különbségek, a szabadidő eltöltése stb. bőven nyújt „súrlódási felületet”, illetve lehetőséget az egymás közötti leszámolásra.³⁸

A kitoloncolás intézménye

Évek óta 100 bűncselekmény közül 60-at külföldiek követnek el Svájcban. Ez az arány csak akkor válik igazán feltűnővé, ha arra utalunk, hogy a külföldiek száma az ország lakosságának csak 23,13%-át éri el. Tehát egy aránylag kis csoport a cselekmények 60%-áért felelős.³⁹ Svájcban 2005-ben a szabadságelvonással járó büntetések megoszlása az alábbi volt:

összesen: 7 433 ítélet, ebből

3 001 svájci elkövetők ellen – 40.4%

4 432 külföldi állampolgárok ellen – 59.6%

Tekintettel arra, hogy a külföldi állampolgárságú büntetettek száma és a svájci börtönökben lévő külföldi állampolgárok száma rohamosan nő, a svájci közvélemény egyre türelmetlenebbül követeli a bűnöző külföldiek kitoloncolását hazájukba. Ismeretes, hogy „Az elítélt személyek átszállításáról szóló 1983. március 23-án kelt egyezmény”, amely 1988. május 1-én Svájcban is érvénybe lépett, a valóságban nem funkcionál. Pl. Bern kantonban 2007-ben 330 külföldi fogvatartott várt a kiutasításra, egy évvel később már 645, 2010-ben pedig 678 volt ez a szám;⁴⁰ Zürich kantonban 2007-ben 332, 2008-ban 362, 2010-ben 674 fő várt kiutasításra.

Az általános felháborodás alapján a Schweizerische Volkspartei (SVP) 2010-ben népszavazást követelt a kiutasításokról, s 2010 novemberében az ország lakossága ezt a kezdeményezést 53%-os aránnyal elfogadta.⁴¹ Az SVP a népszavazás alapján a következőket kívánja az alkotmányba felvenni:

³⁸ Tages-Anzeiger, Zürich, 24.11.2006

³⁹ Tages-Anzeiger, Zürich, 17.4.1998; Coop-Zeitung, Zürich, 2.4.1998

⁴⁰ Berner Zeitung, 21.12.2010 – 2011. Szeptember 30-án Svájc és Kosovo egyezményt írt alá az elítélt személyek kölcsönös átszállításáról. Az egyezmény szerint az elítéltet akkor is át lehet szállítani az állampolgárságának megfelelő intézetbe, ha ebbe nem egyezik bele. Az átszállítás feltétele, hogy az elítélt által elkövetett bűncselekmény mind az ítélező, mind az ítéletet végrehajtó államban büntetendő cselekmény legyen.

⁴¹ Die Volksinitiative der SVP. Tages-Anzeiger, Zürich, 15. 1. 2009

A külföldi személy elveszíti tartózkodási jogát Svájcban, ha

- szándékos emberölés, erőszakos közöszlenség vagy más súlyos, nemi erkölcs elleni bűncselekmény, illetve erőszakos bűncselekmény – mint rablás, emberkereskedelem, drogokkal való kereskedelem, betörés – miatt elítélték;
- a hatóságokat megtevesztve szociális biztosítási juttatásokban, vagy szociális segélyben részesült;
- a külföldieket, akik e törvény szerint tartózkodási jogukat Svájcban elveszítik, az illetékes hatóság kiutasítja, és 5-10 éves beutazási tilalommal sújtja. Ismételt elkövetés esetén a beutazási tilalom 20 évre kiterjeszthető.

A kitoloncolási kezdeményezés törvénytervezetének előkészítése 2011. január 11-én megkezdődött, a cél a külföldi büntetettek konzekvens eltávolítása Svájcban.

Zürich kanton már a népszavazás előtt jelezte, hogy hivatalos gyakorlatuk máris megfelel az általános elvárásoknak, mert a Szövetségi Bíróság már ma is elfogadja a zürichi ítéleteket ilyen esetekben. A Szövetségi Bíróság gyakorlata szerint a külföldi állampolgárok 2 éven felüli szabadságvesztés-büntetésére esetén a tartózkodási engedély is kérdésessé válik, s ezen engedély vagy a letelepedési engedély visszavonása még egyéves szabadságvesztés-büntetés esetén is elrendelhető.⁴²

Bizonyos körök szerint az SVP kezdeményezése az európai emberi jogok konvenciójával ellentétben áll, és Strasbourgban számos perhez vezethet. Hans Fehr, az SVP képviselője szerint ez a veszély nem áll fenn, mert az EU-ország Dánia (5.5 millió lakos, 7%-uk külföldi) 2008-ban összesen 1 271 külföldi állampolgárt toloncolt ki, s ez ellen senki sem emelt kifogást.

Alternatív büntetési formák

A svájci büntetés-végrehajtásban a klasszikus formájú elzárás még ma is az első helyen szerepel, de a közérdekű munka már a második helyre tört előre. Bern kantonban 1999-ben 80 000 munkaórát töltöttek az elítéltek ebben a végrehajtási fokozatban, amivel 55 évi elzárási helyet lehetett megtakarítani. Zürich kantonban 2010-ben 85 000 munkaórát dolgoztak a fogvatartottak ebben a büntetési formában. A közérdekű munka a szabadságvesztés és a pénzbüntetés mellett a legfontosabb büntetés-végrehajtási formává vált. Bernben 300 bevetési hely áll rendelkezésre (kórházak, klinikák, öregek otthonai, szociális otthonok, temetői kertészet, caritas szervezetek, köztük a Magyar Máltai Szeretetszolgálat berni csoportja is). Csupán az esetek 13%-ában hiúsul meg a végrehajtás. Zürichben a nagy kórházak a legjobb „munkaadók”, ahol – egy érintett szerint – „a munka biztosan nem cukorkanyalás, de jobb, mint a börtönben ülni”.

Egy 27 éves, fiatal családapa is ekképp vélekedett a közérdekű munkáról: „Belátom, hogy hibát követtem el, de büszke vagyok arra, hogy nem kell a börtönbe menni, hanem, ha kemény munkával is, ledolgozom azt a 80 óras közér-

⁴² Neue Zürcher Zeitung, 4.11.2010

dekű munkát szívesen, ingyen.” Egy 36 éves gondnok, akinek 200 óra közérdekű munkát kell teljesítenie, a következőket nyilatkozta: „Már lelkileg teljesen kikészültem, de az öregek otthonának konyháján, ahol dolgoztam, senki sem tett nekem szemrehányást, visszanyertem az önérzetem”.⁴³

A SbtK. 37. törvénycikke szerint a bíróság a 6 hónapnál rövidebb tartamú szabadságvesztés-büntetés, vagy a 180 napi tételig terjedő pénzbüntetés helyett maximum 720 óráig terjedő közérdekű munkát rendelhet el, ha ehhez a tettes is hozzájárul.

Az elektronikus monitoring (EM) Svájcban a 20 naptól 12 hónapig szabadságvesztésre elítélteknek engedélyezhető, ha állandó lakhellyel rendelkeznek, legalább heti 20 órát dolgoznak vagy képzésben vesznek részt; az elítéltek szabadidejüket a bokán elhelyezett EM-készülék ellenőrzése mellett otthon tölthetik. Az EM lehetővé teszi, hogy az elítélt dolgozhasson és szociális kötelességeit továbbra is teljesítse. A büntetés-végrehajtás az EM igénybevételével napi 54 svájci frankba kerül.⁴⁴ Ennél a közérdekű munka is drágább, a félfogság 133, a normál szabadságvesztés-büntetés végrehajtása egy intézetben napi 203 svájci frankba kerül, sőt a pöschwili börtön terápiás osztályán napi 950 frankot tesz ki. (Összehasonlításképpen: a Grand Hotel Zürich 5 csillagos szálloda naponta 410 frankba kerül reggelivel együtt).

Az EM bevezetése 1999-ben kezdődött Bern, Bazel-város, Bazel-vidék, Tessin és Waadt kantonokban 3 éves kísérlet formájában.⁴⁵ Ma már legalább 15 kanton alkalmazza a büntetés-végrehajtásnak ezt a módját. Az EM svájci történetében a legismertebb eset Roman Polanski házi őrizete volt. A lengyel-francia állampolgárságú filmrendező 2009-ben egy filmdíj átvételére Zürichbe utazott, a város repülőterén az amerikai hatóságok kérésére a svájci rendőrség letartóztatta azzal a váddal, hogy évtizedekkel ezelőtt Polanski az USA-ban egy fiatalos színésznővel volt viszonyban. A berni bíróság Polanskit a kiadatás helyett többhónapos EM-re ítélte, és a büntetés letöltése után minden amerikai nyomás ellenére sem adta ki az USA-nak, hanem szabadon engedte, s Polanski kiutazhatott Franciaországba. Polanski svájci házi őrizetét gstaadi villájában töltötte le EM-készülékkel viselve. A büntetés-végrehajtás ezen formájával addig nem foglalkozott sokat a média, az eset kapcsán viszont komoly visszhangra tett szert.

Az EM a büntetés-végrehajtásban történő használatának továbbfejlesztéseként 2011 májusában Basel-Land kanton GPS-készülék alkalmazását vezette be, amellyel a lakosságot jobban meg lehet védeni a veszélyes és a szexuális bűnözőkkel szemben. Az illetékes szakemberek arra hivatkoztak, hogy az Egyesült Államokban ezek a bűnelkövetők már jelenleg is GPS-adókat kénytelenek viselni, illetve, hogy Spanyolországban is alkalmazzák a GPS-t olyan férfiak eseté-

⁴³ Neue Zürcher Zeitung, 3.2.2011

⁴⁴ Tages-Anzeiger, Zürich, 25.11.2003

⁴⁵ Der Bund, Bern, 16.10.1998 – Lásd még: Weber, Jonas: Az elektronikus megfigyelés kísérleti bevezetése Svájcban. (A 2001. október 11-i előadás fordítása.) Ford. Posztobányi Mária. Börtönügyi Szemle, 2001. 4. 113-124. o. [A szerk.]

ben, akik feleségüket bántalmazták. A bázeliak terve szerint a GPS-t olyan személyekre szerelnék, akiknek tartózkodási helyét mobil rádióval ellenőrizhetik, és megállapíthatják, hogy az elkövető a hatóságok feltételeit betartja-e. Ha az eredmény nemleges, akkor a GPS azonnal riadót rendel el.⁴⁶

Zárszó

Még öt év sem telt el a feltételes (felfüggesztett) pénzbüntetések bevezetése és a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések megszüntetése óta, de a Szövetségi Tanács (Bundesrat) 2011. október 12-i ülésén elhatározta a büntetőszankciók rendszerének alapvető reformját.

A Szövetségi Tanács a felfüggesztett pénzbüntetés intézményét megszünteti, és ismét bevezeti a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetést. A kormány egyidejűleg bejelentette az elektronikus ellenőrzés bevezetését az egész ország területén az egy hónaptól hat hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetések esetében.

A közérdekű munkára vonatkozó törvényi előírások megváltoztatását is tervezi a kormány: a közérdekű munka a jövőben nem önálló büntetésként, hanem mint a büntetés-végrehajtás egyik formája fog szerepelni a sBtk.-ban. Az említett reformokat a kormány 2012 első negyedévében kívánja a parlament elé terjeszteni.

A kormány ugyancsak tervbe vette a bűncselekmények elévülési idejének jelentős meghosszabbítását. Így a legalább 3 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntethető bűncselekmények esetében az elévülési időt 7 év helyett 10 évre kell meghosszabbítani. Ezzel az intézkedésével a kormány a bíróságoknak elegendő időt kíván biztosítani – különösen a súlyos bűncselekmények tárgyalásának előkészítésére. A kisebb tárgyi súlyú bűncselekményeknél (mint pl. a szerzői jogok vagy a védjegyoltalom megsértése) továbbra is a hétéves elévülési idő maradna érvényben.

⁴⁶ Sontags-Blick, Zürich, 15. Mai 2011, 2-3. o.

Hírek a börtönvilágból

Franciaország börtönépítési terve 2017-ig

A kormány tervei szerint 2017-ig Franciaország a jelenlegi közel 60 ezer mellé 30 ezer új börtönférőhelyet alakít ki. Ezen kívül a fiatalkorúak részére húsz új intézetet épít a kormányzat a 2002 óta átadott negyven mellé, továbbá egy új büntetés-végrehajtási törvénytervezet is a nemzetgyűlés elé kerül.

2007 óta Franciaországban 7 ezer új börtönférőhelyet adtak át – az előzetes felmérések alapján 80 ezer férőhelyre lenne szükség a jelenlegi 56 500 helyett. A büntetések letöltése során a visszaesők és a rövid időtartamú szabadságvesztésre ítélttek számára eltérő büntetés-végrehajtási körülményeket szeretnének teremteni.

Forrás: 30 000 places de prison en plus en 2017. Le Figaro, 2011.09.13.

Megnyílt Németország új börtöne

2011 augusztusában Frankfurt am Mainban nyitotta meg kapuit Németország legújabb börtöne. Az 100 millió euróból (kb. 27 milliárd forintból) felépült létesítmény belső terei és berendezése harmóniát sugároznak. A három és fél éven át készült intézet építése során 72 ezer köbméter betont, 900 ezer kilométernyi kábelt használtak fel.

A parkosított udvarral, kosárlabdapályával, fitnessteremmel is rendelkező komplexum 476 cellája közel 600 elítélt elhelyezésére szolgál. A 10,9 négyzetméteres cellákban a vécé és mosdó mellett ágy, szekrény, asztal és könyvespolc kapott helyet. A belső biztonságra és a rendre 194 fegyőr, 382 kamera és az intézet 17 méter magas betonfala vigyáz. Az új börtönt főként az Offenbachból és Frankfurt am Main egyéb intézeteiből átszállított fogvatartottakkal telepítették be.

Forrás: Neues Gefängnis in Frankfurt. Frankfurter Neue Presse, 2011.08.15.

Új bv. intézet Spanyolországban

San Sebastián önkormányzata jóváhagyta a Baszkföld észak-keleti részén található Gipuzkoa tartomány új börtönének a megépítését. Az épület Eskuzaitzeta területére esik. A projekt kivitelezése a tervek szerint 76 millió euróba (kb. 23 milliárd forintba) kerül. A börtön építését 2012-ben kezdik el, és feltehetően 2014-re be is fejezik azt. A tervezők az 504 cellát magába foglaló büntetés-végrehajtási intézetet egy „minivárosban” kívánják elhelyezni, ahol orvosi rendelő, sportpályák, uszoda lesznek. A mosoda és konyha számára külön pavilonokat állítanak fel.

Forrás: Construction of the new jail of Gipuzkoa. Diario Vasco (Aingeru Munguia), 2011.10.12.

Egy felújításra váró olasz intézet

A tarantói büntetés-végrehajtási intézet 669 főt szállásol el – kifogásolható körülmények között. Évek óta késik a börtön felújítása, pedig nagy szükség lenne rá, hiszen a tengerparthoz közel fekvő dél-olaszországi városban a magas páratartalom tönkretette az intézet épületeinek vakolatát. Erről a helyzetről többek között a tarantói önkormányzat, a helyi pártok és a börtön képviselői tartottak megbeszélést.

A börtön személyzete túlterhelt a műszakváltások miatt, a túlóra kifizetése pedig 2010 óta akadozik. A zuhanyozók meleg vízzel való ellátása, a tisztítószer beszerzése rendszeresen gondot okoz. Az intézet az ONLUS Alapítványtól már kapott segítséget. Az alapítvány biztosítja a fogvatartottak számára a napi tisztálkodáshoz szükséges cikkeket. Ezen kívül további problémát jelent, hogy nyolc pszichológusra lenne szükség, de csak négy áll alkalmazásban.

Forrás: Il carcere sempre più invivibile. Corriere del Giorno, 2011.08.25.

A robot mint fegyőr

Dél-Korea Pohang városának büntetőintézetébe robotfegyőröket helyeztek ki. Egyelőre a gyártó három hónapig tartó próbát szervezett. A robotok a fogvatartottak normálistól eltérő viselkedését jelzik, a projekt ily módon a börtönszemélyzet munkájának könnyítését célozza. A kísérlet pozitív eredménye esetén exportálásra is kerülhetnek a gépek. A 1,5 m magas robotokat az Ázsia Fórum a Büntetés-végrehajtásért nevű szervezet fejlesztette ki, amely ismert kutatócsoportnak számít a kriminológia és börtönpolitika területén.

A robotok négy lábon haladnak, kamerákkal és szenzorokkal vannak felszerelve, amik segítségével folyamatosan keresik az erőszakos cselekményeket, vagy akár fel tudják kutatni az öngyilkosságra készülő személyeket is. Lee Baik-Chu, a Kyonggi Egyetem professzora úgy véli, hogy a robotok képesek riasztani a börtön személyzetének tagjait, ugyanakkor a gépek külsejének finomítására szükség lesz a jövőben azért, hogy a fogvatartottak jobban el tudják fogadni a változásokat. A kísérlet egyhónapos üzemeltetési költsége 1,2 millió dollárra (kb. 267 millió forint) rúg, amit a kormány finanszíroz.

Forrás: Robo-wardens for prisons. NZ Herald, 2011.11.27.

A Geotermikus energia egy nebraskai intézetben

A nebraskai Lancaster megye egyik új börtönében geotermikus, azaz a Föld kőzetlemezeinek természetes mozgásából származó energiát használnak. 2009-ben a Lincoln székhelyű District Energy nonprofit szervezet a Lincoln Electric System céggel társulva 5 millió dolláros (kb. 112 millió forint) támogatást kapott az USA Energiaügyi Minisztériumtól, hogy egy 17 millió dollár (kb. 3 milliárd forint) értékű projektet valósítson meg.

A Lincolntól 3,5 mérföldre levő komplexum fűtését és hűtését oldják meg ezzel a környezetbarát energiával. A projekt megvalósítása során az első fúrást egy későbbi is követte, mivel a kivezető szakasz nem lett elég széles átmérőjű. A kiépített rendszerek egyszerűek, megbízhatóan működnek, kis beruházási költséggel létesíthetők és olcsón üzemeltethetők, a problémájuk azonban, hogy a rejtenergia idővel csökken.

Forrás: Geothermal wells a deep subject for Nebraska Jail. Energy Digger, 2011.11.25.

TBC-fertőzöttek egy ír börtönben

Az ír büntetés-végrehajtás egészségügyi szolgálata TBC-rutintesztet végzett a Clover Hill börtönben. Sajnálatos módon a börtönszemélyzet több tagjánál és sok elítéltnél is pozitív eredményt kaptak – látens fertőzöttség jelentkezett 45 fegyőrből 30 főnél. Egy későbbi járvány megakadályozása érdekében a személyzet minden tagját meg fogják vizsgálni, jelenleg 350 fő lát el különféle feladatokat a büntetőintézetben. A Börtöntisztviselők Szövetsége is részt vesz a megfigyelésben.

A tuberkulózis világméretű probléma, TBC-vel az emberiség csaknem egyharmada fertőződik meg élete folyamán. A háborúk, az éhínség, a hajléktalanság és az orvosi ellátás hiánya járulnak legfőképp hozzá a TBC gyakoriságának növekedéséhez. Mivel cseppfertőzés útján terjed, bárki megkaphatja, aki védőoltás vagy gyógyulás útján nem szerzett kellő védelemet, vagy például betegség (AIDS) miatt elveszítette azt. Az elégtelen – és főként a nem kellő ideig végzett – kezelések révén ma már gyakoriak az antibiotikum-rezisztens mycobacterium törzsek is. A TBC-fertőzésnél minden esetben a környezet és az érintettek életszínvonala játszik szerepet. A megelőzés szempontjából kiemelten fontos az általános kondíció fenntartása, a megfelelő kalória- és vitaminbevitel, főleg olyan környezetben, mint a börtön, ahol nagyobb létszámú embercsoport van hosszú ideig összezárva.

Forrás: Cloverhill staff, inmates being tested for TB. RTE News Ireland, 2011.10.21.

Hepatitisz C fertőzött elítéltek Spanyolországban

A 15. Spanyol Börtön-egészségügyi Konferencia során elhangzott, hogy a spanyolországi börtönnépesség 20-25%-a fertőzött hepatitisz C vírussal, a 70%-uk pedig intravénás kábítószer-fogyasztó. A statisztikai adatok szerint csökkenő tendencia állapítható meg, hiszen az 1990-es években még 48%-os volt hepatitisz C vírussal fertőzöttek száma. A javulás annak köszönhető, hogy az intézetekben az ellenőrzés fokozódott és az intravénás kábítószeresek elérhetősége nehezebbé vált.

Dr. Inmaculada Faraco úgy látja, hogy ez az arányszám tovább csökkenthető, amennyiben az elítéltek minél szélesebb körét tájékoztatni tudják a betegség terjedésének módjáról és a megelőzés eszközeiről. Az intézetbe való bekerüléskor az egészségügyi részlegekben a fogvatartottaknak felajánlják, hogy rutintesztek segítségével ellenőrzik a HIV, valamint a hepatitisz B és C fertőzések jelenlétét.

Forrás: El virus C de la hepatitis infecciones en prisión. Europa Press, 2011.10.28.

Hepatitisz C az ausztráliai Viktória állam börtöneiben

Az egyik ausztrál ombudsman, George Brouwer már 2006-ban azt javasolta, hogy komolyabban kellene venni a börtönök egészségügyét. Viktória államnak sajnos jelenleg sincsen versenyképes börtön-egészségügyi politikája.

Az elítéltek 41%-a hepatitisz C fertőzött, míg ez az arány a kinti társadalomban csak 1%. A hepatitisz C fertőzés kezelése a 14 állami intézetből összesen háromban biztosított.

Az ombudsman változtatásokat sürget, hiszen a hepatitisz C vírus börtönökön belüli ilyen mértékű jelenléte akár a társadalom többi tagjára is veszélyt jelenthet. Az eddigi legfontosabb eredmény, hogy ebben az évben a férfiak számára fenntartott intézetekben rendszeresen kondomokat osztottak.

Forrás: Prison crisis a threat to public health. National Times, 2011.09.01.

Egészségügyi kérdések két olasz intézetben

Az ATF Federfarma nevű, gyógyszertárakat tömörítő szövetség 1 600 darab, száj- és fogápolási szereket tartalmazó csomaggal ajándékozta meg a bresciai Canton Mombello és a Verziano büntetés-végrehajtási intézet elítélteit. A szövetség a testi egészség és az ápolott külső fontosságára kívánta felhívni a fogvatartottak figyelmét. A társadalomba való visszatérést követően a fellépő anyagi nehézségek miatt a volt elítéltek gyakran szorítják háttérbe a száj- és fogápolást. A kezdeményezés arra próbált rámutatni, hogy az elhanyagolt megjelenés az álláskeresés gátjává is válhat.

Francesca Gioieni, a Canton Mombello és Francesca Paola Lucrezi, a Verziano igazgatónője nagyra értékelte a segítséget, mivel a börtönegészségügy is nehézségekkel küzd. Az ATF Federfarma Brescia elnöke, Clara Mottinelli szükségesnek tartja, hogy a társadalom mellőzött tagjai felé is nyissanak.

Kiemelést érdemel, hogy a Canton Mombello és a Verziano intézetek 11 orvost és 13 ápolót alkalmaznak, akik egy-egy szakterületre specializálódtak. Mindegyikük rendelkezik a munkájához szükséges szaktudással és empátiával. Fontosnak tartják más területeken is a megelőzést, ezért rendszeresen végeznek tüdő- és onkológiai szűréseket is.

Forrás: Lisa Cesco: Sanità in carcere. Brescia Oggi, 2011.11.09.

Rehabilitáció egy észak-angliai börtönben

John Biggin, a Doncaster büntetés-végrehajtási intézet igazgatója egy új négyéves rehabilitációs program beindítását jelentette be. Doncasterben 12 hónapra vagy ennél rövidebb időtartamú szabadságvesztésre ítélteteket helyeznek el.

A kezdeményezés nemcsak a börtönben, hanem a szabadlára kerülést követően is támogatja majd a résztvevőket – személyes segítők révén. A program abból indul ki, hogy a volt elítéltek a szabadlára kerülést követő első három hónapban különösen érzékenyek a környezetváltozásra, s mivel nagy valószínűséggel a korábbi munkahelyükre nem kerülhetnek vissza, így jelentős mértékben megnő az újabb bűncselekmény elkövetésének a kockázata.

A projekt keretében az intézet a Turning Point és a Catch22 nevű szervezetekkel működik együtt hosszú távon. Nagy hangsúlyt helyeznek a családi helyzetüknél vagy más oknál fogva speciális bánásmódot igénylő fogvatartottak felkutatására. A visszaesés kockázatának csökkentése miatt már az intézeten belül elérhető a rehabilitációs egység: az elítéltek már a börtönben tájékozódhatnak állásügyekben és a lakhatás kérdésében, később pedig 24 órás segítségnyújtó vonalon keresztül kérhetnek tanácsot.

A szervezők a kinti életben valóban használható szaktanfolyamokat indítanak: számítógép-kezelői ismereteket, nyomdai tördelést, felszolgálói ismereteket oktatnak, és kőműves tanfolyamot tartanak. Az intézet dráma- és kézműves foglalkozásai és a sportolási lehetőségek elsősorban az önbizalomhiány megszüntetését célozzák. Ezeken kívül eredményesen működik az intézet azon programja is, amely a családok egységesítését tűzte ki célul.

Forrás: Crispin Blunt: Pilot's results in Doncaster prison. BBC News, 2011.10.13.

Kísérleti terápiás program egy spanyol intézetében

A Villabona büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett 1 448 elítéltből 480 fő vesz részt terápiás rehabilitációs programban. Jelenleg három ilyen egység működik Asztúria tartományban, az elsőt már 1992-ben létrehozták. Az asztúriai kormányzat e csoportok támogatása által is kifejezésre juttatta, hogy az elítéltek nincsenek magukra hagyva. A kezdeményezés résztvevői könnyebben javíthatják ki a múltban elkövetett hibákat, ha másokkal együtt tárják fel ezeket.

Forrás: Un tercio de los presos de Villabona participa en programas pionera de rehabilitación. El Comercio, 2011.10.19.

Sikeres skót rehabilitációs program

A HMP Peterborough büntetőintézet rehabilitációs programjával kapcsolatban a szabadlábra kerültektől pozitív visszajelzések érkeztek. A bv. intézetben a 12 hónapnál rövidebb szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak számára a SIB-program révén nyújtanak segítséget. Az intézet további specialitása, hogy az egyetlen börtön az Egyesült Királyságban, ahol férfiakat és nőket egyaránt fogva tartanak.

A SIB egy, az állami szektorral kötött szerződés, amelynek alapján a társadalom iránt felelősséget érző cégek különféle befektetéseket eszközölnek a szociális szférába. A befektetők részére a kormányzat a haszonból részesedést biztosít. A program központja a brettoni Hayward House irodakomplexumában található.

A program keretében a szabadlábra kerülő elítélteknek szociális munkások segítenek a szállás- és az álláskeresésben. A fogvatartottak visszatartása az újabb bűncselekmény elkövetésétől nehéz feladat, sokan már az első nap szeretnének visszatérni a rossz szokásaikhoz. Az alkohol- és a drogfogyasztás megakadályozása az első lépcsőfok a társadalmilag elfogadott értékrend felé.

Janette Powell, a projekt vezetője az előzetes felmérések alapján arra számított, hogy a szabadlábra kerülő fogvatartottak 70%-a igénybe fogja venni a szolgáltatásokat. Sok szabadulás előtt álló elítélt jelezte, hogy szüksége lenne olyan továbbtanulási lehetőségre, ami segíti majd a későbbi elhelyezkedést.

Forrás: Matthew Reville: The SIB pilot program. Telegraph, 2011.11.28.

Egy spanyol bank a kirekesztettség ellen

A jól ismert Caixa Bank kezeli Spanyolország legnagyobb jótékonyági alapítványát is. Az alapítvány legújabb, Andalúziát érintő kezdeményezése értelmében 16 büntetés-végrehajtási intézetben 375 elítélt számára lesz lehetőség a tanulásra. 2007-ben a Caixa közel 5 500 fiókkal rendelkezett országszerte, és már külföldön is elkezdett terjeszkedni.

A bank – amely különféle programjai révén jelen van a kultúra, a környezetvédelem és a tudomány számos területén, és 2005-ben elismerésképpen arany medált kapott a katalán autonóm kormánytól – célul tűzte ki, hogy felveszi a harcot a szegénységgel és a szociális kirekesztettséggel is. A munkanélküliség ellen küzdő projektje és az oktatási programja a fogvatartottakat is közelről érinti.

A bank 2006 óta működő – „Reincorpora” nevű –, a munkanélküliség megszüntetésére irányuló programját a Belügyminisztériummal együttműködve irányítja. A programot sikeresen teljesítő első 70 fő a bizonyítványát 2011. október 25-én vehette át. Az elítéltek többek között kereskedelmi, raktározási-logisztikai és felszolgálati képesítést szereztek.

A program egy-egy résztvevő képzésére 3 325 eurót (kb. 1 millió forintot) szánt. Juan Reguera, a Sur de la Caixa területi igazgatója úgy véli, hogy a „Reincorpora” új lehetőséget nyit és reményt teremt az eddig mellőzött emberek számára is.

Forrás: La Caixa ofrece cursos a 375 presos andaluces para facilitarles trabajo. ABC News, 2011.10.17.

Asztalosmunkák egy osztrák bv. intézetben

Az osztrák Hirtenberg büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartottak különféle asztalosmunkákat végezhetnek, amely során a kenyérvágó deszkától a faládákön át sokféle termék elkészítésére alkalmas tudásuk alakul ki. A Hirtenberg börtön Béctől délre, Leobersdorf közelében található, feladatát tekintve a 18 hónaptól 6 évig terjedő szabadságvesztés-büntetés letöltésére ítélt fogvatartottak elhelyezéséről gondoskodik. Az intézetben 375 főt tudnak fogadni. Az elítéltek szabadidejükben – a sportolás terén – a futball, az asztalitenisz, a röplabda és a fitness közül, illetve az egyéb programokat tekintve a könyvtár, a zenekari próba és a bibliaóra között választhatnak.

Forrás: Tischlerarbeit im Hirtenberg Gefangnis. Die Presse, 2011.09.02.

Egy skót börtön foglalkoztatási programja

A HMP Addiewell, férfiak számára fenntartott büntetőintézet 2008 decemberében kezdte meg működését. Egy modern, sokféle építészeti újítással rendelkező komplexumról van szó, amely a legmagasabb fokú biztonsági előírásoknak felel meg.

A HMP Addiewell „tanuló börtönnek” is nevezik, mivel az intézetben rendkívül sokféle lehetőség nyílik arra, hogy az elítéltek felkészüljenek a szabad életre. A munkaműhelyekben részben komoly szaktudást igénylő, részben egyszerű, betanított tevékenységek végzésére van mód: választani lehet a felszolgáloi ismeretek, a kertészkedés, a növénynevelés, az ipari tisztítás, a mosodai munka, a kőművesmunka és a konyhabútor-készítés között. „Apa/ Anya mesemondó program” is működik ebben a büntetőintézetben, azok a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek, akik szülők is egyben, gondolatban szőtt meséik révén küldhetnek üzenetet a gyermekeiknek. A CD-lemezre rögzített felvételt zenei motívumokkal színesítik.

Az elítéltek foglalkoztatásának, munkáltatásának szervezését a Sodexo Igazságszolgáltatási Szolgálat végzi, amely minden skót börtönben ugyanolyan szabályok szerint tevékenykedik.. Audrey Park, a HMP Addiewell igazgatója úgy véli, hogy a Kalyx (a Sodexo korábbi neve) és a Skót Börtönszolgálat közötti szerződéses megállapodás mindkét fél számára előnyös. Az általa vezetett intézetben a 796 férfi fogvatartottra 350 munkavállaló jut. Az új alkalmazottak eltérő háttérrel rendelkeznek, és sokféle szakmában jártasak. A Sodexo Igazságszolgáltatási Szolgálat ugyan 40 órás munkahetet szervez, de ennek csak egy része telik munkavégzéssel, a többi a tanulás és gyakorlat megszerzése jegyében zajlik, illetve újabban a nyelvtanulásra is nagy hangsúly helyeződik.

Forrás: HMP Addiewell the modernest prison in Scotland. Daily Record, 2011.08.10.

Fogvatartotti programok egy olasz intézetben

A Lauro büntetés-végrehajtási intézetben számos reszocializációs programot biztosítanak a fogvatartottak számára. Ezek közül az informatikai és az audiovizuális tanfolyam különösen fontos az elítéltek későbbi munkaerőpiacon történő elhelyezkedése szempontjából. Az előbbi 1998 óta kap helyet a börtönben. A hardware technológia teljes ismeretanyaga, az operációs rendszerek és a Microsoft Office programok szerepelnek az informatikai oktatás tananyagában. A tanfolyam végén ECDL-bizonyítvány szerezhető. Naprakész szakemberek segítik az elítélteket, hogy elmélyült tudású munkavállalókká váljanak. Az audiovizuális anyagok kezelése során a fogvatartottak laboratóriumban tanulják meg az összevágás és másolás folyamatát, a feliratok készítését, valamint a szinkronizálást.

Forrás: Andrea Pirri: Detenuti nei corsi. Corriere Irpinia, 2011.08.21.

Munkavégzési lehetőségek egy angliai börtönben

A Bristol büntetőintézet hulladékgazdálkodással foglalkozó részlegében, amely 30 elítéltet foglakoztat, sikerült elérni, hogy a fogvatartottak munkaideje a korábbi heti 22 munkaóráról 33-ra növekedjen. Hasonló eredményeket várnak a börtön 15 főt foglakoztató mosodai részlegétől is.

Nikki Secker, a fogvatartottak munkáltatását szervező egység (üzleti fejlesztési osztály) vezetője közvetlen kapcsolatot lát a munkaórák számának növelése és az elmélyültebb szaktudás megszerzése között. Nikki Secker és kollégái a HMP Bristol intézetben létrehozta egy projektet, illetve egy, a projektért felelős csoportot, amelynek tagjai heti rendszerességgel elemzik az eredményeket.

A Dolgozó Börtönök Projekt névre keresztelt kezdeményezés integrált része a HMP Bristol napi rutinjának. A korábbi gyakorlattól eltérően kisebb munkaműhelyeket nyitottak, és újdonság az is, hogy cellában végezhető munkát is biztosítanak az elítéltek számára. Így be tudtak vonni a munkáltatásba olyan fogvatartottakat is, akiket korábban nem lehetett munkavégzésre motiválni.

Az intézetben versenyképesebb termékek előállítására is szerződni tudtak, mint például a karácsonyi díszek készítése vagy a vízszelző-felszerelés csomag összeállítása. A projekt rugalmasan igazodik a megváltozott társadalmi és gazdasági követelményekhez, és ezáltal lehetővé teszi a fogvatartottak számára a fejlődést.

Forrás: Longer working hours for prisoners at HMP Bristol. BBC News, 2011.10.03.

A bibliaismeret tanítása a texasi büntetőintézetekben

Az 1900 főt fogvatartó houstoni Darrington börtönben 40 elítélt négy évig bibliaismereti tanulmányokat folytathat, és bizonyítványt szerezhethet a képzés végén. Ezt követően szolgálatot láthatnak el más börtönökben. Texas állam 111 büntetőintézetben hirdették meg a programot, amelynek résztvevőiként elsősorban a hosszabb időtartamú szabadságvesztésre ítélteteket szeretnének látni. A kezdeményezés potenciális segítségnyújtást jelent számos fogvatartott számára, hogy az életüket gyökeresen megváltoztathassák. Brad Livingston, a Texas állam büntetés-végrehajtását felügyelő minisztérium osztályvezetője elégedett az előkészület eredményeivel.

A Délnyugati Baptista Teológiai Szeminárium Fort Worth-ben, a Texasi Gyülekezet Déli Baptista Szervezete és a non-profit Texas Szíve Alapítvány vesz részt az előkészületekben és az oktatás beindításában. Az oktatók önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül fogják ellátni a feladatokat. Paige Patterson, a Délnyugati Baptista Teológiai Szeminárium vezetője abban bíz, hogy általuk több száz ember élete is pozitív irányba változhat. A Fort Worth Szeminárium hívja meg a tanárokat, a Texas Szíve Alapítvány 8 ezer dollár (kb. 1 millió 800 ezer forint) értékben szállít teológiai könyveket az intézetekbe. Elsőként a Darrington intézetben kezdik el a tevékenységüket a fent említett baptista szervezetek.

Forrás: Mike Ward: Prison officials to christen seminary for inmates. Friends of Justice, 2011.08.27.

Dohánytilalom Új-Zélandban

Az új-zélandi börtönök feketepiacán 500 dollár (kb. 110 ezer forint) lett 30 gramm dohány ára. Ez az ár ötszöröse az Osetra nevű legmárkásabb kaviárnak, amit az országban lehet kapni. A Mt. Eden büntetőintézetben 15 dollárt (kb. 3 300 forintot) fizetnek egyetlen szál kézzel sodort cigarettáért. Az eddigi rutinellenőrzések során több doboz dohányt találtak a börtönön belül. (A Christchurch női börtönben az elítéltek a papucsaikba rejtették a dohányt. Minden lábbeli bérésében 50 gramm tiltott terméket helyeztek el.) A júliusban bevezetett dohányzási tilalom óta kétszeresére nőtt a dohány ára.

Csak júliusban és augusztusban 31 fogvatartottat kaptak rajta a cigarettázáson. A büntetőintézetben évente 100 ezer, illetve 1 millió dollár (22 millió – 222 millió forint) közötti összeget költenek nikotinpótló terápiára. A legmagasabb költség a tilalom bevezetésének évében jelentkezett.

Forrás: Bevan Hurley: Tobacco ban in Mt. Eden prison. NZ Herald, 2011.09.11.

Komolyzene a börtönben

Vivaldi zenéjével érkezett a helyi konzervatórium zenekara a Brescia városában található Canton Mombello büntetés-végrehajtási intézetbe. Szólóhegedűsként a mindössze nyolc éves Valerio Scarano szerepelt.

„Elítéltek, de nem kirekesztettek” címmel szerveztek előadást a börtön audiótéliumában. Francesca Gioieni igazgató a helyi önkormányzatot és a Luca Marrenzio Konzervatóriumot nyerte meg az ügy érdekében.

Az előadást már korábban a 80 fő elhelyezésére alkalmas Verziano intézetben is megtartották.

Forrás: Luigi Fertonani: Reclusi, ma non esclusi. Brescia Oggi, 2011.10.29.

Kísérleti program egy spanyol intézetben

A Galicia tartományban található Pereiro de Aguiar büntetés-végrehajtási intézet elítéltejei a szabadidejükben önkéntesként társadalmi munkát végezhetnek. Egyelőre öt fő jelentkezett az új programba. Az AECC, a Progaape, az Aixiña és az Adegá cégek adnak munkalehetőséget számukra.

A Társadalmi Kirekesztettség Megelőzése Társaság vezetője, Raquel Crespo és a Pereiro de Aguiar büntetőintézet igazgatója, Silvia Alonso fontosnak tartja olyan tevékenységek végzését, amelyek megmutatják az elítéltek segítőkészességét. A fogvatartottak számára így módon a társadalom tagjaival való találkozás is pozitív élményt ad, és a munkájuk eredménye láthatóbbá válik.

Forrás: Una iniciativa pionera en Pereiro de Aguiar. Europa Press, 2011.10.26.

Irodalmi kurzus az elítéltek számára

A dél-olaszországi Bellizzi büntetés-végrehajtási intézet – Avellino város börtöne – szeretne jelen lenni a 2012-es Torinói Könyvvásáron, éppen ezért egy irodalmi kurzust indítottak a fogvatartottak számára – látványos eredményre számítva mind az írásos, mind a szóbeli kommunikáció fejlesztése terén. Cristina Mallardo, a börtön igazgatója szerint szükség van a társadalmi együttérzésre és segítségnyújtásra, hogy a fogvatartottak biztosan tudják: nincsenek magukra hagyva. Erre kiválóan alkalmas a kurzus, amelyre az intézet a Bimed alapítvánnyal együttműködve készül fel.

Cristina Mallardo úgy véli, hogy a költészet megjelenése a börtön falain belül egyben a kultúra reklámozását és az elítéltek alkalmasságát is jelenti a kultúra befogadására. A kurzus résztvevőinek azt szeretnék átadni, hogy csak a kultúra ismerete és a kulturált viselkedés teszi őket önállóbbakká. A költészet segít jobbik énjük feltárásában, ezáltal a beilleszkedésben is. Jutalom is vár azokra a fogvatartottakra, akik hajlandók a tanulásnak szentelni szabadidejüket.

Forrás: La poesia entra nel carcere di Bellizzi. Corriere Irpinia, 2011.10.27.

Vallás a börtönben: Alapelvek

A Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottságot a Katolikus Egyház 1950-ben hívta létre, hogy segítse a büntetés-végrehajtási intézetekben folytatott lekipásztori tevékenységet. Ez a szervezet nem az egyes börtönlelkészek társulásából jön létre, hanem egy hivatalos bizottság az Egyházon belül. Tagjai az egyes országoknak a helyi püspöki kar által erre kijelölt delegáltjai, a vezető testület pedig a négyévente választott elnök és alelnök mellett az öt régió választott képviselőiből áll össze.

A Bizottság nemcsak összefogja a helyi kezdeményezéseket, hanem hivatalos szinten is képviseli az Egyház szempontjait a börtönügy kérdéseiben. Az elmúlt évtized eredményei közé tartozik például, hogy nem kormányzati szervként részt vehet az ENSZ egyes munkáiban, például a kínzás és embertelen bánásmód megelőzésére irányuló erőfeszítésekben – a vallásgyakorlás lehetőségeitől való megfosztás ugyanis ilyen esetnek minősül.

Ennek a munkának a keretében született az alábbi dokumentum, mely az ENSZ által elfogadott nyilatkozatok és egyezségokmányok alapján foglalja össze azokat a minimum követelményeket, melyeket az alapvető emberi jogok alapján minden ország minden fegyházában érvényre kell juttatni a lelkiismereti és vallásszabadság érdekében. Mivel az ENSZ tagállamai között számos területen óriási különbségek vannak – nem pusztán gazdaságilag, hanem a gondolkodásmód tekintetében is –, ezért az Alapelvek tágan és elnagypoltan fogalmaz. Alapja és kiindulópontja az egyetemes emberi jogokban megfogalmazott követelmények, melyeket a szekuláris állam is elfogad. Emiatt minden államnak törekednie kell arra, hogy az itt lefektetett alapelveknek megfeleljen, még akkor is, ha a dokumentumnak nyilvánvalóan nincs kötelező ereje.

Megalkotásában a Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság mellett részt vett a Nemzetközi Büntetés-végrehajtási Szövetség (ICPA) és a Nemzetközi Büntetés-reform Társaság is. A dokumentumot számos, különböző valláshoz (buddhista, hindu, muszlim, keleti ortodox, protestáns és római katolikus) tartozó börtönparancsnokság és börtönlelkész átnézte. Közreműködött az ENSZ vallásszabadságért felelős különleges raportőre és a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság két tagja. Megvitatták az ENSZ XII. Bűnmegelőzés és Büntető Igazságosság Konferenciáján. Több ország kormánya nyújtott be hozzá javaslatokat, más országokban (például Brazíliában) pedig a jogalkotásban is felhasználták.

A dokumentumot a 2011. augusztus 26. és szeptember 1. között az afrikai Kamerunban tartott XIII. Világkongresszuson mutatták be. A nyolc hivatalos fordítás után elsőként magyar nyelven jelenik meg. Ezt a fordítást az alábbiakban egészében közöljük.

Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság

Vallásszabadság és lelkipozítás a börtönben – alapelvek

Mit mondanak a nemzetközi instrumentumok?

1. Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát (Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya). A PPJNE 10. cikke értelmében mindenkit, akit megfosztanak a szabadságától, megillet az emberséges bánásmód és az emberi személy veleszületett méltóságának tisztelete. Az államok, akik részesei ezen Egységokmánynak, kötelesek biztosítani a szükséges feltételeket, hogy a fogvatartottaknak legyen lehetőségük e jogaik gyakorlására.
2. Minden fogvatartottnak lehetővé kell tenni, hogy a vallási igényeinek megfelelően részt vehessen az intézetben rendezett vallási alkalmakon, magánál tarthassa a vallási szertartásokhoz szükséges könyveket és megtarthassa saját vallásának előírásait (A bebörtönzöttekkel való bánásmódhoz kiadott általános minimális irányelvek, 42. cikk). A 41. cikk szerint, ha egy intézményben megfelelő számú fogvatartott tartozik ugyanahhoz a valláshoz, számukra egy hivatalos egyházi képviselőt kell kinevezni vagy felkérni; méghozzá főállásban, ha a fogvatartottak száma ezt valóban indokolja. Ezeknek a képviselőknek engedélyezni kell, hogy rendszeresen tarthassanak istentiszteleteket és alkalmas időben egyéni lelkipozításban részesíthessék a fogvatartottakat. A hivatalos képviselővel való találkozástól senki sem tiltható el.

3. Az PPJNE 27. cikke szerint azokban az államokban, ahol vallási kisebbségek léteznek, a kisebbséghez tartozó személyektől sem lehet megtagadni a saját vallásuk megvallásának és gyakorlásának jogát. A *Bármely Formában Fogva Tartott vagy Börtönbüntetésüket Töltő Személyek Védelméről* szóló Alapelvek 5. pontja is megerősíti az egyenlő bánásmód alapelvét, mely kizárja a hátrányos megkülönböztetést. Az őslakos népek hitvilágára, vallási szokásaira és szertartásaira az ENSZ Nyilatkozata az Őslakos Népek Jogairól vonatkozik.
4. A „vallásszabadság” a börtönökben elképzelhetetlen a felelős vallási képviselők nélkül. Az ő közreműködésük elengedhetetlen ahhoz, hogy a fogvatartottak gyakorolhassák vallási jogaikat. A bv. szervezetnek az állami hatóság képviselőjében biztosítania kell, hogy a vallási képviselők hatékonyan, rendszeresen, állandó jelleggel és önkéntes alapon végezhesék szolgálatukat.

Mit jelent ez a gyakorlatban?

A szabadságvesztés-büntetés nem jelenthet a vallási gyakorlatok végzésétől vagy a szertartásokon való részvételtől megfosztást. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága a szabadságuktól megfosztott emberekkel való emberséges bánásmódot és méltóságuk tiszteletben tartását alapvető és egyetemesen elfogadandó szabálynak tekinti. Ezért a börtönigazgatásnak biztosítania kell, hogy:

1. A fogvatartottaknak legyen lehetőségük imádkozni, a vallási szövegeket olvasni és betartani a vallásuk étkezési, öltözködési, tisztálkodási, munkatilalmi és egyéb követelményeit.
2. Az azonos vallású fogvatartottaknak legyen lehetőségük rendszeresen összegyűlni istentiszteleti alkalmakra.
3. A hivatalos vallási képviselőknek legyen lehetőségük a felekezetükhöz tartozó fogvatartottakat meglátogatni egyéni és közösségi lelkigondozás céljából. Ez minden vallási csoportra érvényes, de semmiképpen sem tiltható meg az adott ország főbb vallásainak. Külön figyelmet kell fordítani a kisebbségekhez tartozó fogvatartottak vallási igényeire. A lelkigondozáshoz való jog nem korlátozható fegyelmi intézkedéssel.
4. A fogvatartottak, akik nem tartoznak egyik vallási csoporthoz sem és nem is kívánnak egy adott vallást gyakorolni, nem kötelezhetők rá. A fogvatartott igényét feltétlenül tisztelni kell, hogy akar-e találkozni a vallási képviselővel, legyen az a saját vallásához tartozó vagy sem. Semmilyen kényszer vagy nyomás nem megengedett a vallásgyakorlás kieszközlésére, de előnyben vagy kedvezményben sem részesíthetők a fogvatartottak vallási életben való részvételük előmozdítására. A vallási képviselők nem végezhetnek erőszakos térítő munkát (prozelitizmus) a fogvatartottak akarata ellenére, és nem gerjeszhetnek gyűlöletet, fanatizmust vagy erőszakot.

[Sem a fogvatartottak, sem a börtönszemélyzet nem gyakorolhat nyomást a fogvatartottakra, és nem kényszerítheti őket arra, hogy megváltoztassák vallási meggyőződésüket vagy gyakorlatukat. A vallási sokszínűségnek, illetve a vallási meggyőzések és gyakorlatok sokfélesége tiszteletének az igazságügyi rendszer nyelvében, politikájában, programjaiban és ügyrendjében is meg kell jelennie.]

5. A lelkipendozást olyan fontosság illeti meg, mint a fogvatartottak segítésének más formáit, mint amilyen a szociális ellátás, a pszichológiai szolgálat, a jogi segítségnyújtás, a szakképzés, az egészségügyi és az anyagi ellátás.
6. A fogvatartottak nem kötelezhetők a vallási programokon való részvételre sem a fegyelmezés, sem a ráerőszakolt rehabilitáció eszközeként. A börtönigazgatás nem használhatja a vallási alkalmakon való részvétel adatait vagy a fogvatartott valláserkölcsei életére vonatkozó információkat a kedvezmények engedélyezése vagy megtagadása során. A fogvatartottak vallási meggyőződése nem használható fel ellenük, például információk kicsikarására. Szigorúan tilos a vallási alapú megkülönböztetés, megalázó bánásmód vagy a vallási érzések megsértésére irányuló bármilyen tett.
7. A börtönigazgatás felelős azért, hogy sem a fogvatartottak, sem a személyzet körében ne alakuljanak ki és ne erősödjenek a kisebbségeket hátrányosan megkülönböztető csoportok. A letartóztatott emberek fokozott sérülékenységnél fogva könnyen válhatnak ilyen jellegű üldöztetés áldozatává. Különösen akkor kell erre odafigyelni, ha a börtönfalakon kívül az ilyen tendenciák és előítéletek erősödnek.

Vallási előírások

1. A vallás gyakorlásának lehetősége minden börtönben követelmény. Semmilyen megkülönböztetés nem érheti a fogvatartottakat a vallásuk vagy meggyőződésük miatt, és akkor sem, ha nincs kifejezett hitük (ateisták vagy agnosztikusak). Az elcsendesedés és elmélkedés lehetőségét azon fogvatartottak számára is biztosítani kell, akik nem tagjai egyik vallási közösségnek sem.
2. A börtönigazgatásnak tekintettel kell lennie a fogvatartottak által gyakorolt vallási előírásokra, mint amilyenek a szent idők, az imádság előírt ideje, a higiénia, az étkezés stb. A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyek oktatásának ki kell terjednie arra is, hogy szolgálatuk ellátása során tartsák tiszteletben a nemzetközi emberi jogi normákat, különösen a vallásszabadságra vonatkozókat.
3. A vallási képviselőknek joguk van a fogvatartottakat a vallásuk gyakorlásához lényegileg hozzátartozó vallási irodalommal és kegytárgyakkal ellátni, valamint részükre ilyen vallási szertartásokat végezni.

Közösségi istentisztelet

1. Minden börtönben biztosítani kell egy helyiséget, ahol az azonos vallású fogvatartottak összegyűlhetnek.
2. A börtönnek – a biztonsági szempontok figyelembe vételével – biztosítani kell, hogy a közösségi istentiszteleti alkalmak nyilvánosak legyenek, és azokon a fogvatartottak bármikor részt vehessenek. Ha szükséges, külön biztonsági szabályok alkotásával kell lehetővé tenni, hogy minden érdeklődő fogvatartott részt vehessen a saját vallása istentiszteletén.
3. A fogvatartottaknak lehetővé kell tenni, hogy lelki igényeiknek megfelelően részt vehessenek a börtönben rendezett istentiszteleteken, hacsak nem szól ez ellen egyértelmű, határozott és kivételes biztonsági vagy közbiztonsági ok.
4. A fogvatartottak bármikor megváltoztathatják vallásukat, a befogadó közösség beavatási előírásainak megfelelően. Más vallás tanulmányozását vagy azok istentiszteletén a részvételt engedélyezni kell, amíg az önkéntes és nem kelt zavart.

Hivatalos vallási képviselők

1. Az istentiszteleteket a fogvatartottak vallásának hivatalos képviselője vezetheti. A fogvatartottak közös imádságát és elmélkedését lehetőleg akkor is meg kell tartani, ha nincs jelen a hivatalos vallási képviselő.
2. Ki kell dolgozni az általános eljárásrendet arra vonatkozólag, ha a fogvatartott egyéni lelkigondozást kér vallásának képviselőjétől.
3. A börtönigazgatásnak biztosítani kell, hogy az egyéni lelkigondozáshoz adottak legyenek a körülmények, melyek lehetővé teszik a zavartalan imádságot és a szigorú bizalmasságot (hallótávolságon kívül). A vallási képviselőtől semmiféle, a szolgálata során tudomására jutott információ nem kérhető.
4. A vallási képviselőknek törekedniük kell a más felekezetű vallási képviselőkkel és más segítő szervezetekkel való jó kapcsolatra és együttműködésre.
5. Vallási tevékenységük részeként a vallási képviselők felajánlhatnak a fogvatartottaknak más jellegű humanitárius segítséget is, mint például a családdal vagy a fogvatartott vallási közösségével való kapcsolattartás (különösen bevándorlók esetén), a tanácsadás, művelődés, szakképzés, a társadalomba való visszailleszkedés segítése, álláskeresés, szabadulás után szálláshely találása, utógondozás szervezése, kulturális élet előmozdítása (képzőművészet, zenei előadások, kórusok, könyvek és filmek megvitatása, jól felszerelt könyvtárak, börtönújságok, színjátszó csoportok) – bármit, ami hozzájárul az önképzéshez, az önismerethez és az önkifejezéshez.

6. A vallási képviselők részt vesznek a büntetés-végrehajtás és a börtönállapotok javítására tett erőfeszítésekben, és közreműködnek a büntetések reformjában. A vallási képviselőknek össze kell fogniuk a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód elleni küzdelemben (lásd a Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság kézikönyvét a kínzással szembesülő börtönlelkészeknek).
7. A vallási képviselőknek a személyi állomány rendelkezésére is kell állnia annak igénye esetén, legyen szó vallási szertartások végzéséről, egyéni lelkipogondozásról, a vallási értékek és a valláserkölcstudatosításáról vagy lelki tanácsadásról.
8. A vallási képviselőket – függetlenségük tiszteletben tartása mellett – a büntetés-végrehajtás részeseiként kell elismerni. Erősen kívánatos a börtön vezetésével való szoros együttműködés. A vallási képviselőknek megfelelő tájékoztatást kell adnia a vallási szertartásokról és követelményekről, de sohasem adhatnak át olyan információkat, amelyek a fogvatartottak emberi vagy vallási jogait sértenék.
9. Annak érdekében, hogy minden fogvatartott hozzájuthasson a vallási segítségnyújtáshoz, a vallási képviselők számára biztosítani kell a velük való közvetlen kapcsolatot a börtön egész területén.
10. A börtönigazgatóság csak megfelelő indoklással és a védekezés lehetőségének megadásával tilthatja meg vagy függesztheti fel a hivatalosan kinevezett vallási képviselőknek a börtönbe történő belépését. A vallási szervezet és a börtönigazgatás közti súlyos konfliktusokat az illető állam törvényes eljárás módja szerint kell rendezni, számításba véve az állam kötelességét a vallásszabadságnak *A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* szerinti biztosítására.

Egyensúly a jogok és a gyakorlat között

1. A vallási képviselőknek ismerniük kell és be kell tartaniuk annak az intézménynek a rendjét és szabályait, amelyikben dolgoznak, és korrekt módon kell hozzáállniuk a börtönigazgatáshoz. Másfelől, a börtön vezetésének és személyzetének tiszteletben kell tartania a vallási képviselők tevékenységét, beleértve a szükséges támogatást a munkájukhoz, az ezt igénylő fogvatartottakkal való találkozás lehetőségét, valamint megfelelő időt és helyet a vallási szolgálat végzésére.
2. Természetesen vannak olyan kivételes körülmények, melyek indokolhatják a vallásgyakorlás jogának korlátozását. A gyűlölet és az erőszak hirdetését, a másokra nézve káros szertartások végzését meg kell tiltani. Meg kell akadályozni az olyan beszédeket és cselekedeteket, melyek egyértelműen az intézmény rendjének, biztonságának, szabályos működésének fenyegetésére írá-

nyulnak (pl. gyűlölködésre uszítás, öncsonkításra buzdítás, félkatonai gyakorlatok, fegyvernek látszó tárgy használata vagy bemutatása, állatáldozatok, más vallások megvetése). Az is érthető, hogy nem lehet minden egyes fogvatartott igényeit hiánytalanul kielégíteni, különösen, ha az általa választott vallás képviselői vagy az általa igényelt különleges étkezési forma nem elérhető az adott területen.

3. A börtönigazgatás ne korlátozza a személyeket vallásuk gyakorlásában, kivéve, ha bizonyíthatóan kiemelkedő súlyú hivatali érdekből történik, ez esetben is csak akkor, ha ilyen módon okozza a legkevesebb kárt.
4. Mindazonáltal, ha a börtönigazgatás a vallási tevékenységek korlátozását tartja szükségesnek, nem hivatkozhat olyan akadályokra, melyeket az ő felelőssége elhárítani (pl. gondoskodni a szükséges személyzetről vagy helyről). A börtönigazgatásnak biztosítania kell a fogvatartottaknak, hogy gyakorolhassák a vallási jogaikat. Ha egy vallási képviselő belépését megtagadják, a börtönigazgatásnak erről hivatalos, írott indoklást kell adnia.
5. Mivel lehetetlen minden olyan esetet leírni, amikor a különböző jogok ütköznek egymással, általános alapelvként a biztonság, a források és a mentálhigiénia szempontjainak, illetve a vallásgyakorlás jogának egyensúlyára kell törekedni.
6. A vallási jogoktól való megfosztás nem lehet fegyelmező eszköz vagy büntetési mód (vagyis nem tiltható el a fogvatartott a vallási képviselővel való találkozástól, vagy nem tagadható meg tőle a vallásra való tekintettel igényelt étkezés vagy öltözködés a vétségek büntetéseként vagy fegyelmi intézkedésként). Magánelzárás fenyítés esetén a fogvatartott eltiltható a csoportos foglalkozásoktól, de nem fosztható meg vallási jogaitól.
7. Ha a börtön vezetősége korlátozza valakinek a vallásgyakorlását, akkor azt tőle telhetően indokolnia kell.

[A mű eredeti címe: *Basic Principles: Religion in Prison*. (ISBN 978-3-200-02137-2)
Fordította: Takács Péter. Lektorálta: Szendrei-Molnár Andrea bv. százados]

A fordító jegyzete

A Vallásszabadság és lelkipozás a börtönben című dokumentum céljának megfelelően az ENSZ összes tagállamának, illetve az Egyezségokmányok részes államainak íródott. Nyelvezete az ENSZ által használt nemzetközi jogi nyelv, és szándékosan kerül az olyan kifejezéseket, amelyek valamely vallás vagy állam jogrendjét és szóhasználatát adja vissza.

A magyar jog sok esetben más szakkifejezéseket használ, például a vallási képviselő (religious representative) helyett állhatna e fordításban a lelkész szó. Ugyanakkor megőriztük az eredeti kifejezést, tekintettel arra, hogy a magyar büntetés-végrehajtás köznapi szóhasználatában a lelkész kifejezést elsősorban a személyi állomány tagjai közé tartozó börtönlelkésznek tartják fenn, míg a más vallások vallási képviselőit általában a (bejáró) missziós elnevezéssel illetik.

Külön meg kell említeni három kifejezést, melyeket a dokumentum a magyar jogban a bv. szervnek, illetve bv. intézetnek nevezünk. A börtön, a börtönigazgatás és a személyzet kifejezés mind erre utal, de más-más szempontból. A börtön (prison) kifejezés e fordításban minden esetben a bv. szervet mint fizikai, anyagi valóságot jelenti, ilyen értelemben beszél a dokumentum a börtönben rendezett istentiszteletről vagy a börtönben, annak területén található istentiszteleti helyiségről. A börtönigazgatás (prison administration) ugyanerre a valóságra utal, de azt jogi oldalról közelíti meg. E kifejezésben benne foglaltatnak a hivatalok, feladatkörök és azok hierarchikus tagoltsága, illetve a bv. szerv jogszabályai. A személyzet (staff) kifejezés nem pusztán a személyi állomány tagjait foglalja magában, hanem ismét csak az egész bv. szervet, annak személyi vonatkozásában, beleértve minden személyt, aki a fogvatartottakkal kapcsolatba kerül (tanár, civil munkatárs stb.).

Takács Péter

ESEMÉNYNAPTÁR

(2011. szeptember 16-ától december 31-éig)

SZEPTEMBER 21-23.

Az Aradi Bv. Intézet, az aradi Sabin Dragoi Művészeti Líceum, a Veronai Bv. Intézet és a Radecei Javítónevelő Intézet szakemberei projektatlálkozón vettek részt a Szegedi Fegyház és Börtönben. A rendezvényre a Grundtvig pályázati projekt keretében került sor. A résztvevők tájékoztatást kaptak a pályázat eddigi megvalósulásáról, az intézet működéséről, megtekintették a fogvatartotti körleteket, valamint a Nagyfa-Alföld Kft. fogvatartotti munkaterületeit. Ezt követően részt vettek a fogvatartottak által bemutatott kulturális és művészetterápiás programokon. A projekttalálkozó utolsó napján a Szegedi Tudományegyetem József Attila Tanulmányi és Informatikai Központjában megrendezett, a fogvatartottak alkotásaiból összeállított képzőművészeti kiállítást Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese nyitotta meg.

SZEPTEMBER 23.

Szakmai célú látogatáson vett részt a tököli Fiataikorúak Bv. Intézetében az Amerikai Egyesült Államok Texas államának 20 fős delegációja, amelynek tagjai az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek voltak.

SZEPTEMBER 25.

Gránitz Miklós fotóművész – a Balassagyarmati Fegyház és Börtön kápolnájának felújítását bemutató –

kiállítása nyílt meg Balassagyarmaton, a Madách Imre Városi Könyvtár aulájában. A képek korábban Kronauer Éva Lilla: Aranymadár freskó tolla. Egy műemlék börtönkápolna nem mindennapi újjászületése című kötetének illusztrációiként is megjelentek. A kiállítást Csach Gábor művészettörténész, Balassagyarmat alpolgármestere nyitotta meg.

SZEPTEMBER 26-29.

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben tett szakmai látogatást a bajorországi Bernau Bv. Intézet 5 fős delegációja, Christian Engert intézetparancsnok vezetésével. A látogatás ideje alatt a bajor szakemberek megtekintették a veszprémi várban található régi és a jelenlegi, 2003-ban átadott bv. intézetet, valamint megismerkedtek a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönnel is.

SZEPTEMBER 27-28.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben és a Baranya Megyei Bv. Intézetben 14 fős, romániai büntetés-végrehajtási és javítóintézeti szakemberekből álló csoport tett szakmai célú intézetlátogatást. A delegáció magyarországi tartózkodása során a tököli Fiataikorúak Bv. Intézetét is felkereste.

SZEPTEMBER 28-30.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben, valamint a Tiszaszalkai Országos Bv. Intézetben tett

szakmai célú intézetlátogatást a lengyel büntetés-végrehajtás – a Rzeszowiei, Przemyśli és Lupkowi Bv. intézetekből érkezett – 8 fős delegációja.

SZEPTEMBER 29.

A BVOP, mint Központi Ellátó Szerv, termékbemutatóval egybekötött tájékoztatót tartott a központi államigazgatási szervek részére a természetbeni ellátásukkal kapcsolatban a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumának színháztermében. A rendezvényt – amelyen dr. Tóth László, gazdasági és informatikai helyettes államtitkár is részt vett – Varga Valéria bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informatikai helyettese nyitotta meg, majd Ótott Annamária bv. ezredes, a Központi Ellátási Főosztály vezetője

ismertette a 44/2011. Korm. Rendeletben foglaltak végrehajtásának eljárásrendjét. Ezt követően az ügyvezető igazgatók az általuk vezetett, a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott gazdasági társaságok tevékenységét mutatták be. A meghívott vendégeknek ezt követően lehetőségük volt a közvetlen információcserére a gazdasági társaságok által kiállított termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatosan, illetve megtekintették az objektumban kialakított zöldségfeldolgozó üzemet is.

SZEPTEMBER 30.

Miskolcon, a DVTK stadionban került megrendezésre a Belügyminisztérium 2011. évi országos kispályás labdarúgó bajnoksága, amelyen a büntetés-végrehajtási szervezet három csapat képviselte. A Fővárosi Bv. Intézet a 8., a Szombathelyi Országos Bv. Intézet a 12., a Pálhalmi Országos Bv. Intézet pedig a 16. helyen végzett. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának különdíját a Fővárosi Bv. Intézet csapata vehette át dr. Zakhar Tibor bv. alezredestől, a BVOK igazgatójától.

OKTÓBER 1.

Catherine Ashton, az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjének javaslatára az EU Politikai és Biztonsági Bizottsága elfogadta azt a határozatot, hogy az iraki rendvédelmi és igazságszolgáltatási képességek fejlesztését elősegítő EU válságkezelési misszió (EUJUST LEX-IRAQ) vezetését 2011. október 1-jétől dr. Huszár László bv. dandártábornok vegye át. Hazánk első alkalommal jelölt EU válságkezelési misszió élére vezetőt, a magyar szakember kinevezése szakmai és külpolitikai szempontból egyaránt nagy sikernek tekinthető.

OKTÓBER 5.

A Sátorajújhelyi Fegyház és Börtönben a Segítő Kéz 2003 Szociális Egyesület TÁMOP-projektjének (Büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak és pártfogó felügyelet alatt állók társadalmi integrációs esélyeinek növelése képzési és foglalkoztatási programokkal) „Hogyan? – Másképp!” című nyitó konferenciájára ke-

rült sor, amelyen részt vett – többek között – Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője, Tikász Sándor bv. ezredes, a Tiszalöki Országos Bv. Intézet parancsnoka és dr. Bogdán Zolt, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat igazgatója. A tanácskozást követően a konferencia résztvevői megtekintették az intézetet.

OKTÓBER 7.

A Fiatalkorúak Bv. Intézetében, Tökölön rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet V. országos szolgálati kutya versenyét, amelyen

12 bv. intézet 36 fő kutyavezetővel képviselte magát. Az egyéni verseny első helyezettje Lakatos Zoltán bv. fő-törzsőrmester (Márianosztrai Fegyház és Börtön) lett, a csapatversenyt a Budapesti Fegyház és Börtön csapata nyerte meg.

OKTÓBER 12.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön adott otthont a katolikus börtönlelkészi szolgálat továbbképzésének. Az intézet felújított kápolnájában bemutatott közös szentmisét követően a rendezvényt Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese nyitotta meg, majd az intézet parancsnoka, Biczó László bv. dandártábornok beszélt az intézet és Magyar Pálos Rend gyümölcsöző kapcsolatáról. A továbbképzés során Takács Péter, az intézet lelkésze számolt be a Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság XIII. Világkongresszusáról, amelyen ő képviselte hazánkat, valamint bemutatta a kongresszus által elfogadott, „Vallás a börtönben” című dokumentum magyar fordítását is.

A büntetés-végrehajtás országos sakkbajnokságát a Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg. A csapatverseny győztese a Szegedi Fegyház és Börtön csapata lett.

OKTÓBER 14.

A Békéscsaba melletti fürjesi lakatnyában rendezte meg a tizedik, jubileumi haditornát a Magyar Tartalékosok Szövetségének Békés megyei szervezete. Az alapvetően a diákok számára megtartott, különféle vetélkedőkkel színesített rendezvényen a Békés Megyei Bv. Intézet is képviseltette magát, bemutatva az intézet gépjárműveit, eszközeit és felszereléseit.

OKTÓBER 17.

Vajna Károly születésének 160. évfordulója alkalmából emlékülést szervezett a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Kis-

kun Múzeuma és a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség Kiskunfélegyházán, a Kiskun Múzeumban. A tanácskozást Nyitrai András, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés alelnöke nyitotta meg, előadást tartott – többek között – dr. Nánási László PhD, Bács-Kiskun megyei főügyész, dr. Mezey Barna, az MTA doktora, az ELTE rektora, valamint Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese. A rendezvény keretében került sor a Kiskun Múzeum Vajna Károly-emlékszobájának felavatására.

OKTÓBER 21.

Elismeréseket adtak át nemzeti ünnepünk, az 1956-os forradalom és szabadságharc 55., valamint a Magyar

Köztársaság kikiáltásának 22. évfordulója alkalmából a Belügyminisztériumban és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. A Magyar Köztársaság belügyminisztere az október 23-ai nemzeti ünnep alkalmából eredményes szakmai munkája elismerésül a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett” Arany fokoza-
tát adományozta Sipos Edit bv. alezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága osztályvezetőjének, valamint ezredes léptette elő Hirják András Péter bv. alezredest, az Annamajori Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. ügyvezető igazgatóját.

OKTÓBER 25-27.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának meghívására a Cseh Köztársaság 3 fős szakmai delegációja

tartózkodott hazánkban. A vendéget Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese fogadta. A delegáció megismerkedett a magyar büntetés-végrehajtási szervezet működésével, a biztonsági tevékenységgel, a fogvatartottak szállításának rendjével, valamint megtekintette a Fővárosi Bv. Intézet, illetve a Budapesti Fegyház és Börtön objektumait.

OKTÓBER 27.

„Kábítószer-prevenció a büntetés-végrehajtási intézeteknél és az együttműködő szervezeteknél” címmel konferenciát tartottak a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet baracskai objektumában. Az ország huszonhat bv. szerve és a civil szervezetek képviselőiben több mint százán vettek részt az egész napos konferencián. A kábítószer-prevenció egy-egy témakörében előadást tartott többek között dr. Grezsa Ferenc főosztályvezető, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Nemzeti Drogmegelőzési Iroda vezetője, dr. Zacher Gábor toxikológus, a Péterfy Sándor utcai Kórház osztályvezető főorvosa és Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője.

A Budapesti Fegyház és Börtön „A” objektumának kultúrtermében rendezték meg a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezetének tanácskozását. A rendezvényen a lelkészi szolgálat aktuális kérdéseit, az elmúlt időszak programjait, illetve a szervezet előtt álló feladatokat elemezték.

NOVEMBER 1.

Katonai tiszteletadással szentelték újra a sátoraljaújhelyi Hősök Temetőjében a felújított 120 katonai sírt. A sírok felújítását fogvatartottak végezték, a munkálatokat a HM Társadalmi Kapcsolatok és Hadisírgondozó Hivatal pályázata tette lehetővé, amelyen sikerrel szerepelt a Zemplén Térségi Katasztrófa- és Polgári Védelmi Szövetség és az Eötvös József Börtönügyi Egyesület. A megemlékezésen beszédet mondott dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter, Orosz Zoltán altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese és Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely polgármestere. A megemlékezést követő, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben megtartott állófogadáson Csóti András bv. vezérőrnagy mondott pohárköszöntőt.

NOVEMBER 4.

Budapest Főváros X. kerület Kőbányai Önkormányzata állított emléket az 1956-os forradalom áldozatainak egy emléktábla formájában a Budapesti Fegyház és Börtön bástyafalán. A felavatási ünnepségen a kerület vezetőségén kívül a rendvédelmi szervek vezetői és a helyi lakosság is leróta tiszteletét az emléktábla, majd a Kisfogház Emlékhely udvarán a mártírok fala előtt.

NOVEMBER 9.

A Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben egészségnapot tartottak, amelynek során önkéntes véradáson, vérnyomás- és vércukormérésen, továbbá egészségügyi előadásokon vehettek részt az intézet személyi állományának tagjai.

NOVEMBER 16.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2011. évi országos dzsúdóbajnokságát az UTE Megyeri úti dzsúdótermében rendezték meg 15 bv. intézet 115 versenyzőjének részvételével.

A versenyt a Szegedi Fegyház és Börtön csapata nyerte meg.

NOVEMBER 23.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön falán elhelyezett emléktáblánál megemlékező ünnepséget tartott a Volt Magyar Katonák Győr-Moson-Sopron Megyei Szervezete és a Vitézi Rend a nemzeti ellenállás 1944. november 22-én elfogott és kivégzett vezetőinek emlékére. A rendezvényen részt vett dr. Takács Tibor r. ezredes, a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőrkapitányság vezetője.

NOVEMBER 24.

A Magyar Börtönügyi Társaság – a Büntetés-végrehajtás Tudományos

Tanácsa közreműködésével – „Tudományos kutatások és eredmények a büntetés-végrehajtásban” címmel szakmai konferenciát rendezett a Fővárosi Bv. Intézet Venyige utcai színháztermében. A Magyar Tudomány Napja alkalmából megtartott rendezvényt Csóti András bv. vezérőrnagy, az MBT alelnöke nyitotta meg, majd előadások hangoztak el a büntetés-végrehajtás bírói kontrollja, a biztonsági intézkedések, a nevelői munka profilja és a börtönpszichológia témakörében, illetve az egyik előadó az elítéltek értékrendjét vizsgáló kutatásáról számolt be. A tanácskozás az MBT alelnöke és dr. Sabjanics István PhD, a BM RVKI Tudományszervezési Osztály vezetője zárszavával ért véget.

NOVEMBER 30.

Ünnepélyes keretek között emlékeztek meg a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet fennállásának 125. évfordulójáról. Az évforduló alkalmából kiadott Emlékkönyv bemutatójára és „Az ismeretlen börtön” című kiállítás megnyitójára a győri Városi Művészeti Múzeumban került sor. Ezt követően a Polgármesteri Hivatal dísztermében ünnepi állománygyűlést tartottak, ahol a Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés zászlaját dr. Szakács Imre, a Közgyűlés elnöke adta át Mihály Attila bv. ezredesnek, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet parancsnokának. Az ünnepségen részt vett – többek között – dr. Tóth László, a Belügyminisztérium helyettes államtitkára, Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese és Borkai Zsolt, Győr Megyei Jogú város polgármestere.

DECEMBER 2.

Ünnepélyes keretek között adták át a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet megújult székesfehérvári objektumát. A felújításokra az intézet a „KEOP Épületenergetikai fejlesztések” programból nyert több mint 65 millió forint vissza nem térítendő támogatást, amelyet a 110 éves börtönépület külső nyílászáróinak, kazánjainak és melegvíz-termelő berendezéseinek cseréjére, illetve a fogvatartottakat foglalkoztató, a város több intézményét is kiszolgáló mosoda technológiai korszerűsítésére fordítottak. A felújítással a bv. intézet energiát takarít meg, amivel évi több millió forinttal csökkenti üzemeltetési költségeit, és évente több mint száz tonna üvegházhatású gáz kibocsátásától mentesíti a környezetet.

DECEMBER 6.

Dr. Orosz Atanáz püspök exarcha a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet szirmabesenyői telephelyén tett látogatást. Az intézetben elhelyezett fiatalkorú fogvatartottak verses-zenés műsorral és ajándékkal fogadták a görög-katolikus egyházi méltóságot, aki Szent Miklós életéről beszélt, majd megajándékozta az intézetben elhelyezett valamennyi fogvatartottat.

DECEMBER 8.

A Magyar Köztársaság belügyminisztere életútja elismerésül 2011. december 31-ei hatállyal nyugállományba helyezte dr. Kökényesi Antal bv. altábornagyot, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát. Dr. Pintér Sándor belügyminiszter a rendvédelem területén végzett több évtizedes kimagasló szolgálati tevékenysége és nyugállományba vonulása alkalmából a Köz Szolgálatáért Érdemjel arany fokozatát adományozta dr. Kökényesi Antal bv. altábornagynak. A belügyminiszter Csóti András bv. vezérőrnagyot bízta meg a büntetés-végrehajtás országos parancsnoki feladatainak ellátásával.

Dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztályának vezetője, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára az MTA doktora címre benyújtott értekezésének nyilvános vitájára került sor az MTA Felolvasótermében. A „Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban” című értekezés opponensei dr. Finszter Géza, dr. Tóth Mihály, az MTA doktorai és dr. Fehér Lenke Irén, az állam és jogtudomány kandidátusa voltak. A jelölt sikeresen védte meg értekezését, dr. Vókó Györgyöt a bíráló

bizottság az MTA doktora cím elnyerésére javasolta.

A Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében – a hagyományos „Csillag-pódium” rendezvénysorozat keretében – a Király-König Péter Zeneiskola 20 főből álló művésztanárcsoportja adott ajándékkoncertet az intézet és a Nagyfa-Alföld Kft. dolgozói, a bv. szervekkel együttműködő szervezetek munkatársai, valamint a fogvatartottak részére.

DECEMBER 16.

A balatonöszödi kormányüdülőben rendezték meg a Belügyminisztérium és a rendészeti szervek 2011. évi országos pontszerző bajnokságainak díjátadó ünnepségét, amelyen a díjakat Zsinka András, a Belügyminisztérium személyügyi főosztályvezetője adta át. A rendezvényen a büntetés-végrehajtási szervezetet Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok képviselte. A büntetés-végrehajtás 2011. évi pontszerző bajnokságainak összesített pontversenyében az első helyezést a Fővárosi Bv. Intézet érte el. A Belügyminisztérium tanintézeti országos sportbajnokság összesített pontversenyében VI. helyezett lett a Bv. Oktatási Központja.

DECEMBER 19.

Dr. Erdő Péter bíboros, esztergom-budapesti érsek ünnepi szentmisét celebrált a Fiatalkorúak Bv. Intézetében, Tökölön. A szentmisét követően a fiatalkorú fogvatartottak betlehemes pásztorjátékot mutattak be. Az eseményen részt vett Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok és dr. Vass Lucia, Tököl Város alpolgármestere.

DECEMBER 20.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet fogvatartottjai „Fogvatartottak a gyermekekért” című, a TETT-program által támogatott műsorukat adták elő a szolnoki Sípos Orbán Szakiskola és Kollégiumban. A rendezvényen részt vett Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese, továbbá Szalay Ferenc, Szolnok Város polgármestere.

DECEMBER 21.

A Váci Fegyház és Börtön kápolnájában dr. Beer Miklós váci megyéspüspök celebrált karácsonyi szentmisét az intézet fogvatartottjai és a meghívott vendégek számára.

A Szegedi Fegyház és Börtönben Soltész Miklós, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium szociális, család- és ifjúságügyért felelős államtitkára köszönetet mondott az azoknak elítélteknek, akik munkájukkal hozzájárultak, hogy a tartósan beteg gyermekek ápolása korszerű módon, ágyemelő motoros ágy segítségével valósulhasson meg. A rendezvényt jelenlétével megtisztelte dr. Kiss-Rigó László, szeged-csanádi megyéspüspök, valamint Magyar Anna, a Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke.

A Terrorelhárító Központ tartott gyakorlatot a Bv. Szervezet Oktatási

Központjában. A gyakorlat célja az volt, hogy a műveleti egységek valós környezetben, az éles szituációhoz hasonló helyzetben mérjék le tudásukat, teszteljék taktikai felkészültségüket.

DECEMBER 22.

A Kalocsai Fegyház és Börtön Szent Kereszt Kápolnája felszentelésének 10. évfordulója alkalmából ünnepi szentmisét mutatott be dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek. A szentmisén részt vett dr. Tóth László, a Belügyminisztérium gazdasági és informatikai helyettes államtitkára és Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka.

DECEMBER 24.

Szalay Ferenc, Szolnok polgármestere látogatott el a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetbe, ahol ajándécsomagok kíséretében köszönte meg a szolgálatot teljesítő állományoknak a szentesten sem szünetelő munkáját és folytonos figyelmét.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön kápolnájában a fogvatartottak részére éjféli szentmisét mutatott be dr. Székely János esztergom-budapesti segédpüspök. A már második alkalommal megrendezett éjféli szentmise előtt a fogvatartottak színjátszó köre pásztorjátékot adott elő.

DECEMBER 25.

A Budapesti Fegyház és Börtön kápolnájában dr. Bíró László római katolikus püspök celebrálta a karácsonyi szentmisét.

Összeállította: D. F. I.

Rövid tudósítás két tudományos tanácskozásról

Emlékezés Vajna Károly tiszteletére

A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Kiskun Múzeuma és a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség Vajna Károly születésének 160. évfordulója alkalmából emlékülést szervezett Kiskunfélegyházán, a Kiskun Múzeumban 2011. október 17-én.

Vajna Károlyban a monarchia sikeres börtönügyi szakemberét tisztelhetjük, aki Szegeden kezdte pályafutását, majd a szamosújvári fegyintézet, illetve 1901-től 1919-ig a Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház igazgatói tisztét is betöltötte. Az ő nevéhez fűződik a magyar börtönügy mindmáig legértékesebb történeti adatgyűjteménye, a *Hazai régi büntetések* című kétkötetes monográfia kiadása. Kutató- és gyűjtőmunkájának köszönhető, hogy – az igazságügyi tárca vezetőinek támogatásával – 1910-ben a Gyűjtőfogházban megnyílt az Országos Börtönügyi Múzeum. A múzeum gyűjteményét, amely 1922-től az Igazságügyi Minisztérium Markó utcai palotájában nyert elhelyezést, a II. világháborúban súlyos károsodás érte. Ami a történelem viszontagságai után az egykori gyűjteményből megmaradt, az a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban látható.

A rendezvény fővédnöke *dr. Kökényesi Antal* bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka volt. A tanácskozást, amelyen levezető elnökként *Mészáros Márta* múzeumigazgató működött közre, *Nyitrai András*, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés alelnöke nyitotta meg.

Az első előadást *dr. Nánási László PhD*, Bács-Kiskun megyei főügyész tartotta, aki – részben saját levéltári kutatásaira alapozva – tekintette át Vajna Károly életútját, illetve értékelte életművét. *Csóti András* bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese előadásában arról beszélt, hogy a múzeumok milyen szerepet töltenek be a büntetés-végrehajtás szakmai munkájában. *Dr. Nagy Janka Teodóra PhD*, főiskolai tanár, intézetigazgató, a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karának főigazgató-helyettese a hazai büntetőjogi néphagyományokról és szokásokról, az ún. megszégyenítő, illetve közvélemény- büntetésekről tartott előadást.

Ezt követően avatták fel a Kiskun Múzeum legújabb állandó kiállításaként a Vajna Károly-émlékszobát, amelyben az egykori Országos Börtönügyi Múzeum legfontosabb tárgyi emlékei is helyet kaptak.

Az emlékülés délutáni programját *dr. Mezey Barna*, az ELTE rektorának előadása nyitotta meg, amelyben az előadó a hazai büntetések történetének és a börtönbüntetés kialakulásának főbb jellemzőit foglalta össze. *Bánkiné dr. Molnár Erzsébet*, nyugalmazott múzeumigazgató a hajdani, a XVIII. és XIX. században fennállt Kiskun kerület büntetőtörvénykezésének sajátosságait ismertette meg a hallgatósággal. *Dr. Vincze Eszter*, a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség bv. felügyeleti ügyésze a nőkkel szemben a közép- és újkorban alkalmazott büntetéseket és azok tárgyi emlékeit mutatta be előadásában.

A rendezvény, amely a kiskunfélegyházi *Széljáró Balladások* együttes zenés, a XIX. századi híres-hírhedt alföldi betyárok világát felidéző műsorával zárult, méltó emléket állított Vajna Károly alakjának, illetve sikeresen irányította rá a figyelmet a Kiskun Múzeum egyedülálló gyűjteményére.

Szakmai konferencia a Magyar Tudomány Napja alkalmából

A Magyar Börtönügyi Társaság - a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa közreműködésével - „Tudományos kutatások és eredmények a büntetés-végrehajtásban” címmel szakmai konferenciát rendezett 2011. november 24-én a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Venyige utcai színháztermében.

A Magyar Tudomány Napja alkalmából megtartott rendezvényt Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese, a Magyar Börtönügyi Társaság alelnöke nyitotta meg. Az első előadó, dr. Szűcs András, legfőbb ügyészségi ügyész a büntetés-végrehajtás bírói kontrolljával, a bv. bíró tevékenységével kapcsolatos kodifikációs javaslatait fejtette ki. Forgács Judit bv. alezredes, az RTF Bv. Tanszékének oktatója a nevelői munka jelenlegi profilját rajzolta fel, illetve javaslatokat tett a nevelők munkájának javítása érdekében. Papp Gábor, a KSH munkatársa az elítéltek értékrendjét vizsgáló kutatásáról számolt be előadásában. Sztodola Tibor bv. alezredes, a Bv. Oktatási Központ kiemelt főreferense a biztonsági intézkedések szabályozási és végrehajtási problémáit választotta előadása témájául. Dr. Fliegauf Gergely PhD, bv. alezredes, az RTF Bv. Tanszékének tanársegédje a börtönpszichológia és a kriminálpszichológia kapcsolódási pontjait és különbségeit foglalta össze.

A tanácskozás, amely Csóti András és dr. Sabjananics István PhD, a BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet osztályvezetője zárszavával ért véget, kiváló alkalmat nyújtott arra, hogy – a felkért fiatal előadók kitűnő előadásain keresztül – bepillantást nyújtson a büntetés-végrehajtással kapcsolatos tudományos kutatásokba.

A szerk.

Országos drogprevenciós konferencia Baracskán

2011 októberében a „Kábítószer-prevenció a büntetés-végrehajtási intézeteknél és az együttműködő szervezeteknél” című szakmai konferenciának adott otthont a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet Baracskán. A reményeink szerint hagyományteremtő rendezvényen számos civil szervezet mellett hazánk 26 bv. intézete is képviseltette magát.

Megnyitójában Cséri Zoltán bv. ezredes, az intézet parancsnoka az együttműködés fontosságát hangsúlyozva a téma aktualitására és a büntetés-végrehajtásban dolgozó szakemberek előtt álló fontos feladatokra hívta fel a figyelmet.

A BVOP képviselőjében, a Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője, Széles Gábor bv. ezredes köszöntötte a konferencia résztvevőit. Beszédében hiánypótlónak nevezte a rendezvényt, amely az ismeretszerzésen túl a szakmai párbeszéd, tapasztalatcsere lehetőségét is megteremtette. Előadásából a hazai bv. intézetek drogprevenciós programjainak működését, eredményeit ismerhettük meg.

A „... no és a legális szerek?” című előadásában Zacher Gábor toxikológus, a budapesti Péterfy Sándor utcai kórház osztályvezető főorvosa, a droghasználatban és a szerek piacán bekövetkezett változásokat ismertette a közönséggel. A mai felpörgött, gyors örömet kínáló világunkhoz képest „boldog békeidőnek” nevezte az elmúlt évtizedeket, amikor a szerek kiszámíthatók voltak, hatásukat és az elvonás tüneteit az orvosok jól ismerték. A jövő hatékonyabb drogstratégiája alaptételeként fogalmazta meg, hogy a fiatalokat a „nemet mondásban” kell megerősítenünk.

A kábítószer-használat megelőzésében nagy szerepet vállal a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Nemzeti Drogmegelőzési Irodája. Dr. Grezsa Ferenc főigazgató a „Nemzeti stratégia a kábítószer-probléma kezelésére 2011–2020” c. program legfőbb irányelveiként a promóciós megközelítést, a felépülésközpontú szemléletet és a közösségi irányultságot nevezte meg. Az előadásból egy átfogó, szakmailag részletesen kidolgozott programtervet ismerhettünk meg, amely a prevenció, illetve a gyors és hatékony segítségnyújtás feltételeit teremtheti meg a büntetés-végrehajtás speciális területe számára is.

Dr. Sineger Eleonóra pszichiáter, addiktológus főorvos saját terápiás munkáján keresztül a kábítószer-függőség pszichopatológiai hátterét és a gyógyulás lehetőségeit tárta fel a résztvevők számára. A ráckeresztúri drogterápiás otthonban végzett pszichoterápiás foglalkozásokon a gyógyulni kívánók önazonosságának megteremtését, belső pszichés folyamataik mélyebb megértését tűzik ki célul.

Dr. Hámos Edit, a Fejér Megyei Bíróság bv. bírása hazánkban egyedülálló kezdeményezésével kápráztatta el a közönséget: a mélykúti börtönben meseterápiás foglalkozásokat vezet fogvatartottak részére. Tevékenysége különösen nagy érdeklődésre tarthat számot, hiszen a magyarországi bv. intézetekben ritka a bírók ilyen jellegű szerepvállalása. A terápiás foglalkozásokon az elítéltek nem csupán az irodalomból ismert történetekkel dolgoznak, lehetőségük van a pszichés munka saját mesében való „megjelenítésére” is.

A szerhasználat területén a férfi és női fogvatartottak között tapasztalható különbségekre *Fiáth Titanilla*, a Budapesti Fegyház és Börtön szakpszichológusa mutatott rá. Sokéves tapasztalatára és saját pszichoterápiás tevékenységére alapozott, a nemek összehasonlító vizsgálatát célzó előadásából hasznos támpontokat kaphattunk a prevenciós munkához és a gyógyításhoz egyaránt.

A Közép-dunántúli Országos Bv. Intézetben működő drogprevenciós körlet mindennapjait *Szucsáki Melinda*, az intézet pszichológusa mutatta be. A 2003 óta működő prevenciós részleg teamje a számos kis- és nagycsoportos, valamint egyéni foglalkozás biztosításával a pszichés, szociális készségek fejlesztése mellett a társadalomba való „szermentes” visszailleszkedést tűzte ki céljául. A drogprevenció hatékony, sikeres működésének bizonyítékeként tekinthetünk az egyre növekvő jelentkezői létszámra.

A konferencia előadásainak palettáját színesítették a ráckeresztúri drogterápiás otthonból, illetve a baracskai bv. intézetből érkezettek saját életútjukról szóló beszámolóit. A konferencia résztvevői látogatást is tehettek az objektumban.

A szakmai nap zárásaként műhelybeszélgetéseken vehettünk részt *Barna-Fóris Edit Ágnes*, *Bátor Ágnes* és *Mikolay Sándor* szakpszichológusok segítségével. Ki-ki elmerülhetett az önismereti munka kérdéseiben, a módosult tudatállapotok témájában, és vitába szállhatott a börtönben folytatott terápiás munka sikeréről, illetve kudarcáról.

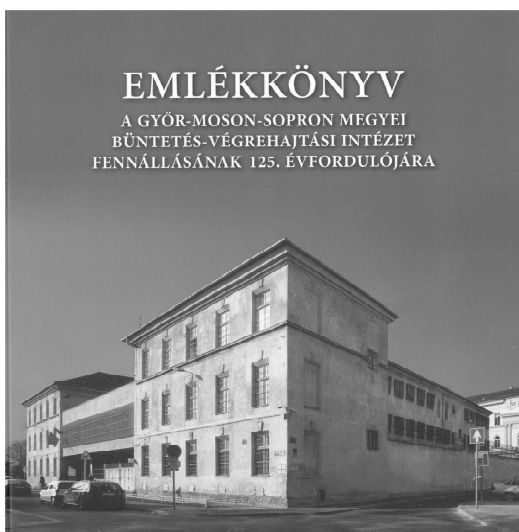
Tekintettel a konferencia sikerére, joggal remélhetjük, hogy lesz folytatása a kezdeményezésnek, és egyre több intézet, szakember értékes tapasztalataiból tanulhatunk a rendezvényeken. Ezek segítségével elindulhat a valódi szakmai párbeszéd, együttműködés a különböző szervezetek és bv. intézetek között egy hatékonyabb drogstratégia megteremtése érdekében.

Magyar Eszter

Emlékkönyv a 125 éves győri börtönről

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet 2011. november 30-án ünnepelte fennállásának 125. évfordulóját. A jeles évforduló alkalmából emlékkönyv jelent meg az Összefogás a Börtönügyért Egyesület kiadásában.

A könyvhöz írott köszöntőjében Mihály Attila intézetparancsnok fontos gondolatot fogalmaz meg: „Az az időszak, amikor a társadalom még érdeklődést mutatott a büntetések végrehajtása iránt, úgy tűnik, elmúlt. Ezen változtatnunk kell, a jogszabályokban előírtakon kívül ez legfőbb feladataink egyike. Nekünk kell közelednünk, nekünk kell nyitnunk. Társadalmi érdeklődés, társadalmi nyilvánosság és akár szimbolikus társadalmi felügyelet nélkül munkánk parttalanná válhat. Erről szólnak e könyv sorai is, egyszerűen erről szól a múltunk.”

A kötet anyaga két részre épül. Az „Emlékmozaikok az intézet történetéből” című rész felidézi a győri törvényszék létrehozásának históriáját, a Csemegi-kódex érvényességének hosszú, több mint hat évtizedes időszakát, a Rákosi-, illetve a Kádár-korszak történetét, valamint az intézet szakmai eseményeit a rendszerváltástól napjainkig.

A második, „Írásemlékek, dokumentumok” című rész színes kaleidoszkóp, amelyben újságcikkek, riportok, visszaemlékezések, illetve dokumentumok egyaránt szerepelnek. A kötet végén találha-

tó „adattár” tartalmazza az intézet néhai tisztviselőinek életrajzát, kitér a győri törvényszéki fogház tervezője, Wagner Gyula munkásságára, felsorolja az intézet vezetőit, valamint közli az intézet jelenlegi állományának és Az év dolgozója cím birtokosainak névsorát.

A kiadvány hatalmas, a győri börtön történetén messze túlmutató tudásanyagot ölel fel, amelynek összegyűjtése évekig tartott. E gyűjtőmunka irányítása, összehangolása Mihály Attila intézetparancsnok szervező munkáját dicséri, a kötet létrejöttét segítő közreműködők száma a harmincat is meghaladja.

Az viszont, hogy a fellelt újságcikkek, dokumentumok, információk, fényképek halmazából emlékkönyv született, a történeti összekötő részeket író és a kötetet szerkesztő Lőrincz József érdeme; jóvoltából nagyszabású, sokrétűsége ellenére is egységességet tükröző munka jött létre.

A kiadvány nemcsak a győri intézet 125. évére tekint vissza érzékletesen – tisztelve az elődök munkája előtt –, hanem hitelesen jeleníti meg a hazai börtönügy történeti csomópontjait is. Az is kiderül belőle, hogy a különböző korokban hogyan viszonyult a sajtó a börtönök világához, s nem kevésbé fontos a kötet helytörténeti jelentősége sem.

Rendkívül jók az emlékkönyvben található fotók; szép kivitelű a kiadvány, anélkül, hogy hivalkodó lenne.

Végezetül egy jó tanács azoknak, akiknek nincs idejük az egész kötet elolvasására. Érdeemes akár egy-egy, az érdeklődésünknek megfelelő résztémát (fogolyszökések, rabmunkáltatás, fogházmisszió stb.) kiragadva végigtanulmányoznunk a könyvet; különleges csemege Takács János 1880-as nevezetes, első ízben sikertelen kivégzésének története.

(Lőrincz József: *Emlékkönyv a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 125. évfordulójára. Győr, Összefogás a Börtönügyért Egyesület, 2011. 159 oldal*)

Deák Ferenc István

Ajánló

Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről, 2010. (Szerk. Kovács Zsolt.) Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala, 2011. 195 oldal, CD melléklet.

A kötet tartalma három fő fejezetre oszlik. Az első fejezet az év fontosabb eseményeit foglalja össze, a második anyagrész statisztikai adatokat közöl, harmadik fejezet pedig az alkotmányos jogok helyzetét értékeli. A kiadvány 3.1.4 számú alfejezete foglalkozik a büntetés-végrehajtás ellenőrzésével, a fogvatartottak jogaival.

Az ombudsman, dr. Szabó Máté 2008-tól kvázi projekt keretében rendszeresen vizsgálódik akár személyesen, akár megbízottjai útján a börtönökben. „Ezen ombudsmani vizsgálatok jó lehetőséget adnak arra, hogy fellépjen a büntetés-végrehajtásban a kínzás és embertelen bánásmód ellen, megállapításait pedig – rövidített formában, füzetben összegezve – eljuttassa azokhoz, akik az ügy érdekében tenni tudnak és/vagy akarnak” – áll a fejezetben.

Ezt követően a különböző bv. intézetekben tett vizsgálatok megállapításai következnek. Az alfejezet végén többek között a következő olvasható: „Elmondható, hogy az elmúlt 3 évben sok minden javult a büntetés-végrehajtási intézetekben, tehát van fogadókészség az érintett vezetők részéről arra, hogy az ombudsmani kritikákat elfogadva, jobb körülményeket teremtsenek, mind az elítéltek, mind az állomány számára. Például a zárkák mérete nőtt, felszereltsége javult, javították és zárhatóvá tették sok helyütt a WC-ket, folyó vizet vezettek be fegyelmi zárkákba is.”

Jóárt Borbála Gyöngyi: Kiutasítás végrehajtásának eljárásjogi kérdései. Egyetemi jegyzet. Pécs, 2011. 262, IV oldal.

A kiadvány – részletesen körüljárva – tizenhat fejezetben tárgyalja a témát. Az első két fejezet az idegenrendészeti, illetve a bírói kiutasítás sajátosságait tisztázza. A következő néhány anyagrész a kiutasítás költségeinek viselésével, az idegenrendészeti eljárásban alkalmazott, személyi szabadságot korlátozó intézkedésekkel, illetve a hatósági kíséréssel történő kitoloncolással foglalkozik. A hatodik fejezet az IOM, azaz a Nemzetközi Migrációs Szervezet szerepére tér ki röviden, a hetedik fejezet az ún. önkéntes hazatérési programról szól. A nyolcadik gondolati egység a kitoloncolás jogintézményét ismerteti. A következő négy fejezetben a Schengeni Információs Rendszerről, a kiutasítással kapcsolatba hozható nemzetközi szerződésekről, a kiutasítás esetén történő mérlegelésről és a gyermekek mindenképp felett álló érdekéről olvashatunk. A tizenharmadik fejezet az Európai Visszatérési Alap jelentőségét emeli ki.

Az eddigi, viszonylag rövidebb terjedelmű anyagrészek után a kötet két terjedelmesebb fejezete következik. A tizennegyedik fejezet a menedékjogi törvény szerinti elismerés iránti kérelmezés rejtelseibe vezeti be az olvasót. A tizenötödik fejezet, amely „A biztonságos ország fogalmának vizsgálati szempontjai a közigazgatási hatósági és a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban” címet viseli, számos ország (Afganisztán, Albánia, Angola stb.) példáján keresztül világítja meg a kérdést. A tizenhatodik, utolsó fejezet az idegenrendészeti hatóságok emberkereskedelem áldozatainak védelmére irányuló eljárását ismerteti. A kiadvány végén található táblázatok szemléletesebbé teszik a szerző mondanivalóját. A kötetet a szakirodalmi jegyzék zárja.

Jóírt Borbála Gyöngyi egy kevésbé frekvenciát kapott téma teljes körű feldolgozását végezte el, munkája – amelynek lektorai Vókó György és Szűcs András voltak – ezáltal hiánypótlónak tekinthető.

Kronauer Éva Lilla: Aranymadár freskó tolla. Egy műemlék börtönkápolna nem mindennapi újjászületése. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 152, XXXII oldal. 3500 Ft.

A könyv a Balassagyarmati Fegyház és Börtön kápolnája felújításának történetét dokumentálja. Az 1842 és 1845 között épült, korának korszerű börtönépítészeti elképzeléseit megvalósító intézet kupolakápolnáját a hatvanas években egy álmennyezettel lezárták. A börtönkápolna felújítására 2008–2010-ben került sor – egy a világon egyedinek számító képzés és terápia formájában. A renoválás pénzügyi feltételeit a Norvég Civil Alap teremtette meg, az intézet elítélteit egy magyar művész, Lencsés Károly irányításával – elsajátítva a freskófestés speciális technikáját – újították fel a börtönkápolnát.

A kötet, amelynek előszavát prof. dr. Ruzsonyi Péter írta, élményszerűen, számos művészeti kitérővel tárja az olvasó elé a műemlék börtönkápolna újjászületésének több szálon futó történetét. A kiadvány szerves részét képezik a fotók, amelyek pontról pontra követhetővé és valóban élményszerűvé teszik számunkra a munkálatok folyamatát.

Kronauer Éva Lilla nem külső szemlélőként, hanem a projekt cselekvő részeseként hozta létre munkáját, az ügy iránti elkötelezettsége, szenvedélyessége átcsúsz a könyv lapjain. A záró gondolatainak utolsó mondatával – „A freskó társadalomformáló hatása végtelen történet” – csak egyetérthetünk.

A Függelék tartalmazza a projekt résztvevőit, Varga László börtönlelkész gondolatait a börtönkápolna felújításáról, dr. Budai István intézetparancsnoknak a kápolna átadási ünnepségen mondott köszöntő beszédét, illetve egy volt elítélt levelét. Itt találhatjuk továbbá Gránitz Miklós fotóművésznak az alkotás folyamatát dokumentáló színes felvételeit is.

Lőrincz József – Nagy Anita: Büntetés-végrehajtási jogi alapfogalmak. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2011. 132 oldal. 745 Ft.

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézetének Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszéke által gondozott kiadvány az egyetem joghallgatóinak felkészülését szolgálja, de a téma tömör összefoglalásaként szélesebb körben is kiválóan használható.

A kötet öt fejezetben tárgyalja a büntetés-végrehajtási jog alapfogalmait. Az első fejezet a büntetés-végrehajtási jog funkcióját, fogalmát és forrásait tisztázza. A második anyagrész a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával, annak részletkérdéseivel (pl. az elítéltek nevelése, a különleges fogvatartotti csoportok szabadságvesztés-büntetése végrehajtása, az elítéltek szabadítása) foglalkozik. A harmadik fejezet a szabadságelvonással járó intézkedések és kényszerintézkedések végrehajtásának jogi szabályairól szól, amely tartalmazza a kényszergyógykezelés, a javítóintézeti nevelés, az előzetes letartóztatás, az őrizet és a szabálysértési eljárás szabályait. A negyedik fejezet a szabadságelvonással nem járó jogkövetkezmények (közérdekű munka, pénzbüntetés stb.), a mellékbüntetések, illetve egyes intézkedések (pl. próbára bocsátás, vagyoneklobzás, pártfogó felügyelet, utógondozás) végrehajtását állítja középpontba. Az ötödik, utolsó fejezet a büntetés-végrehajtás jogállami kontrollrendszerét (ügyészi törvényességi felügyelet, bv. bíró szerepe, az ombudsman részvétele a büntetés-végrehajtás kontrolljában) vázolja fel.

Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. Szerk. Belovics Ervin, Tamási Erzsébet, Varga Zoltán. Budapest, PPKE JÁK, 2011. 247 oldal. (A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei, Tanulmányok 5.)

Békés Imre (1930–2010) büntetőjogász professzor, az ELTE és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzor emeritusa 1989-ben a Halálbüntetés-ellenes Liga egyik alapítója, 1993 és 1999 között az Emberi Jogok Európai Bizottsága tagja volt.

A PPKE JÁK Büntetőjogi Tanszékén szerkesztett kötet méltó emlékezik meg Békés Imre alakjáról, munkásságáról. Az emlékkötet „Búcsúlevél” című, személyes hangú megemlékezését az egykori tanítvány, Tóth Mihály írta; a kiadvány közli Békés Imre szakmai életútját és tudományos munkáinak jegyzékét is. A kötetben megjelent tizenhat kiváló előadás és tanulmány közül – terjedelmi okokból – csak azokra térünk ki, amelyek összefüggésbe hozhatók a büntetés-végrehajtással, illetve a kriminológiával.

Györgyi Kálmán előadása Kozma Sándor, a börtönügy fejlődéséért is sokat tevő királyi főügyész munkásságának állít emléket. Domokos Andrea „Törvénszegő fiatalok” című előadása a fiatalkorú elkövetőkkel szembeni büntetőpolitika 2010-ben bekövetkezett szigorodásából indul ki. Az előadó egyetért a társadalmi reagálás sürgősségével, véleménye szerint „a reagálás módját azonban jóval inkább a társadalomba ágyazottan kell végrehajtani [...], magát a társadal-

mat kellene jobban bevonni azoknak az antiszociális magatartásoknak a kezelésébe, amelyek végül kriminális cselekedetekbe torkollnak.” Érdekes Tamási Erzsébet „Nemek és terrorizmus” című tanulmányának kérdésfeltevése: Miként jelennek meg a terrorizmus kapcsán a nemi szerepek, illetve a velük kapcsolatos társadalmi elvárások, és milyen módon tárgyalja ezt a tudomány és média? Vótkó György tanulmánya a büntetés-végrehajtás és a büntetés-végrehajtási jog megújításához szolgáltat értékes gondolatokat.

Tanulmányok „Rendészeti kutatások – a rendvédelem fejlesztése” című tudományos konferenciáról. Szerk. Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2011. 461 oldal. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XII.)

A terjedelmes kiadvány a Pécsi Tudományegyetemen 2011. június 23-án megtartott tudományos tanácskozás anyagát teszi közzé. A kötet gazdag tartalmából – felvállalva az önkényesség vádját – csak néhány előadást tudunk kiragadni.

„A rendvédelem aktuális kérdései” című fejezet anyagaiból négyet emelünk ki. Finszter Géza tanulmányában azt vizsgálja, hogy az új alkotmány mennyiben szolgálja a rendészet fejlődését. A szerző ezúttal is állást foglal az elmaradt decentralizáció – az önkormányzati rendőrség kialakítása – mellett. Karsai Krisztina dolgozata a közrend európai (jogi) fogalmát igyekszik meghatározni. Kőhalmi László „Pártok, kormányok és rendészeti stratégiák” című tanulmánya részletes elemzi a parlamenti pártok, köztük a kormánypártok rendészeti (rendőrségi) stratégiáját. Tóth Mariann dolgozata egy, női elítéltek körében végzett, a mentális egészség pszichoszociális meghatározóit vizsgáló pszichológiai kutatásáról számol be a kötetben.

A kötet „Rendészeti kutatások dimenziói” című fejezetéből szintén négy előadásra térünk ki. Teke András tanulmánya a rendészet/rendvédelem és a tudomány kapcsolatrendszerét tárgyalja. Boda József dolgozata a rendészeti kutatások helyzetét nemzetközi szinten vizsgálja, főként a kutatóhelyek feltérképezésére koncentrálva. Jozef Balga tanulmánya az európai rendészeti kutatások főbb témáit vázolja fel. Zsigovits László írása azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy az új Nemzeti Közszerződési Egyetem hogyan fogja befolyásolni a rendészeti kutatások tudományos hátterét.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * Harmincadik évfolyam 4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

CSÓTI ANDRÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

SZALAI TÍMEA

Felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

**Nyomdai előkészítés
és nyomdai
munkálatok:**

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu

Felelős vezető:
SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: sajto@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Csizmás Mihály ny. osztályvezető, Bern kanton Rendőrségi és Katonai Igazgatósága, Svájc; **Deák Ferenc István** ny. alezredes, a Börtönügyi Szemle felelős szerkesztője; **dr. Estók József** ny. dandártábornok, a Magyar Börtön-múzeum létrehozója; **dr. Fliegauf Gergely PhD** bv. alezredes. főiskolai docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Rendészettudományi Szak, Bv. Tanszék; **Gógh Roland** bv. hadnagy, a Tiszalöki Országos Bv. Intézet nevelője; **dr. Király Klára**, jogi konzulens; **Kovács Péter**, börtönlelész, Márianosztrai Fegyház és Börtön; **Lakos Zsuzsa** irodavezető, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; **dr. Lőrincz József** ny. dandártábornok, c. egyetemi tanár; **Magyar Eszter**, pszichológus, Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet, Baracska; **dr. Pacsek József**, osztályvezető-helyettes ügyész, Legfőbb Ügyészség; **dr. Takácsné dr. Takács Dóra**, a Szombathelyi Országos Bv. Intézet jogtanácsosa.

A fotókat **Apró Andrea** készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudománysszakok (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológia, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokat írják

Közlési feltételek

alá, tüntessék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fozozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására! Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza, és nem őrzünk meg!

T A R T A L O M

		MÚHELY
1	Pacsek József:	Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései
11	Fliegeauf Gergely:	Mivel foglalkozik a börtöntudomány? David Gordon Scott pönológiai alaptémái és néhány kritikai, illetve elméleti megfontolás
31	Lakos Zsuzsa – Lőrincz József:	Amikor mákos az iskolaköpeny – fiatalok-rú elítéltek oktatása
41	Gógh Roland:	Őrzés, ellenőrzés, felügyelet – digitálisan
49	Takácsné Takács Dóra:	Mit véd a tanúvédelem?

		MÚLT
63	Estók József:	A magyar börtönügy arcképcsarnoka: Eötvös József (1813–1871)

		KITEKINTÉS
71	Csizmás Mihály:	A svájci büntetés-végrehajtás aktuális problémái
89	Király Klára:	Hírek a börtönvilágból

		DOKUMENTUM
99		Vallás a börtönben: Alapelvek (Fordította: Takács Péter)

		RÖVIDEN
107		Eseménynaptár
115		Rövid tudósítás két tudományos tanácskozásról
117		Országos drogprevenció konferencia Baracskán (Magyar Eszter)

		KÖNYVESPOLC
119	Deák Ferenc István:	Emlékkönyv a 125 éves győri börtönről
121		Ajánló